

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANNE İLE ÇOCUK ARASINDAKİ SOYBAĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESRİN ÖZDEMİR YILMAZ

ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

Ankara 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANNE İLE ÇOCUK ARASINDAKİ SOYBAĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESRİN ÖZDEMİR YILMAZ

ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR. ÜYESİ ZEYNEP DÖNMEZ

Ankara 2024

ONAY SAYFASI

Nesrin ÖZDEMİR YILMAZ tarafından hazırlanan “Anne ile Çocuk Arasındaki Soybağı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kurumu	İmza
Doç. Dr. H. Tolunay OZANEMRE YAYLA	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ HUKUK	
Kabul ☒ Red ☐		
Doç. Dr. Ünsal DÖNMEZ	AYBÜ HUKUK	
Kabul ☒ Red ☐		
Dr. Öğr. Üyesi Ümmühan KAYA	AYBÜ HUKUK	
Kabul ☒ Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 17.04.2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 18.01.2024

Nesrin ÖZDEMİR YILMAZ

TEŞEKKÜR

Lisans öğrenimimden bu yana bana büyük katkıları olan sayın hocalarım Dr.Öğr. Üyesi Ünsal DÖNMEZ'e ve Dr.Öğr. Üyesi Zeynep DÖNMEZ'e teşekkürü borç bilirim.

Tez jürimde bulunan, değerli yorum ve fikirleri ile tezime önemli katkıları olan Doç. Dr. Hatice Tolunay OZANEMRE YAYLA hocama çok teşekkür ederim.

Ayrıca tez yazım aşamasında her zaman yanımda olan değerli vaktini ve fikirlerini benimle paylaşan sevgili arkadaşım Arş.Gör. Yaren YİTKİN'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tez yazımımın her aşamasında bana destek olan, sevgili eşim Sefa YILMAZ'a ve tez yazımında en büyük manevi destekçim ve motivasyon kaynağım olan canım oğlum Yağız Ali YILMAZ'a teşekkür ederim.

Ayrıca bu tezi yazmama olan teşviklerinden dolayı anneme, ablama ve kardeşim Aylin'e ve son olarak hukuk fakültesini tercih etme sebebim olan babama bana sonsuz inandığı için teşekkür ederim.

Ocak, 2024, Ankara

ÖZET

Anne ile Çocuk Arasındaki Soybağı

Soybağı kişinin kim olduğunu bilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede (BMÇHS) de her çocuğun ana ve babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkı olduğu kabul edilmiştir. Soybağının tespiti çocuk bakımından önemli olduğu gibi devletler içinde büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple birçok devlet soybağının tespitine ilişkin davaları kamusal yönlü davalar olarak nitelendirmiştir. Ülkemizde de kamu düzeniyle ilişkilendirilen soybağının tespitine ilişkin düzenlemeler 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu¹'nin (TMK) 282 vd. maddelerinde yer almaktadır.

Baba ile çeşitli şekillerde soybağının kurulmasını mümkün gören kanun koyucu ana ile kurulacak olan soybağı için tek yolun doğum olduğunu ön görmüştür. Ancak gelişen ve değişen toplum ve tıp bilimi sayesinde ana ile doğum dışı yollarla da soybağının kurulabilmesi olası hale gelmiştir. Peki ana ile doğum dışı bir yolla soybağının kurulamayacağını düzenleyen TMK ile maddi gerçeklik çelişirse ne yapılmalıdır? Böyle bir durumla karşılaşılması durumunda kanun hükmünün doğrudan uygulanması kamusal düzene ilişkin kabul edilen ve kanunun özünde yatan nesebin doğru tespit edilmesi isteğine aykırı olacaktır.

Bu çalışmamda ana ile çocuk arasında doğum dışı yollarla soybağının kurulması durumunda ortaya çıkabilecek uyumsuzlıklardan ve bu uyumsuzlıkların çözümü niteliğinde önerilerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ana ile Soybağı, Doğum, Soybağı, Taşıyıcı Annelik, Üremeye Yardımcı Yöntemler

¹ RG, T. 8/12/2001, S. 24607.

ABSTRACT

The Lineage Between Mother and Child

Pedigree is of great importance in terms of knowing who the person is. As a matter of fact, the United Nations Convention on the Rights of the Child clearly states that every child has the right to know and be cared for by their parents. The determination of ancestry is of great importance for the state as well as for the child. For this reason, many states have described the determination of paternity as a public-sided lawsuit. Regulations regarding the determination of paternity, which is associated with public order in our country, are included in the 282 et al. contained in the articles.

The legislator, who sees it possible to establish paternity with the father in various ways, has foreseen that the only way for the paternity to be established with the mother is birth. However, thanks to the developing and changing society and medical science, it has become possible to establish a lineage with the mother by non-natal means. So, what should be done if the material reality conflicts with the TMK, which regulates that a lineage cannot be established with the mother in a non-natal way? In such a situation, the direct application of the provision of the law will be contrary to the desire to correctly determine the lineage that is accepted in the public order and lies at the core of the law.

In this study, the conflicts that may arise in the case of the establishment of non-natal means between the mother and the child and suggestions for the solution of these conflicts will be discussed.

Keywords: Paternity with the Mother, Birth, Paternity, Surrogacy, Assisted Reproductive Methods

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Konunun Takdimi ve Sınırlandırılması.....	2
2. GENEL OLARAK SOĞBAĞI KAVRAMI, TARİHSEL GELİŞİMİ, TÜRLERİ, KURULMASI, HÜKÜM VE SONUÇLARI	4
2.1. Soybağı Kavramı ve TMK’da Düzenlenişi.....	4
2.2. Soybağının Tarihsel Gelişimi.....	5
2.3. Soybağının Türleri	8
2.3.1. Doğal Soybağı- Hukuki Soybağı	8
2.3.2. Gerçek Soybağı- Yapay Soybağı	9
2.3.3. Evlilik İçi Soybağı- Evlilik Dışı Soybağı	9
2.4. Genel Olarak Soybağının Kurulması	10
2.4.1. Ana ile Soybağının Kurulması	10
2.4.2. Baba ile Soybağının Kurulması	11
2.4.2.1. Ana ile Evlilik	12
2.4.2.2. Tanıma	16
2.4.2.3. Babalık Hükümü	18
2.4.3. Evlat Edinme Yolu ile Soybağının Kurulması.....	20
2.4.4. Anne Bakımından Soybağının Tespitinin Baba ile Soybağının Kurulmasına Etkileri	22
2.5. Soybağının Hüküm ve Sonuçları	26
2.5.1. Kişiler Hukuku Bakımından	26
2.5.1.1. İnsan Embriyosunun ve Ceninin Yaşam Hakkı	28
2.5.1.1.1. Embriyonun Yaşam Hakkı	28
2.5.1.1.2. Ceninin Yaşam Hakkı.....	30
2.5.1.2. Kişinin Kökenini Öğrenme Hakkı	31
2.5.2. Vatandaşlık Hukuku Bakımından	33

2.5.3. Aile Hukuku Bakımından	35
2.5.3.1. Velayet Bakımından	36
2.5.3.2. Nafaka Bakımından	36
2.5.4. Miras Hukuku Bakımından	38
3. ANNE İLE ÇOCUK ARASINDA SOYBAĞININ KURULMASI	39
3.1. Genel Olarak	39
3.2. Anne ile Soybağının Kurulmasına İlişkin Görüşler	40
3.2.1. Doğum Esasını Kabul Eden Görüş	40
3.2.2. Kan Esasını Kabul Eden Görüş.....	42
3.2.3. Karma Görüş	45
3.3. Diğer Hukuki Düzenlemeler	45
3.4. TMK m. 282/1 Hükmünün Niteliği	50
3.5. Diğer Ülkelerdeki Düzenlemeler	51
3.4.1. Yapay Döllenme ve Taşıyıcı Anneliği Yasaklayan Ülkeler	52
3.4.2. Yapay Döllenme ve Taşıyıcı Anneliğe İzin Veren Ülkeler	54
3.4.3. Belirli Şartların Varlığı Halinde Yapay Döllenme ve Taşıyıcı Anneliğe İzin Veren Ülkeler.....	56
3.4.4. Yapay Döllenme ve Taşıyıcı Anneliğe İlişkin Herhangi Bir Düzenleme Yapmayan Ülkeler	58
4. UYGULAMADA KARŞILAŞILABİLECEK SORUNLAR VE OLASI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	59
4.1. Taşıyıcı Annelik Yöntemi ile Çocuk Sahibi Olunması Durumunda.....	60
4.1.1. Taşıyıcı Annelik Kavramı ve Türleri	60
4.1.1.1. İkame (Yedek) Annelik	63
4.1.1.2. Ödünç Annelik.....	64
4.1.1.3. Kiralık Annelik	64
4.1.2. Taşıyıcı Annenin Genetik Anne Olması Durumunda Çocuğun Soybağı.....	65
4.1.3. Evli Çiftten Alınan Üreme Hücrelerinin Yanlışıklıkla Üçüncü Kişiye Nakli Durumunda Çocuğun Soybağı.....	66
4.1.4. Üçüncü Kişilere Ait Embriyonun Evli Kadına Nakledilmesi Durumunda Çocuğun Soybağı.....	67
4.1.5. Taşıyıcı Annenin Çocuğu Teslim Etme Edimini Yerine Getirmek İstememesi Durumunda Çocuğun Soybağı.....	69

4.1.6. Çocuğu Ismarlayanların Ölmesi, Boşanması veya Çocuğu İstememesi Durumunda Çocuğun Soybağı.....	71
4.1.7. Uluslararası Taşıyıcı Annelik Sözleşmelerinden Doğabilecek Sorunlar	72
4.2. Yapay Döllenme Yöntemleri ile Çocuk Sahibi Olunması Durumunda	80
4.2.1. Homolog Döllenme ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	81
4.2.2. Heterolog Döllenme ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	83
4.3. Yumurta Nakli ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	84
4.4. Sperm Nakli ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	85
4.5. İn-Vivo Embriyo Nakli ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	86
4.6. İn-Vitro Embriyo Nakli (Tüp Bebek) ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	86
4.7. Klonlama ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	87
4.8. Yapay Rahim Projesi ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar	88
4. SONUÇ.....	90
5. KAYNAKÇA	100

KISALTMALAR DİZİNİ

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Art	: Article
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BGE	: Bürgerliches Gesetzbuch (Alman Medeni Kanun'u)
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
bknz.	: bakınız
C	: Cilt
DNA	: Deoksiribaz Nükleik Asit
dn	: dipnot
E	: Esas
EÜHFD	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ED	: Editör
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
Hz.	: Hazreti
pp	: pages
I	: Issues
K	: Karar
m.	: madde
MÜHF	: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
M.Ö	: Milattan Önce
HAD	: Hukuk Araştırma Dergisi
Hz.	: Hazreti
RG	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s:	: Sayfa Aralığı
s.e.t.	: Son Erişim Tarihi
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

T.	: Tarih
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBK	: 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TCK	: 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu
TKHK	: 5237 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun
TMK	: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
TTK	: 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
TVK	: 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu
ÜYTE	: Üremeye Yardımcı Tedavi Teknikleri
ÜYTMY	: Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Yönetmeliği
V	: Volume
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire
YL	: Yüksek Lisans
YÜHFD	: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Önemi

Son yüzyılda teknolojiye ve buna bağlı olarak bilimde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Teknolojide yaşanan bu gelişmeler hemen her alanı etkilemiştir. Bu gelişim beraberinde büyük değişimleri de getirmiştir. Nitekim bundan otuz yıl önce imkânsız olarak addedilen hususlar günümüzde olağan hale gelmiştir. Teknolojide yaşanan tüm bu gelişim ve değişimler sosyal yaşamda da büyük değişikliklere neden olmuştur. Kanun koyucu sosyal yaşam içerisinde insanların birbirleri ile ve toplumla olan ilişkilerini düzenlerken günün gereklerini esas alan düzenlemeler yapmıştır. Bu sebeple değişen ve gelişen sosyal hayat ve teknoloji hukuk kurallarında da bir gelişim ve değişimi kaçınılmaz kılmıştır.

20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren her alanda olduğu gibi tıp alanında da büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin etkisi ile mevzuatımızda düzenlenmeyen yeni kurum ve kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan bazıları yapay dölleme, yumurta nakli, taşıyıcı annelik, sperm nakli ve klonlamadır. Bu kavramların ortaya çıkması ile çocuğu doğuran kişi dışındaki kimselerinde çocuk ile arasında soybağı kurulması talebinde bulunabilme ihtimali ortaya çıkmıştır.

Soybağı kavramı yalnızca hukuki bir kavram olmayıp kişilerin varlıkları ile bağdaştırdıkları ve kendiliğinden ortaya çıkan, kim olduğunu bilme içgüdüsünün de bir yansımasıdır. Soybağı hukuk düzenleri tarafından da önemsenen bir olgu olmuştur. Bu sebeple gerek milli gerekse milletlerarası düzenlemelerle bireylere kökenini öğrenme ve soybağını bilme hakkı tanınmıştır. Soybağının tespitini kamu düzeninden sayan ve buna büyük önem atfeden hukukumuzda da soybağı 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu²'nin (TMK) 282 vd. maddelerinde düzenlenmiştir.

² RG, T. 8/12/2001, S. 24607.

1.2. Konunun Takdimi ve Sınırlandırılması

Bu çalışma kapsamında ilk olarak soybağı kavramından kısaca bahsedilecektir. Soybağının tarihsel gelişimi ve zaman içerisinde soybağına ilişkin değerlerin nasıl değiştiği ve geliştiği anlatılacaktır. Ardından soybağının türlerinden bahsedilerek soybağının ana ve baba ile nasıl kurulduğunun üzerinde durulacaktır. Çalışmamızın konusu ana bakımından soybağının tespiti olmasına rağmen baba ile soybağının hangi şekillerde kurulabileceğine ve baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasına ilişkin davalarından da bahsedilecektir. Bunun sebebi; ana ile çocuk arasında soybağının kurulması sırasında ortaya çıkabilecek soy karışıklıklarının önüne geçilebilmesi adına baba için ön görülmüş olan dava imkanlarının kıyas yolu ile ana bakımından da uygulanabilir olup olmadığına dair tartışmadır. Bunun yanı sıra anne ile soybağının kurulmasının baba ile çocuk arasındaki soybağına olan etkilerinin daha net anlaşılabilmesi açısından da baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasından bahsedilmesinde fayda vardır. Ana ile çocuk arasında soybağının kurulması ile birlikte çocuk soybağına bağlı birtakım haklar kazanmaktadır. Bu hakların kişiler hukuku, aile hukuku, vatandaşlık hukuku ve miras hukuku gibi önem arz eden alanlardaki etkilerine de değinilecektir. Daha sonra ise çalışmanın temel başlığı olan anne ile soybağının kurulması incelenecek olup TMK m.282/1 hükmü irdelenerek bu hükmün niteliği itibariyle emredici ve aksi ispatlanamayan bir hukuk kuralı mı yoksa aksi ispatlanabilen bir karine niteliğine haiz bir kural mı olduğu irdelenecektir. Ardından ana ile çocuk arasında soybağının doğum ile kurulması hükmünün işlerliğini kaybetmesine neden olan yapay üreme teknikleri, taşıyıcı annelik, klonlama ve yapay rahim projesi gibi konulara değinilecektir.

Gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan yapay üreme teknikleri ile doğuran anadır anlayışı çok gerilerde kalmış olup ana bakımından soybağının tespiti de ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Nitekim, uygulamada evli çiftten alınan üreme hücrelerinin yanlışlıkla bir başka kimseye nakledilmesi durumunda çocuğun genetik annesiyle mi doğuran kadınla mı soybağı kurulması gerekecektir? Taşıyıcı annelik uygulaması ile dünyaya gelen çocuğun taşıyıcı anne tarafından teslim edilmek istenmemesi durumunda ne yapılacaktır? Yumurta nakli, embriyo nakli, sperm nakli gibi uygulamalar sonucu karışan ana ile çocuk arasındaki nesep problemi ne şekilde çözülecektir? Tüm bunların ötesinde gelişen teknoloji ile ortaya çıkan klonlama veya yapay rahim projesi gibi uygulamalar da çocuk ile ana arasındaki soybağı nasıl tespit edilecektir? Nitekim yapay rahim projesi ile çocuğu doğuran ana kavramı dahi ortadan kalkabilecektir.

Uygulamada karşılaşılan ya da karşılaşılabilecek olan tüm bu problemler “çocuğu doğuran anadır” anlayışından kaynaklanmaktadır. Nitekim baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasına ilişkin herhangi bir problem ortaya çıkmamaktadır. Bunun sebebi ise her ihtimali düşünen kanun koyucunun ayrıntılı düzenlemeler yaparak baba ile çocuk arasındaki soybağının korumuş olmasıdır. Fakat aynı önem ana ile çocuk arasındaki soybağının kurulmasına verilmemiş olacak ki kanun koyucu bu konuyu doğuran anadır demek suretiyle geçiştirmiştir. TMK m. 282/1 hükmü günümüz şartlarına uyum sağlayamayan bir hüküm niteliğinde olup ana ile çocuk arasındaki soybağının kurulması bakımından ayrıntılı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Fakat mevcut yasal düzenleme çerçevesinde ana ile çocuk arasındaki soybağının kurulmasına ilişkin TMK m. 282/1 hükmü ile çözülemeyecek bir uyuşmazlık çıkması durumunda ne yapmalıdır? Bu çalışma ile bu soruya cevap vermeye çalışılacaktır.

2. GENEL OLARAK SOĞBAĞI KAVRAMI, SOĞYBAĞININ TARİHİ GELİŞİMİ, TÜRLERİ, KURULMASI

2.1. Soybağı Kavramı ve TMK’da Düzenlenişi

Soybağı kelime olarak soy ve bağ kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Soy kelime anlamı olarak “*Bir atadan gelen kimselerin topluluğu, köken, sülale*³” olarak tanımlanmaktadır. Bağ ise “*Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel vb. düğümlenebilir nesne*⁴” olarak tanımlanmaktadır.

Soybağı kavramından bahsetmeden önce hısımlık kavramından bahsetmek belki daha doğru olacaktır. Nitekim Kanun koyucu da soybağını hısımlık kavramının bir alt başlığı olarak düzenlemiştir. Hısımlık; kişilerin aile bireyleri ile arasında doğal ya da yapay birtakım yollar ile kurulan bağ⁵ olarak tanımlanmaktadır. Bir başka anlatımla hısımlık; kan hısımlığını, evlat edinme ile kurulan yapay hısımlığı ve evlenme ile kurulan hısımlık türlerinin tamamını kapsamaktadır⁶. Buradan da anlaşılacağı üzere hısımlık kavramı soybağına göre daha geniş bir kavramdır.

Soybağı, kişi ile anne babası arasından kurulan özel bir bağ olarak tanımlanmaktadır⁷. Soybağı geniş ve dar anlamda olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır⁸. Geniş anlamda

³ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, < <https://sozluk.gov.tr/> > s.e.t. 03/10/2023.

⁴ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, < <https://sozluk.gov.tr/> > s.e.t. 03/10/2023.

⁵ **Akipek, Jale G./Akıntürk, Turgut/Ateş Karaman, Derya** (2021) Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Birinci Cilt, 18. Baskı, İstanbul, Beta, s.452.; **Baygın, Cem/Nar, Ahmet** (2023) Medeni Hukuk Dersleri I Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 362.; **Oğuzman, M. Kemal/Seliçi, Özer/Oktay Özdemir, Saibe** (2021) Kişiler Hukuku, Gerçek ve Tüzel Kişiler, 20. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 248.; **Akçaal, Mehmet** (2022) Medeni Hukuk, 1. Baskı, Ankara, Yetkin, s.162.; **Hatemi, Hüseyin/Kalkan Oğuztürk, Burcu** (2016) Aile Hukuku, 5. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.119.

⁶ **Öztan, Bilge** (2015) Aile Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.12.; **Baygın, Cem** (2010) Soybağı Hukuku, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.1. (Soybağı)

⁷ **Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper** (2023) Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku, 18. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.252.; **Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya** (2023) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt, 27. Baskı, İstanbul, Beta, s. 321.; **Hatemi/Kalkan Oğuztürk**, s.120.; **Baygın**, s.2. (Soybağı)

⁸ **Dural/Öğüz/Gümüş**, s.252.; **Akıntürk/Ateş**, s.322.; **Hatemi/Kalkan Oğuztürk**, s.120.; **Kılıçoğlu, Ahmet M.** (2022) Medeni Hukuk Temel Bilgileri, 8. Baskı, Ankara, Turhan, s. 289. (Medeni); **Baygın**, s.5. (Soybağı); **Öztan**, s. 13.

soybağı; kişiler arasındaki kan bağıını ifade etmektedir⁹. Fakat kan bağı tabirinin nasıl anlaşılması gerektiği hususunda öğretide farklı görüşler bulunmaktadır. Öğretide ağırlıklı olan görüşe göre; geniş anlamda soybağı birbirinden üreyen herkesi kapsar,¹⁰ tüm altsoy ve üstsoyları içine alır¹¹. Bir diğer görüşe göre ise; geniş anlamda soybağı ile anlaşılması gereken kan bağı ile bağlı olan herkestir ve bu kapsamda altsoy ve üstsoy dışında yan soy olan kardeşler, teyze, amca gibi hısımlar ve hatta mahkeme kararı ile evlat edinilmesi durumunda evlatlık ve onun altsoyu da geniş anlamda soybağına dahildir¹².

Dar anlamda soybağı ise; çocuğun ana babasını ifade eder¹³. Nitekim Türk Medeni Kanunu'nda geçen soybağı kavramı dar anlamda soybağıını ifade etmekte olup yalnızca çocuk ile ana babası arasındaki bağı ifade etmek için kullanılmıştır¹⁴.

Soybağı kavramı kamu düzenine ilişkin bir kavram olduğundan devlet politikalarına bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun İkinci Kitabı olan "Aile Hukuku'nun" İkinci Kısımında Birinci Bölüm olarak "Soybağının Kurulması" düzenlenmiştir. Kanun koyucu TMK da soybağının tanımını yapmamıştır. TMK m. 282 vd. maddelerinde soybağının kurulması düzenlenmiştir. Kanun koyucu ilerleyen kısımlarda ise baba ile çocuğun soybağının kurulmasının farklı yollarını ayrı maddeler altında ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Fakat anne ile çocuk arasında soybağının kurulmasını TMK m. 282/1'de yer alan tek cümle ile sınırlı tutmuştur. İlgili hüküm "*Çocuk ile ana arasındaki soybağı doğum ile kurulur.*" şeklindedir.

2.2. Soybağının Tarihsel Gelişimi

Soybağı kavramı insanlık var olduğundan beri var olan bir kavramdır. Çünkü insanlık tarihinin ilk zamanlarından bu yana insanın ailesi ile yaşama ve onlarla iletişim içinde olma

⁹Kılıçoğlu, (Medeni) s.289.; Hatemi/Kalkan Oğuztürk, s.122.; Baygın, s.5. (Soybağı); Akipek/Akıntürk/Ateş Karaman, s.453.

¹⁰ Kamacı, Mahmut (2008) "Embriyon Nakillerinde Oluşan Nesep (Soybağı) Sorunları", İkinci Sağlık Hukuku Kurultayı, Ankara, Ankara Barosu Yayınları, s: 93-110. s. 99.; Baygın, s.6. (Soybağı); Akipek/Akıntürk/Ateş Karaman, s.454.; Hatemi/Kalkan Oğuztürk, s.122.

¹¹ Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya, s. 321.; Baygın, s.1. (Soybağı); Kırkbeşoğlu, Nagihan (2006) Soybağı Alanında Biyogenetik ve Hukuk Sorunları, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.8. (Soybağı)

¹² Öztan, s. 13.

¹³ Oğuzman, Kemal/Dural, Mustafa (2013) Aile Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.197.; Akıntürk/Ateş, s.321.; Baygın, (Soybağı) s.2.; Süleyman, Sıraç/İşleyen, Mehtap İpek (2018) "Türk Hukukunda Soybağının Kurulması", İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:4, S:1, s:105-120, s.108.; Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s.8. Hatemi/Kalkan Oğuztürk, s.122.

¹⁴ Akıntürk/Ateş, s.321.; Baygın, (Soybağı) s.2.; Hatemi, Hüseyin (2023) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku, 10. Baskı, Ankara, On İki Levha, s.139.

arzusu vardır. Nitekim sosyal bir varlık olan insanın ilk zamanlardan beri sosyallik ihtiyacını karşılayan temel yapı ailesi olmuştur. Aile bireylerinin bir arada tutan ve hayatlarının birlikte devam ettirmeye zorlayan temel içgüdü aralarındaki soybağıdır. Hukuk kurallarının ortaya çıkmasından çok önceye ve temel bir içgüdüye dayanan soybağı zamanla hukuki temellere de oturtulmuştur.

Roma hukukunda uzun süre erkeğin üstsoyuna bağlılığı ifade eden hısımlık benimsenmiştir¹⁵. Roma hukukunda *ius civile*'ye göre hısımlık hakimiyet esasına göre belirlenmekteydi¹⁶. Hakimiyet esasında hısımlık doğum ile, evlat edinme ile ve evlilik ile kurulmaktaydı¹⁷. Roma hukukunda ana ile çocuk arasındaki soybağı doğum ile kurulmakta olup ana bakımından soybağının tespitinin kolay baba bakımından tespitinin ise zor olduğu “Mater semper certa pater incertus” sözü ile açıklanmıştır¹⁸. Roma hukukundaki soybağının belirlenmesi ve sonuçlarına ilişkin düzenlemeler, TMK da yer alan soybağı hükümleri ile büyük ölçüde uyuşmaktadır. Nitekim, Roma hukukunda da ana ile çocuk arasında soybağının doğum ile kurulacağı kabul edilmişken baba ile çocuk arasındaki soybağı ana ile evlilik, babalık davası ve imparatora müracaat gibi yollarla kurulabilmektedir¹⁹.

İslamiyet öncesi Türk toplumunda aileye ve soybağına büyük önem verilmiştir²⁰. Bu dönemde nesebin belirlenebilir olmasına büyük önem verildiğinden düğün merasimi ile aleni hale getirilen evlenme sonucu doğan çocuklar ile ana babaları arasında soybağı kurulacağı kabul edilmiştir.²¹

İslam Hukukunda ise soybağına büyük önem verilmiş soybağının karıştırılmasına neden olabilecek zina yasaklanmıştır²². İslam hukukunda ana ile çocuk arasında soybağının

¹⁵ **Söğütlü, Özlem** (2022) Roma Özel Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Seçkin, s.212.; **İpek, Nurcan** (2015) “Roma Hukukunda Hısımlık”, MÜHF- HAD, C:22, S:1, s:167-203, s.168.; **Karadeniz Çelebican, Özcan** (2020) Roma Hukuku, 18. Baskı, Ankara, Turhan, s.212.

¹⁶ **İpek**, s.169.; **Söğütlü**, s.215.; **Tahiroğlu, Bülent/Erdoğan, Belgin** (2023) Roma Hukuku Dersleri, 17. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, s.83.

¹⁷ **Yıldız, Sevil** (2020) Roma Hukukunda Soybağı Kurulmamış Çocuğun Hukuki Durumu, 1. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 62.; **İpek**, s.169-185.

¹⁸ **Koschaker, Paul** (1951) Modern Hususi Hukuka Giriş Olarak Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları, Ankara, Sevinç Matbaası (Çeviren: Ayiter, Kudret (1975) AÜHF Yayınları, C:8, S:1 s.83.

¹⁹ **Koschaker/ Ayiter**, s. 82–83.; **Acabey, Mehmet Beşir** (2006) Soybağının Kurulmasının Genel Olarak Sonuçları (Özellikle Evlilik Dışında Doğan Çocukların Mirasçılığı), İzmir, Güncel Hukuk Yayınları, s.53.; **Öztan**, s.12.; **Karadeniz Çelebican**, s.215.

²⁰ **Üçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal** (2023) Türk Hukuk Tarihi, 25. Baskı, Ankara, Turhan, s.52.

²¹ **Yenerer Çakmut, Özlem** (2010) Soy Bağının Belirlenmesi ve Ceza Hukukunda Çocuğun Soy Bağını Değiştirme Suçu, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s.25.

²² **Yılmaz, İbrahim** (2014) “İslam Aile Hukukunda Nesebin (Soybağının) Reddi”, Marife Dergisi, <Http://İsamveri.Org/Pdfdrgr/D02420/2014_1/2014_1_Yılmazı.Pdf.> s.e.t. 15/09/2023, s.32. (İbrahim)

evlilik içi olsun olmasın doğum ile kurulacağı kabul edilmiştir²³. Baba ile soybağının ise sahih evlilik, fasit evlilik²⁴ veya evlilik şüphesi ile birleşme ve ikrar yolları ile kurulabileceği kabul edilmiştir²⁵. Sahih evlilik baba ile annenin usulüne uygun evlenmiş olması demektir.²⁶ Buna göre evlilik birliğinin kurulmasından sonraki en erken altı ay içerisinde çocuk doğmuş ise, erkek üreme yetisinde sahip ise ve evlilikten sonra eşlerin cinsel birleşme olanağı olmuşsa doğan çocuk ile doğuran kadının kocası arasında soybağı kurulacaktır²⁷. Fasit evlilik veya evlilik şüphesi ile birleşmede ise kadın ile erkeğin cinsel birleşme yaşadıklarını ve doğan çocuğun da bu birleşmeden itibaren en az altı ay içinde doğmuş olduğunun ispat edilmesi durumunda çocuk ile erkek arasında soybağı kurulacaktır²⁸. İkrar yolu ise baba bakımından soybağı bulunmayan bir çocuğun baba olduğunu iddia eden bir kimse tarafından tanınması yoluyla baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasıdır²⁹. Bunun yanı sıra İslam hukukunda soybağının reddine de imkân tanınmıştır. Buna göre kocası tarafından zina etmekle suçlanan fakat zinası dört erkek tanık tarafından kanıtlanamayan kadından doğan çocuğun soybağının reddedilmesi mümkündür³⁰.

Türk Hukukunda ise soybağı 743 sayılı Eski Medeni Kanunumuzda³¹ “nesepl” kelimesi ile ifade edilmekte idi. Eski Medeni Kanunumuzda nesepl, sahih olmayan nesepl ve sahih olan nesepl olma üzere ikiye ayrılarak incelenmişti³². Bu ayırım ile evlilik birliği içerisinde doğan çocuklar sahih nesepli çocuk olarak nitelendirilmişken evlilik birliği dışında doğan çocuk sahih olmayan (gayri sahih) nesepli çocuk olarak nitelendirilmiştir³³. Sahih nesepli çocuk ile sahih olmayan nesepli çocuğun soybağı farklı nitelendirildiğinden

²³ **Güriz, Adnan** (1974) “Evlilik Dışı Birleşmeler ve Bu Birleşmelerden Doğan Çocuklar Türk Hukuku ve Toplumu Üzerinde İncelemeler”: Güriz, Adnan/Benedict, Peter (Editörler), Türk Hukuku ve Toplumu Üzerine İncelemeler, 1.Baskı, Ankara, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayını, s.102.

²⁴ “*Meydana gelme (in'ikad) şartları tam olmakla birlikte sıhhat şartlarında eksiklik bulunan evlilik.*” Ayrıntılı bilgi için bkz. **Günay, H. Mehmet** (2008) Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayrımı, İstanbul, Nun Yayınları, s.168.

²⁵ **Güriz**, s. 120.

²⁶ **Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed** (2017) Türk Hukuk Tarihi 2.Cilt, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, s.99.; **Güriz**, s. 60.

²⁷ **Cin/Akgündüz**, s.65.; **Güriz**, s. 68.; **Aydın, M. Akif** (2023) Türk Hukuk Tarihi, 20. Baskı, İstanbul, Beta, s. 38. (M. Akif)

²⁸ **Acabey**, s.31.; **Aydın**, (M. Akif), s.41.

²⁹ **Cin, Halil/Akılmaz, Gül** (2023) Türk Hukuk Tarihi, 15. Baskı, Ankara, Seçkin, s:378-379.

³⁰ **Acabey**, s.33.; **Cin/Akgündüz**, s.100-101.; **Üçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal** (2023) Türk Hukuk Tarihi, 25.Baskı, Ankara, Turhan, s.101.

³¹ RG, T. 4/4/1926, S.339.

³² **Başpınar, Veysel** (2003) “Türk Medeni Kanunu ile Aile Hukukunda Yapılan Değişiklikler ve Bu Konuda Bazı Önerilerimiz”, AÜHF Dergisi, C:52, S:3, s:79-101, s.80.; **Akıntürk**, s.322.; **Acabey**, s.6.; **Baygın**, (Soybağı) s.7.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.2.

³³ **Başpınar**, s. 80.; **Acabey**, s.7.; **Baygın**, (Soybağı) s.7.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.3.

hukuken sahip olacakları haklar da farklıdır. Bu durumda sahih nesepli çocuklar ile sahih nesepli olmayan çocuklar arasında eşitsizliğe neden olduğundan ilgili hüküm Anayasa Mahkemesi'nin kararı³⁴ ile iptal edilmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda da bu ayrıma yer verilmemiş ve nesep kelimesi yerine soybağı kelimesi kullanılmıştır.

2.3. Soybağının Türleri

Soybağı öyle bir bağıdır ki doğum ile kan esaslı ile ilk anda kurulabileceği gibi her zaman evlat edinme yolu ile yapay şekilde de kurulabilir.

2.3.1. Doğal Soybağı- Hukuki Soybağı

Doğal soybağı çocuk ile ana babası arasında doğum ile kurulan doğal, müdahalesiz ve biyolojik soybağını ifade etmektedir³⁵. Hukuk düzenlerince temel alınan soybağı doğal soybağıdır. Doğal soybağı gereği, çocuğu doğuran kişi ile çocuk arasında soybağı kurulmuş olur³⁶. Baba bakımından da benzer bir şekilde ana ile evli bulunan kişi ile çocuğun soybağının kurulması doğal soybağı olarak ifade edilmektedir³⁷. Fakat her durum ve şartta ana ile evli bulunan kişi ile çocuk arasında doğal soybağının kurulduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Doğal soybağı diğer soybağı türü olan yapay soybağı gibi sonradan ve suni yollarla kurulmayıp ilk andan itibaren var olan tabii soybağıdır.

Hukuki soybağı, doğal soybağının aksine hukuk düzeninden kaynaklı kurulan soybağıdır³⁸. Doğal ve hukuki soybağı kavramları ana bakımından medeni kanun hükmü gereği doğuranın ana olmasına bağlı olarak örtüşür. Fakat baba açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Baba bakımından doğal soybağı ve hukuki soybağı örtüşmeyebilir³⁹. Nitekim, ana ile evliliğe dayanarak babalık karinesi gereği çocuk ile arasında soybağı kurulan kimsenin genetik baba olmaması durumunda doğal soybağı genetik baba ile kurulurken hukuki soybağı ana ile evli olan kimse ile kurulur⁴⁰.

³⁴ **AYM**, E:1987/1, K:1987/18, T:11/09/1987.

³⁵ **Akıntürk**, s.322.; **Acabey**, s.6.; **Baygın**, (Soybağı) s.3.; **Süleyman/İşleyen**, s.109.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.9.

³⁶ **Acabey**, s.7.; **Akıntürk/Ateş**, s.329.

³⁷ **Baygın**, (Soybağı) s.35.

³⁸ **Acabey**, s.7.

³⁹ **Süleyman/İşleyen**, s.109.

⁴⁰ **Süleyman/İşleyen**, s.110.

2.3.2. Gerçek Soybağı- Yapay Soybağı

Gerçek soybağı doğal soybağına ek olarak kanunda yer alan şartların tam olarak sağlanması ile kurulan soybağını ifade eder⁴¹. Bu sebeple gerçek soybağının tespit edilebilmesi için doğal soybağının belirlenmiş olması gerekir.

Yapay soybağı doğum ile oluşmayan hukukun belirlediği şartların gerçekleşmesiyle sonradan çocuğun hukuki olarak ana ve/veya babaya bağlanmasını ifade eden bağıdır⁴². Yapay soybağı yalnızca evlat edinme ile kurulabilir⁴³. Medeni Kanun'a göre evlat edinme mahkeme kararıyla olur (TMK m. 315/1). Mahkemenin kararı ile birlikte evlat edinen ile evlatlık arasında yapay bir soybağı kurulmuş olur.

2.3.3. Evlilik İçi Soybağı- Evlilik Dışı Soybağı

743 sayılı eski Medeni Kanun döneminde soybağı bakımından nesebi sahih olan ve nesebi sahih olmayan çocuk diye bir ayırım yapılmıştır. Buna göre evlilik birliği içerisinde doğan çocuklar nesebi belli olan anlamına gelen sahih nesepli olarak adlandırılırken, evlilik birliği içerisinde doğmamış olan çocuklar nesebi belli olmayan çocuklar olarak adlandırılmıştır⁴⁴. Evlilik birliği sona erdikten sonra 300 gün içinde doğan veya doğum sonrası ana ile babası evlenen çocuğun soybağı da sahih nesep olarak kabul edilmekteydi⁴⁵. Ayrıca resmi nikah olmaksızın dini nikah ile dünyaya gelen çocuklar da sahih olmayan nesepli sayılmaktaydı⁴⁶. Eski Medeni kanunumuzda bulunan bu ayırım miras hukuku bakımından önem arz etmekteydi. Nitekim nesebi sahih olan çocuğun miras payı ile nesebi sahih olmayan çocuğun miras payı aynı değildi. Bu durumu eşitlik ilkesini ihlal ettiğinden Anayasa Mahkemesince⁴⁷ iptal edilmiştir⁴⁸.

⁴¹ Akıntürk/Ateş, s.344.; Zevkliler, Aydın/Ertas, Şeref/Havutçu, Ayşe/Gürpınar, Damla (2018) Medeni Hukuk (Temel Bilgiler), 10. Baskı, Ankara, Turhan, s.315.

⁴² Acabey, s.7.; Baygın, (Soybağı) s.3.; Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s.10.; Akipek/Akıntürk, s.480.;

⁴³ Akipek/Akıntürk, s.482.; Baygın, (Soybağı) s.16.;

⁴⁴ Akar, Kemal (2015) Soybağının Tespiti, Ankara, Seçkin, s.19.; Acabey, s. 8.; Akıntürk/Ateş, s.352.; Hatemi, s.138.;

⁴⁵ Süleyman/İşleyen, s.108. Ögüz, Tufan (2017) “1926’dan Günümüze Medeni Kanunumuzun Soybağı Düzenlemeleri”, Medeni Kanun’un ve Borçlar Kanun’unun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu, C:1, s: 329-332. s.328.; Başpınar, s.85.

⁴⁶ Akar, s.19.

⁴⁷ AYM, E:1987/1, K:1987/18, T:11/09/1987.

⁴⁸ Ögüz, s.329.; Başpınar, s.79-101.

Evlilik dışı-evlilik içi doğmuş çocuk ayrımı yalnızca baba ile çocuk arasındaki soybağının kurulması açısından önem arz eden bir mesele olup ana ile çocuk arasındaki soybağını etkilememektedir. Ana bakımından soybağına ilişkin tek düzenleme şu anki medeni kanunumuzda olduğu gibi, ana ile çocuk arasında soybağının doğum ile kurulacağı hükmüydü⁴⁹.

2.4. Genel Olarak Soybağının Kurulması

2.4.1. Ana ile Soybağının Kurulması

TMK m. 282/1 kapsamında ana ile soybağı doğum ile kurulur. Aynı maddenin 3. fıkrası gereği doğum dışında ana ile soybağının evlat edinme yöntemi ile de kurulabileceği düzenlenmiştir. Doğum yoluyla ana ile kurulan soybağı için çocuğun kadın tarafından doğrulduğunun ispatı yeterli olup kadının evli olup olmaması veya genetik açıdan kendi çocuğunu doğurup doğurmamasının önemi yoktur⁵⁰. Bu sebeple ana ile çocuk arasında kurulan soybağının reddedilmesi mümkün değildir⁵¹.

Soybağı ana ile çocuk arasında doğum ile kurulur ve reddedilemez ancak bazı durumlarda maddi hataların düzeltilmesi söz konusu olabilir. Ana ile çocuk arasında kurulan soybağının nüfus kayıtlarına yanlış geçirilmesinden kaynaklanan hatalar olabileceğini öngören kanun koyucu bu gibi durumlarda ana olarak kaydedilen kişiye nüfus sicilinin düzeltilmesini talep etme hakkı vermiştir (5490 Sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu⁵² m. 36). Bu davanın açılabilmesi için nüfus kaydının gerçeği yansıtmaması ve kaydın baştan beri yanlış olarak nüfus siciline işlenmiş olması gerekmektedir⁵³.

Soybağı nüfus siciline işlenmeksizin kendiliğinden kurulur. Bu sebeple nüfus sicilleri soybağı açısından kurucu değil açıklayıcı bir etkiye sahiptir⁵⁴. İşte bu sebeptir ki nüfus kaydının düzeltilmesi davasında yalnızca sicilin düzeltilmesi söz konusu olup maddi bir

⁴⁹ Akar, s.22. Güriz, s.64.

⁵⁰ Dural/Öğüz/Gümüş, s.254.; Akıntürk/Ateş, s.350.; Hatemi, s.140.

⁵¹ Öztan, s.487.; Haluk Nami (2000) “Sunı Dölllenme Dolayısıyla Ortaya Çıkabilecek Nesep Problemleri”, M. Kemal Oğuzman Anısına Armağan, C:1, S:1, s:557-592, s. 562.

⁵² RG, T.25/04/2006, S. 26153.

⁵³ HGK, T.30/01/2008, S. 2008/2-36-47.

⁵⁴ Ruhi, Canan/Ruhi, Ahmet Cemal (2017) Nüfus Davaları (Nüfus Kayıtlarına İlişkin Düzeltme Davaları) Ankara, Seçkin, s.14.

hatanın düzeltilmesi söz konusudur. Kanunen kurulmuş olan soybağının değiştirilmesi söz konusu değildir⁵⁵.

Nüfus kaydının düzeltilmesi davaları tespit davası niteliğindedir⁵⁶. Bu dava kamu düzenine ilişkin bir dava olarak kabul edilir ve hâkim maddi gerçekliğe ulaşabilmek adına her türlü araştırmayı resen yapar⁵⁷. Nüfus sicilinin düzeltilmesi davası kamu düzenine ilişkin kabul edildiğinden herhangi bir süre sınırlaması olmaksızın her zaman açılabilir⁵⁸. Nüfus sicilinin düzeltilmesi davası ile elde edilmek istenen sonuç anne hanesine hatalı yazılan kimsenin isminin silinerek çocuğu doğuran ananın adının nüfus siciline işlenmesidir. Bu dava kamu düzenine ilişkin kabul edildiğinden uygulamada taraflardan alınan Deoksiribaz Nükleik Asit (DNA) örneği ile nüfus sicilinin düzeltilmesine karar verilmektedir. Nüfus sicilinin düzeltilmesini talep eden annenin çocuğun genetik annesi olması fakat çocuğu doğuran ve haliyle çocuğun annesi olarak nüfus siciline kaydedilen kişinin başka bir kimse olması durumunda ne yapılmalıdır? Nitekim bu dava da taraflardan DNA örneği alınması halinde genetik annenin anne olarak nüfus siciline kaydedilmesi gerekecektir. Fakat başka bir yönden baktığımızda TMK m. 282/1 hükmü gereği doğuran kadın ile çocuk arasında soybağı kurulacağından nüfus sicilinde bir hata olmadığından bahisle davanın reddedilmesi gerekecektir. Anne ile çocuk arasında soybağının kurulmasına ilişkin hukuki düzenleme bu gibi durumlarda yetersiz kalmakta ve durum içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Çalışmanın son bölümünde uygulamada karşılaşılabilecek bu tarz sorunlar ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

2.4.2. Baba ile Soybağının Kurulması

Ana ile çocuk arasındaki soybağının yalnızca doğum ve evlat edinme ile kurulabileceğini düzenleyen kanun koyucu baba ile çocuk arasındaki soybağının farklı

⁵⁵ **Öktem Çevik, Seda** (2016) "Çocuğun Anne ve/veya Babası Haricindeki Kişilerin Nüfus Siciline Kaydedilmesinden Doğan Sorunların Değerlendirilmesi", MÜHF-HAD, C:22, S:3, s:2105-2130, s.2112.; **Ruhi/Ruhi**, s. 20.

⁵⁶ **Acabey**, s.118.; **Öktem Çevik**, s.2110.

⁵⁷ "Nüfus Kaydının Düzeltilmesine İlişkin Davalar, Diğer Kayıt Düzeltme Davaları Gibi, Kamu Düzeni ile Yakından İlgili Bulunduğundan, Hâkim Taleple Bağlı Kalmayarak Kendiliğinden De Yapacağı Araştırma ile Elde Edeceği Bulgulara Göre ve Öteki Kayıtlarla Çelişki Meydana Getirmeyecek Anlam ve İçeriklerini Değiştirmeyecek Şekilde Karar Vermek Zorundadır. O Halde Mevcut Kayıtlarda Çelişki Yaratmadan Karar Verilmesi Gerekirken, Kamu Düzeni ile İlgili Olan Resmi Kaydın Kayıtlar Arasında Çelişki Yaratacak Biçimde Değiştirilmesi Yolunda Hüküm Kurulması Doğru Görülmüştür." Yargıtay 18. HD., E: 2015/9096, K: 2016/6307, T: 21/04/2016.

⁵⁸ **Avcı Braun, Cihan** (2021) "Nüfus Kaydının Düzeltilmesi Davası Mı, Soybağının Kurulmasına İtiraz Davası Mı?", YÜHFD, C:18, S: 2, s:843-859, s. 855.

şekillerde kurulabileceğini düzenlemiştir⁵⁹. TMK m. 282/2 hükmüne göre baba bakımından soybağı; ana ile evlilik, tanıma ve hâkim hükmü ile kurulabilir. Aynı maddenin 3. fıkrası gereği evlat edinme yolu ile de baba ile çocuk arasında soybağı kurulması mümkün kılınmıştır.

2.4.2.1. Ana ile Evlilik

TMK m. 285 vd. da “Kocanın Babalığı” başlığı altında baba ile soybağının kurulmasına ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Buna göre “*Evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün içinde doğan çocuğun babası kocadır.*” (TMK m. 285/1).

Doğum yapan kadının evli olması durumunda veya boşanmış olmasına rağmen 300 gün içinde doğum yapması halinde ananın kocasının baba olduğu karinesi işler ve ana ile evli olan kişi ile çocuk arasında soybağı babalık karinesine dayanarak kurulmuş olur⁶⁰.

Babalık karinesi farklı durumlarda ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki evlilik birliği içerisinde çocuğun doğmuş olmasıdır. Bu durumda çocuğun evlilik birliği içerisinde doğmuş olması yeterlidir. Öyle ki çocuk, baba ile ana evlendikten bir saat sonra doğmuş olsa dahi babalık karinesi gereği çocuk ile baba arasında soybağı kurulur⁶¹. Ayrıca önemle üstünde durmak gerekir ki bu evliliğin geçerli bir evlilik olup olmaması, daha sonra iptal edilip edilmemesi, butlanla sakat olup olmamasının herhangi bir önemi de yoktur⁶². Nitekim, TMK m. 157, “*Mahkemece butlanına karar verilen bir evlilikten doğan çocuklar, ana ve baba iyiniyetli olmasalar bile evlilik içinde doğmuş sayılırlar.*” Hükmü gereği mutlak butlanla sakat bir evlilikte ana ve baba iyiniyetli olmasa dahi bu durum çocuk ile baba arasındaki soybağını etkilemeyecektir.

Babalık karinesi gereği baba ile çocuk arasındaki soybağının kurulabilmesi için tek şart ana ile evli olma ya da boşanmadan itibaren 300 gün içerisinde doğmuş olmasıdır. Bunun dışında baba ile annenin cinsel münasebetinin olup olmadığı, babanın çocuk yapabilme

⁵⁹ **Helvacı, Serap/Erlüle, Fulya** (2022) Medeni Hukuk (Medeni Hukuka Giriş, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku), 8. Baskı, İstanbul, Legal Yayınevi, s. 249.

⁶⁰ **Dural/Öğüz /Gümüş**, s. 254.; **Öztan**, s.869.; **Kılıçoğlu, Ahmet M.** (2022) Aile Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Turhan, s. 146. (Aile)

⁶¹ **Acabey**, s. 110.

⁶² **Akıntürk, Turgut** (2011) Türk Medeni Hukuku, Yeni Kanuna Uyarlanmış, İkinci Cilt: Aile Hukuku, 13. Baskı, İstanbul, Legal, s. 330. **Dural/Öğüz /Gümüş**, s. 256.; **Kılıçoğlu**, (Aile) s. 151.; **Hatemi**, s. 85.

yetisini taşıyıp taşımadığı babalık karinesine dayanarak soybağının kurulması açısından önem arz etmemektedir⁶³.

Ana ile babanın boşanmasının ardından geçen 300 gün içerisinde doğan çocuğun evlilik birliği içerisinde ana rahmine düştüğü varsayılır. Aynı zaman da babalık karinesi dayanarak ana ile evli olan kimsenin de baba olduğu varsayılır. Bu durumda kadının ilk eşinden ayrılıp 300 gün içinde ikinci bir kimse ile evlenmesi ve 300 gün içinde doğum yapması durumunda çocuk ile hangi erkek arasında soybağı kurulacaktır? Bu hususta kanun koyucu TMK m. 290 da açık düzenleme yaparak ikinci evlilikteki koca ile çocuk arasında soybağının kurulması gerektiğini hüküm altına alınmıştır.

Baba ile soybağının babalık karinesine dayanarak kurulması durumunda babanın ya da annenin tek taraflı beyanı ile ya da aralarında yapacakları bir anlaşma ile bu soybağını ortadan kaldırılabilmeleri mümkün değildir⁶⁴. Ana ile evli olmanın doğal bir sonucu olarak doğan çocuğun babasının ananın kocası olacağı karinesi pek tabi ki aksi ispat edilerek çürütülebilir nitelikte bir karinedir. “*Koca, soybağının reddi davasını açarak babalık karinesini çürütebilir.*” (TMK m. 286) denilmek suretiyle babalık karinesinin açılacak olan soybağının reddi davası ile çürütülebileceği düzenlenmiştir. Başka bir ifade ile soybağının reddi davası yoluyla yalnızca babalık karinesine dayanarak kurulan soybağının reddedilmesine imkân tanınmıştır⁶⁵. Bu sebeple babalık karinesinden faydalanmadan kocanın nüfusa kaydedilmiş olan çocuklar bakımından soybağının reddi davası açılabilmesi de mümkün olmayıp bu durumlarda nüfus kaydının düzeltilmesi davasının açılması gerekmektedir⁶⁶.

Soybağının reddi davasında davacı, çocuk evlilik birliği içerisinde ana rahmine düşmüşse çocuk ile baba arasında soybağının bulunmadığını ispat etmek zorundadır (TMK m. 287/1). Fakat çocuk evlilik birliğinden önce veya ayrı yaşama sırasında ana rahmine düşmüşse davacının bu durumu ispatlaması gerekmez (TMK m. 288/1). Evlilik birliği içinde ana rahmine düşme deyiminden ne anlaşılması gerektiği de TMK m. 287/2 “*Evlenmeden başlayarak en az yüzseksen gün geçtikten sonra ve evliliğin sona ermesinden başlayarak en fazla üçyüz gün içinde doğan çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüş sayılır.*” denilmek suretiyle açıklanmıştır. Kanun koyucu bu hükmü getirirken evlilik birliği içerisinde doğan

⁶³ Dural/Öğüz/Gümüş, s. 256.

⁶⁴ Akıntürk/Ateş, s.339.; Baygın, (Soybağı) s.27.

⁶⁵ Hatemi/Kalkan Oğuztürk, s. 147.; Baygın, (Soybağı) s. 24.; Dural/Öğüz/Gümüş, s. 258.

⁶⁶ Dural/Öğüz/Gümüş, s. 259.

çocuğun kuvvetle muhtemel erkek eşin çocuğu olduğu varsayımından yola çıkmıştır. Fakat bunun aksi pek tabi ki ispat edilebilir. Bu durumda davacının kocanın üreme yeteneği olmadığını ispat etmesi, ya da ana ile koca arasında cinsel ilişkinin imkansızlığının ispatlanması ile soybağı reddedilebilir⁶⁷. Fakat gelişen teknoloji ile yapılan DNA testi sayesinde soybağının reddi davalarında kişilerin cinsel hayatlarının açıklamalarına gerek kalmaksızın soybağının reddetmeleri mümkün hale gelmiştir⁶⁸.

Çocuğun evlilik birliğinden önce veya ayrı yaşama sırasında ana rahmine düşmüş olması durumunda ise, davacının çocuğun evlilik birliğinden önce veya ayrı yaşama sırasında ana rahmine düştüğünü ispatlaması yeterli olup başka herhangi bir şeyi ispatlamasına gerek kalmaksızın babalık karinesi gereği kurulan soybağının ortadan kaldırılabilir⁶⁹. “*Ancak, gebe kalma döneminde kocanın karısı ile cinsel ilişkide bulunduğu konusunda inandırıcı kanıtlar varsa, kocanın babalığına ilişkin karine geçerliliğini korur.*” (TMK m. 288/2). Hükmü ile babalık karinesine dayanılarak soybağının tekrar kurulmasına imkân tanınmıştır.

Yapay dölleme yöntemlerinden birinin kullanılması suretiyle embriyonun döllendirilmiş olması durumunda pek tabi ki cinsel ilişkinin ispatı mümkün değildir⁷⁰. Kanaatimce bu gibi bir durumda da davacının yapay döllemede kullanılan spermin kocaya ait olmadığını ispat etmesi gerekir.

Soybağının reddi davası dava sebepleri, süresi ve davacı olabilecek kişilerin kanunla özel olarak belirlendiği bir davadır⁷¹. Buna göre bu davayı açabilecek kişiler; koca, çocuk ve diğer ilgililerdir. “*Koca davayı, doğumu ve baba olmadığını veya ananın gebe kaldığı sırada başka bir erkek ile cinsel ilişkide bulunduğunu öğrendiği tarihten başlayarak bir yıl içinde çocuk ise ergin olduğu tarihten başlayarak en geç bir yıl içinde dava açmak zorundadır.*” (TMK m. 289). Ayrıca bu sürelere uyulmamasının haklı bir sebebe dayanabileceğini öngören kanun koyucu bu durumda da davanın haklı sebebin ortadan kalkmasından itibaren bir yıl içerisinde açılması gerektiğini düzenlemiştir (TMK m. 289/3).

Babalık karinesi ve ona dayalı olarak kurulan soybağının ortadan kaldırılmasına hizmet eden soybağının reddi davası, yapay üreme tekniklerinin uygulanmasında da

⁶⁷Dural/Öğüz/Gümüş, s. 260.; Hatemi, s.142.; Akıntürk/Ateş, s.328.

⁶⁸Acabey, s.127.

⁶⁹Acabey, s.145.; Kılıçoğlu, (Aile) s.160.; Oğuzman/Dural, s.212.

⁷⁰Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s.17.

⁷¹Dural/Öğüz/Gümüş, s. 258.; Helvacı/Erlüle, s.257.;

karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, yapay döllenme yöntemleri kullanılmak suretiyle çocuk sahibi olunması durumunda da babalık karinesi geçerli olacaktır. Evlilik birliği içerisinde ya da boşanmadan itibaren 300 gün içinde doğmuş olan bebeğin babası yapay döllenme ile gebe kalınmış dahi olsa koca olacaktır. Ve hatta yapay döllenmede koca dışında bir erkeğin spermeleri kullanılmış olsa dahi yine evlilik içerisinde doğan bebek ile baba arasında soybağı babalık karinesine dayanılarak kurulacaktır⁷². Bu durumda kocanın soybağının reddi davası açma hakkı vardır. Kadının kocasının ölümünden sonra kocasına ait spermeler ile gebe kalıp bebeği 300 gün içinde doğurması durumunda da babalık karinesi gereği koca baba olacaktır⁷³.

Soybağını reddetme hakkı Medeni Kanunumuzda yalnızca erkeğe tanınmış bir haktır. Anneye çocuk ile arasındaki soybağını reddetme hakkı tanınmamıştır. Fakat gelişen teknoloji ile geline nokta da annenin de çocuk ile arasındaki soybağını reddetmesi ihtiyacı ile karşılaşılabilmektedir. Nitekim, ana bakımından soybağının tespiti sırasında çıkan bazı problemlerin çözümü için ana bakımından da soybağının reddedilebilmesi gerekmektedir. Bu durumda kanunda bir boşluk vardır ve TMK m. 1 gereğince doldurulması gerekmektedir⁷⁴. Nomer'e göre, baba için açılacak olan soybağının reddi davası ile ana için açılacak soybağının reddi davaları arasında birtakım farklılıklar olmalıdır. Eğer yumurta alıcısı ananın amacı baştan beri bu çocuğu kendi çocuğu olarak benimseyip doğurmak ise, yumurta vericisi ana da bu amacı baştan beri biliyor ve rıza gösteriyor ise artık çocuğu doğuran ana çocuğun kendi genetik çocuğu olmadığından bahisle soybağının reddi davası açamamalıdır⁷⁵. Zira aksi takdirde burada hakkın kötüye kullanımı söz konusu olacaktır⁷⁶. Ancak doğuran anaya kendi bilgisi ve rızası dışında ya da yanlışlıkla başka bir kimseye ait yumurta veya embriyo nakledilmişse bu durumda bu anaya da soybağını reddetme hakkı verilmelidir⁷⁷.

⁷²Özkan, s.877.; Baygın, (Soybağı) s.25.

⁷³Acabey, s. 190.; Baygın, (Soybağı) s.26.

⁷⁴Erol, Yasemin (2012) Yapay Döllenme Yöntemleri ve Taşıyıcı Annelik, 3. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 191.

⁷⁵Nitekim İngiltere, Amerika, Avusturya İsviçre ve Yunanistan gibi ülkelerde baba bakımından soybağının reddi davasında koca karısının üçüncü bir kimsenin spermi ile çocuk dünyaya getirdiğini biliyor ve kabul ediyorsa daha sonra bu çocuğa karşı soybağının reddi davası açamamaktadır. Erol, s. 85. Bu durumun ana bakımından soybağının reddi davasında söz konusu olacağı kabul edilmektedir. Aynı görüş Kaliforniya Yüksek Mahkemesinin 20 Mayıs 1993 Tarihli Kararın da da benimsenmiştir. Bknz. Ekşi, Nuray (2016) "Mahkeme Kararlarında Sınıraşan Taşıyıcı Anneliğe İlişkin Hukuki Sorunlar", Public And Private International Law Bulletin, C: 36, S: 2, s:1-51, s. 27-28.; Nomer, (Haluk Nami) s. 568.

⁷⁶Erol, s.192.

⁷⁷Erol, s.194.

Acabey'e göre, hâkim TMK m. 1 kapsamında hukuk yaratırken babaya tanınmış olan soybağının reddi davası açma hakkını kıyas yoluyla ana bakımından uygulayamaz⁷⁸. Çünkü soybağına ilişkin hükümler emredici nitelikte olup kıyasa uygun değildir⁷⁹. Ayrıca kıyas benzer olaylar da söz konusu olmaktadır⁸⁰. Ancak ana ile baba bakımından soybağının reddinde benzer olaylar söz konusu değildir. Baba bakımından soybağının reddinde baba ile çocuk arasında herhangi bir bağ bulunmamaktadır. Ancak üreme hücrelerinin sahibi olan kadın ile doğuran kadının farklı kişiler olması durumunda açılacak olan soybağının reddi davasında çocuk ile hem doğuran kadının hem de yumurta vericisi kadın arasında bir bağ bulunmaktadır⁸¹. Nitekim, soybağı reddedilecek kişi ile çocuk arasında doğum ve gebelik sürecinde geçirilmiş bir geçmiş ve kurulmuş bir bağ vardır⁸². Bu sebeple burada verilecek olan soybağının reddi kararı, baba bakımından verilen soybağının reddi kararıyla aynı nitelikte olmayıp çocuk ile arasında bağ bulunan kimse ile çocuk arasındaki soybağının iptali sonucu doğuracak bir karardır.

2.4.2.2. Tanıma

Tanıma, evlilik dışı dünyaya gelen çocuk ile babası arasındaki soybağının kanunda öngörülen şartlara uygun olarak açıklanacak tek taraflı irade beyanı ile kurulmasıdır⁸³. Tanıma beyanının yapılması ile soybağı geçmişe etkili olacak şekilde kurulur⁸⁴. Tanımanın yapılabilmesi için tanınacak çocuk ile bir başka erkek arasında soybağının bulunmuyor olması gerekir⁸⁵. Zira baba tektir ve baba bakımından soybağı bulunan çocuğun başka bir soybağı daha kurabilmesi mümkün değildir (TMK m. 295/3). Kanun koyucu tanıma hakkını yalnızca babaya vermiştir. Baba dışında kimse çocuk ile baba arasındaki soybağının tanıma yoluyla kurulmasını talep edemez⁸⁶. Öyle ki babanın ölmüş olması veya ayırt etme gücünü

⁷⁸ Acabey, s. 221.

⁷⁹ Acabey, s. 221.

⁸⁰ Akipek/Akıntürk/Ateş Karaman, s.132.

⁸¹ Erol, s.193.

⁸² Acabey, s.221.

⁸³ Genç Arıdemir, Arzu (2009) "Tanıma Yolu İle Kurulan Soybağı", Prof. Dr. Zahit İmre'ye Armağan, 1. Bası, İstanbul, Der Yayınları, s:1-38, s.9.; Öztan, s.543.; Zevkliler, Aydın/Acabey, Beşir/Gökyayla, Emre (2000), Medeni Hukuk, Giriş, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 991.; Baygın, (Soybağı), s.59.; Özbay, İbrahim/Aksan Nar, Şerife (2010) "Son Yasal Değişiklikler Çerçevesinde Tanımanın İptali Davası Ve Bu Davada Uygulanacak Usul", EÜHFD, C:14, S:3-4, s: 187- 226, s.189.

⁸⁴ Dural/Öğüz/Gümüş, s.280.; Akıntürk/Ateş Karaman, s.347.; Süleyman/İşleten, s.117.; Helvacı/Erlüle, s.182.; Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s.22.

⁸⁵ Dural/Öğüz/Gümüş, s.281.; Akıntürk/Ateş Karaman, s.347.; Hatemi, s.125.; Öztan, s.543.; Genç Arıdemir, s.12.

⁸⁶ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 991; Dural/Öğüz/Gümüş, s.281.

kaybetmiş olması halinde baba olduğu iddia edilen kimsenin yasal temsilcisinin ya da mirasçısının dahi tanıma yapabilmesi mümkün değildir⁸⁷. Tanıma beyanında bulunan kimsenin küçük ya da kısıtlı olması durumunda ise tanıma yapabilmesi veli ya da vasinin iznine tabi kılınmıştır (TMK m. 295/2).

Tanıma nüfus memuruna veya mahkemeye yazılı başvuru ile yapılır. Bu başvurunun ardından ne yapılacağı TMK m. 296 de düzenlenmiştir. Buna göre; “*Beyanda bulunulan nüfus memuru, sulh hâkimi, noter veya vasiyetnameyi açan hâkim, tanımayı babanın ve çocuğun kayıtlı bulunduğu nüfus memurluklarına bildirir. Çocuğun kayıtlı bulunduğu nüfus memurluğu da tanımayı çocuğa, anasına, çocuk vesayet altında ise vesayet makamına bildirir*”. Ayrıca vasiyetname ve resmi senetle de tanıma yapılabilir (TMK m. 295/1).

Tanımanın her zaman yapılması mümkündür. Ayrıca tanıma için çocuğun yaşıyor olması da gerekmez⁸⁸. Hayatta olmayan bir çocuğunda da altsoyunun olması şartıyla babası tarafından tanınması mümkündür⁸⁹. Fakat henüz ana rahmine düşmemiş döllememiş bir çocuğun tanınması mümkün değildir⁹⁰.

Tanıma işlemi ile salt beyana dayanılarak çocuk ile baba arasında soybağı kurulmaktadır. Bu da tanıma müessesesini suistimallere açık hale getirmektedir⁹¹. Bunu öngören kanun koyucu tanımanın iptaline de olanak sağlamıştır. Yanılma, korkutma ve aldatma sebebi ile kişi hatalı tanıma yapmış ise tanımanın iptalini talep edebilir (TMK m.297 /1). Tanımanın iptali davası kural olarak tanıyan baba tarafından tanınan çocuğa ve anasına karşı açılır ancak tanınan çocuk, çocuğun ölümü halinde altsoyu, çocuğun anası, Cumhuriyet Savcısı, Hazine ve diğer ilgililer tarafından da bu dava açılabilir (TMK m.298/1). Bu davada davacı, tanıyanın baba olmadığını ispatla yükümlüyken ana ve çocuk tarafından açılan tanımanın iptali davasında, ispat yükü tanıyanın gebe kalma döneminde ana ile cinsel ilişkide bulunduğuna ilişkin inandırıcı kanıtlar göstermesinde sonra doğar (TMK m. 299/2).

Tanıma her zaman yapılabilir. Fakat tanımanın iptali için kanun koyucu TMK m.300 de birtakım süreler öngörmüştür. Buna göre tanıyanın tanımayı iptal edebilmek için dava hakkı “*iptal sebebinin öğrenildiği veya korkunun etkisinin ortadan kalktığı tarihten*

⁸⁷ Özbay/Aksan Nar, s.191.; Baygın, (Soybağı) s.64.; Serozan, Rona (2017) Çocuk Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.206. (Çocuk)

⁸⁸ Dural/Öğüz/Gümüş, s.282.; Akıntürk/Ateş Karaman, s.349.

⁸⁹ Öztan, s.916.; Helvacı/Erlüle, s.183.; Serozan, (Çocuk) s.205.; Baygın, (Soybağı) s.59.

⁹⁰ Öztan, s. 544, Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s.23.

⁹¹ Tanımanın salt beyana dayalı yapılmasını eleştiren görüş için bakınız; Hatemi, s.138.

başlayarak bir yıl ve herhâlde tanınmanın üzerinden beş yıl geçmekle düşer.” İlgilere tanınan dava açma hakkı içinde benzer bir düzenleme yapılmış ve tanınmanın öğrenilmesinden itibaren bir yıl her hâlükârda beş yıl geçmekle tanınmanın iptalini isteme hakkının düşeceği düzenlenmiştir. Çocuğun ise ergin olmasından itibaren bir yıl içinde tanınmanın iptalini istememesi durumunda tanınmanın iptalini isteme hakkı düşecektir (TMK m.300).

Tanıma sıkı şekil şartlarına bağlanmış bir tek taraflı irade beyanı açıklamasıdır⁹². Bu şekil şartlarına veya kanunda öngörülen esaslara uyulmaması halinde ise tanıma beyanı kesin hükümsüz olacaktır⁹³. Tanınmanın kesin hükümlüğü hali vasiyetname ile gerçekleşmiş bir tanımada söz konusu ise bu durum ancak vasiyetnamenin iptali davasında öne sürülebilecektir⁹⁴.

Tanıma baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasını sağlayan bir yol olarak düzenlenmiş olmasına rağmen son yıllarda artan yapay dölleme ve taşıyıcı annelik gibi yöntemlerde de soybağının kurulmasında problem yaşanması durumlarında kıyas yoluyla annenin de çocuğu tanıyabileceğini söyleyen yazarlar vardır⁹⁵.

2.4.2.3. Babalık Hükümü

Çocuk ile baba arasında babalık karinesine ya da tanımaya dayanarak soybağının kurulmamış olması durumunda ana veya çocuk tarafından açılacak olan babalık davasında mahkemenin vereceği babalık hükmüyle de baba ile çocuk arasında soybağı kurulabilir. Babalık davasının getirilme amacı evlilik dışı dünyaya gelmiş ve baba tarafından tanınmayan çocuk ile baba arasında soy bağıni tesis etmektir⁹⁶.

Babalık davası, dava sonunda verilen karar neticesinde kişilere bir takım hak ve yükümlülükler yükleyen yenilik doğuran bir davadır⁹⁷. Babalık davasının açılabilmesi için çocuk ile başka bir erkek arasında soybağı bulunmuyor olması gerekir⁹⁸. Ayrıca babalık

⁹² Akıntürk/Ateş Karaman, s.349; Öztan, s.920.; Helvacı/Erlüle, s.183.

⁹³ Dural/Öğüz/Gümüş, s.285. Hatemi, s. 140.

⁹⁴ Dural/Öğüz/Gümüş, s.285.; Serozan, (Çocuk) s.208.

⁹⁵ Bakınız Erol, s.199.

⁹⁶ Serozan, (Çocuk) s.210.

⁹⁷ Öztan, s.556.; Dural/Öğüz/Gümüş, s.290.; Akıntürk/Ateş Karaman, s.350.

⁹⁸ Dural/Öğüz/Gümüş, s.290.; Özdemir, Hayrunnisa/Ruhi, Ahmet Cemal (2024) Çocuk Hukuku, 6. Baskı, Ankara, On İki Levha, s. 372.

davasının açılabilmesi için ananın belli olması gerekir⁹⁹. Ancak kanaatimce bu şart çok gerekli ve anlamlı bir şart değildir. Zira tanıma müessesinde bu şartın varlık sebebi tanıma yapan kimsenin baba olması ve haliyle ananın kimin olduğunu bilmeden baba olmasının mümkün olmamasına dayanmaktadır. Babalık davasında ise ananın bilinip bilinmemesinin herhangi bir önemi bulunmamaktadır.

Babalık davası çocuğun ana rahmine düşmesinden itibaren açılabilir¹⁰⁰. Ancak talep üzerine çocuğun doğumuna kadar dava bekletilebilir¹⁰¹. Dava açma süresi ise; ana için doğumdan itibaren bir yıl ve çocuk ile başka biri arasında soybağı varsa bu soybağının ortadan kalkmasından başlayarak da bir yıldır (TMK m. 303/1-2).

Babalık davasında ananın davalı ile çocuğun doğumundan önceki üç yüzüncü gün ile yüz sekseninci gün arasında cinsel ilişkiye girmiş olması babalığa karine sayılmıştır (TMK m.302/1). Ayrıca kanun koyucu bu süre dışında dahi gebe kalma döneminde davalının ana ile cinsel ilişkide bulunduğu tespit edilmesi durumunda da aynı karineni geçerli olacağını düzenlemiştir (TMK m. 302/2). Davalıya da bu karinelere kurtulması için bir şans vermek isteyen kanun koyucu, çocuğun babası olmasının imkansızlığını veya bir üçüncü kişinin baba olma olasılığının kendinden daha fazla olduğunu ispatlaması durumunda karineyi çürütme imkânı getirmiştir (TMK m. 302/3).

Babalık davası ile diğer soybağı kurulma yollarından farklı olarak anaya bir takım mali haklar da isteme hakkı getirilmiştir¹⁰². TMK m. 304 hükmünde anaya açacağı babalık davası ile veya ayrı olarak baba; o ölmüşse mirasçılardan doğum giderlerini, doğumdan önceki ve sonraki altışar haftalık geçim giderlerini, gebelik ve doğumun gerektirdiği diğer giderleri isteme hakkı verilmiştir. Bu giderleri isteme hakkı çocuk ölü doğmuş olsa dahi, anaya tanınmıştır (TMK m.304/2).

Babalık hükmü diğer soybağı kurulması davalarından farklı olarak babanın isteği dışında baba ile çocuk arasında soybağının kurulması halidir. Fakat babalık hükmüyle çocuk ile baba arasında soybağının kurulması her zaman kolay olmamaktadır. Nitekim her ne kadar ülkemizde yasal kabul edilmese gittikçe yaygınlaşan sperm bankalarının gizlilik politikaları nedeniyle, sperm bankasından alınan spermle embriyonun döllenişi durumunda

⁹⁹ Dural/Öğüz/Gümüş, s.290.; Öztan, s.557.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.996.; Serozan, (Çocuk) s.211-212.; Baygın, (Soybağı) s.72- 73.

¹⁰⁰ Erol, s.225.; Akar, s.132.; Akıntürk/Ateş Karaman, s.352.; Hatemi, s.145.

¹⁰¹ Dural/Öğüz/Gümüş, s.291.; Öztan, s.557.

¹⁰² Baygın, (Soybağı) s.102.

dünyaya gelen çocukların biyolojik babalarına karşı babalık davası açabilmeleri güçtür. Fakat kişilik hakkı olan kişinin kökenini öğrenme hakkı kapsamında sperm bankalarından alınan spermiler ile meydana gelen döllemelerde de babalık davasının açılabilmesi gerekmektedir¹⁰³.

Ülkemizde yasal olmamakla birlikte uygulamada karşımıza çıkan, başka ülkelerde yapılan taşıyıcı annelik sözleşmeleri ile çocuk sahibi olunması durumunda taşıyıcı annenin mi ısmarlayan annenin mi babalık davası açacağı ve bu konuda hangi annenin talep hakkı olacağı tartışılmalıdır. Yapay dölleme veya taşıyıcı annelik durumlarında TMK m. 282/1 gereği doğuran kadın ana olarak kabul edilmektedir. Bu kadın ile çocuk arasında genetik bağ olabileceği gibi çocuk ile arasında genetik bağ bulunmayan bir taşıyıcı anne de sperm sahibi kimseye bu davayı açarak çocuk ile baba yönünden soybağının kurulmasını sağlayabilmelidir. Nitekim, babalık hükmü ile amaçlanan çocuğun baba bakımından nesepsiz kalmamasıdır. Bu sebeple çocuğun üstün yararı gereği taşıyıcı anne ya da genetik anne olması fark etmeksizin her iki ana tarafından da bu davanın açılabilmesi kanaatimce daha yerinde olacaktır.

2.4.3. Evlat Edinme Yolu ile Soybağının Kurulması

Evlat edinme, evlat edinen ile çocuk arasında mahkeme kararı ile soybağı kurulmasıdır¹⁰⁴. TMK m. 282/3 hükmünce anne ile çocuk arasındaki soybağı evlat edinme yolu ile kurulabileceği gibi baba ile çocuk arasındaki soybağı da evlat edinme ile kurulabilir. Evlat edinme ile evlat edinen ile evlatlık arasında yapay bir soybağı meydana gelir. Bu soybağı TMK m. 315'e göre mahkeme kararı ile kurulur. Medeni Kanunumuz küçüğün evlat edinilmesi ile yetişkinlerin evlat edinilmesini farklı maddeler de düzenlenmiştir.

¹⁰³Erol, s. 228.

¹⁰⁴Yakut, Esra/Çağlayan, Aygöl Gözde (2018) "Osmanlı Hukukundan Günümüze Evlat Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:26, S:1, 2018, s:11-46. s.24. Dural/Öğüz/Gümüş, s.305.; Öztan, s.564.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.1025.; Serozan, (Çocuk) s.264.; Baygın, (Soybağı) s.134.; Akıntürk/Ateş Karaman, s.374.; Hatemi, s.161.

Ülkemizde sınırlı evlat edinme sistemi benimsenmiştir¹⁰⁵. Evlat edinme ile kurulan soybağı kan esasına dayanmamakla birlikte soybağına bağlanan tüm sonuçları doğurur¹⁰⁶. Evlat edinme ile birlikte evlat edinen ile evlatlık arasında soybağı kurulacağından bu soybağı değişikliğine bağlı olarak evlat edinilenin kişisel durumunda birtakım değişiklikler meydana gelebilir. Bunlardan bazıları; soyadı değişikliği, ana ve baba adı değişikliği, vatandaşlık değişikliği, nüfus kütüğü değişikliği, hısımlık değişiklikleridir¹⁰⁷. Bunun yanı sıra evlat edinmeyle birlikte evlat edinilen birtakım haklarda kazanır. Bunlardan en önemlisi evlat edinene mirasçı olabilme hakkıdır¹⁰⁸.

TMK m. 307 kapsamında evli olmayan kimseler tek başlarına evlat edinebilmektedirler. Ve bu yöntemle evlat edinen ile çocuk arasında soybağı kurulabilmektedir. Evlat edinme ile amaçlanan bir çocuk sahibi olmaktır. Evli olmayan kimselerin tek başlarına dahi evlat edinmelerine cevaz veren kanun koyucunun kadının kendi yumurtalıları ile yabancı bir erkeğin sperm bağıışı ile elde edilecek üreme hücreleri ile çocuk sahibi olmasına izin verilmemesi öğretide eleştirilmektedir¹⁰⁹.

Doğmuş ve yaşayan kimseler evlat edinilebilir. Gelişen teknoloji ile birlikte ısmarlama çocuk adı altında kişilerin yapay ortamda döllendirilmiş embriyo sonucu oluşan çocuğu kendi çocukları olarak nüfusa kaydettirmesi şeklinde yasadışı evlat edinme işlemleri yapılabilmektedir. Üçüncü kişilere ait üreme hücrelerinin kullanılması ile karı ve koca ile genetik bağı olmayan bir çocuğun kadın eş tarafından taşıyıcı annelik suretiyle doğrulması veya çocuğu doğuran başka bir kadın tarafından ısmarlayan aileye verilmesi durumunda da

¹⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Sınırlı evlat edinme rejiminde ise, evlat edinme, evlatlık ile asıl ailesi arasındaki soy bağı ortadan kaldırmaz. Evlatlık ile asıl ailesi arasındaki ilişkiler sınırlı olarak devam ederken, evlat edinen ile evlatlık arasında da sınırlı bir hısımlık ilişkisi meydana gelir, şöyle ki, evlat edinilen çocuğun asıl ana babası evlatlık verdikleri çocukla kişisel ilişki kurma isteminde bulunabilirler. Çocuğun asıl ailesi ile bağları koparılmadığından, evlat edinilen çocuk, asıl ailesine de mirasçı olabilir. Ayrıca evlat edinilen çocuk sadece kendisini evlat edinene hısım olur; evlat edinenin kan veya kayın hısımları ile evlatlık arasında bir hısımlık ilişkisi kurulmaz. Dolayısıyla evlatlık evlat edinenin kan hısımlarına mirasçı olamaz. Ancak onun, bir taraftan kendi öz ailesinden gelen, diğer taraftan onu evlat edinen kişiden gelen çifte miras hakkı vardır. Sınırlı evlat edinme rejiminde, evlat edinmeden önce yapılacak bir sözleşme ile evlatlığın evlat edinene karşı olan mirasçılığının kısmen veya tamamen kaldırılmasına olanak tanınmaktadır. “**Baygın, Cem** (2003) “Evlat Edinmenin Sonuçları”, AÜHFD, C:7, S:3-4, s:627-650 s.628. (Evlat Edinme)

¹⁰⁶ **Yakut/Çağlayan**, s.27.

¹⁰⁷ **Baygın**, (Evlat Edinme) s.632.; **Balkar Süheyla** (2002) “Türk Hukukunda Evlat Edinme”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:1, S:2, s:235-266, s.257.; **Kızır, Mahmut** (2009) "Türk hukukunda evlat edinme." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:17, S:1, s:151-184. s.164-166.

¹⁰⁸ **Balkar Süheyla**, s.257. **Serozan**, (Çocuk) s.242.; **Helvacı/Erlüle**, s.202.; **Özdemir/Ruhi**, s.387.

¹⁰⁹ Eleştiriler için bkz; **Tek, Gülen Sinem** (2012) “Türk Hukukunda Kadının Vücudu Üzerinde Tasarruf Yetkisini Sınırlayan Düzenlemeler”: İstanbul Barosu Yayın Kurulu (Editörler), Sağlık Hukuku Makaleleri II, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, s.115.

bir çeşit evlat edinme söz konusu olacaktır¹¹⁰. Bu durum aynı zamanda doğumdan önce evlat edinme¹¹¹ olarak da adlandırılmaktadır. Doğumdan önce evlat edinmede amaç kişinin kendi çocuğuymuş gibi bebek ile ilk andan itibaren bağ kurarak bebeği kendi doğurmuş gibi kayıtlara geçirilmesini sağlamaktır. Doğum öncesi evlat edinme olarak adlandırılan bu tarz evlat edinmeler Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 231 anlamında soybağının değiştirme suçuna vücut verecektir¹¹².

2.4.4. Anne Bakımından Soybağının Tespitinin Baba ile Soybağının Kurulmasına Etkileri

TMK m. 282/1 kapsamında anne ile çocuk arasında soybağının kurulabilmesi için doğumun gerçekleşmesi yeterlidir¹¹³. Ana ile çocuk arasındaki soybağı doğum ile birlikte kurulacağından anne bakımından soybağının kurulamaması pek olası değildir¹¹⁴. Fakat bazı durumlarda doğumu gerçekleştiren kişinin kim olduğu tespit edilemeyebilir¹¹⁵. Nitekim, terk edilen çocuklarda ve doğuranın genetik ana olmadığı durumlarda çocuğun anası bellidir ve doğuran kimsedir kuralları etkisiz kalmaktadır¹¹⁶.

Ana bakımından soybağının tespiti o kadar önemlidir ki ana ile çocuk arasında soybağı kurulamamış olması durumunda baba bakımından da soybağının kurulması mümkün olmayabilir¹¹⁷. Bunun yanı sıra ana bakımından nesepsiz çocukların baba bakımından da hiçbir şekilde soybağı kurulamayacağını söylemek çocuğun üstün yararına hizmet etmez¹¹⁸. Nitekim çocuğun ana bakımından soybağının tespit edilememiş olması durumunda dahi babasının kim olduğu biliniyor olabilir. Böyle bir durumda çocuğun sırf anne bakımında soybağı yok diye belli olan baba ile çocuk arasında soybağının kurulamayacağını söylemek çocuğun üstün yararına hizmet etmeyecektir¹¹⁹.

¹¹⁰ **Nomer**, (Haluk Nami) s.561.

¹¹¹ **Erol**, s.34.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. **Yenerer Çakmut**, s.25.

¹¹³ **Kılıçoğlu**, (Aile) s. 512.; **Dural/Öğüz/Gümüş**, s.255.; **Öztan**, s.532.; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s.920.

¹¹⁴ **Çilenti Konuralp, Ayşen** (2020) “Anne Yönünden Soybağı Tespit Edilemeyen Çocuğun Baba Yönünden Soybağının Kurulması Sorunu”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Dergisi, C:5, S:1, s: 2071-2090. s. 2077.

¹¹⁵ **Öktem Çevik**, s.2114.

¹¹⁶ **Çilenti Konuralp**, s.2077.

¹¹⁷ **Öztan**, s.869.; **Akar**, s.62.

¹¹⁸ **Serozan**, (Çocuk) s. 47.

¹¹⁹ **Serozan, Rona** (2003) “Yeni Medeni Kanun’un Çocuklara (Soybağı Hukukuna ve Çocuk Haklarına) İlişkin Düzenlemesi”, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, C:2, S:1, s: 499- 516. s. 508. (Soybağı)

TMK m. 285 hükmü ile kanun koyucu babalık karinesi getirmiştir. Bu karineye göre ana ile evli olmak ya da geçmiş 300 gün içerisinde ana ile evli olmuş olmak anadan doğacak çocuk ile baba arasında soybağının kurulmasına neden olmaktadır. Bu durum çocuğun nesepsiz kalmamasının için kabul edilmiştir¹²⁰. Fakat bu karineyle ana ile çocuk arasında kurulacak soybağına ananın kocası da dahil edilmiştir.

Ülkemizde yasal olmamasına rağmen yapay üreme yöntemleri ile veya taşıyıcı annelik gibi yöntemlerle çocuk sahibi olunması durumunda yumurta sahibi genetik annenin doğuran ana ile çocuk arasında kurulmuş olan soybağını ortadan kaldırması mümkün değildir. Nitekim doğuran kimse ana olarak kabul edilecek ve çocuk ile arasında doğum ile soybağı kurulmuş olacaktır. Ve çocuğu doğuran ananın evli olması durumunda babalık karinesi gereği ananın kocası ile çocuk arasında da soybağı kurulacaktır¹²¹. Bu durumda ana ile kurulan soybağı resen baba bakımından da soybağının kurulmasına neden olacaktır. Burada ana bakımından soybağının değişmesi baba bakımından da soybağını değiştirmektedir. Nitekim Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 2021/6068 Esas 2022/3333 Karar nolu 06.04.2022 tarihli kararında “*anne hanesinde yer alan kadının çocuğun annesi olmadığına anlaşılmaması halinde babalık karinesinin de geriye yürüyeceği ve anne ile baba yönünden soybağının tespiti davasına dönüşeceği değerlendirilerek biri hakkında verilecek kararın diğerini doğrudan etkileyeceği.*”¹²² denilmek suretiyle ana bakımından soybağının tespitinin baba bakımından soybağını doğrudan etkileyeceği belirtilmiştir.

Yumurta sahibi kadın ile çocuk arasında soybağının kurulmuş olması durumunda yumurta sahibi kadının kocası ile de çocuk arasında soybağının kurulması fikri öğretide eleştirilmektedir¹²³. Buna göre; yumurta sahibi kadın ile çocuk arasında soybağının kurulmuş olması kocasının da baba olarak kabul edilmesi ve çocuk ile arasında soybağının

¹²⁰ Baygın, (Soybağı) s.56.

¹²¹ Nomer, (Haluk Nami) s.572.; Serozan, (Çocuk) s. 109.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.906.

¹²² “Yine aynı Kanunun 285 inci maddesinde ise “babalık karinesi” uyarınca, evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün içinde doğan çocuğun babasının koca olduğu belirtilmiştir. Şu halde mahkemece, çocuk ile anne arasındaki soybağının doğum ile kendiliğinden kurulacağı, eş zamanlı olarak evlilik içinde doğan çocukla baba arasında da babalık karinesine istinaden bağ kurulacağı, öte yandan anne hanesinde yer alan kadının çocuğun annesi olmadığına anlaşılmaması halinde babalık karinesinin de geriye yürüyeceği ve anne ile baba yönünden soybağının tespiti davasına dönüşeceği değerlendirilerek biri hakkında verilecek kararın diğerini doğrudan etkileyeceği bu gibi uyumsuzlukların özel yetkili aile mahkemelerinde görülmesi gerektiği gözetilip dava şartı yokluğu nedeniyle davanın usulden reddine karar verilmesinin doğru olmadığı,” Yargıtay 2. HD., E: 2021/6068, K: 2022/3333 T: 06/04/2022.

¹²³Bu görüşü savunan yazar bkz.; Erol, s.193.

kurulması doğru değildir¹²⁴. Çünkü döllenmede kadının üreme hücrelerinin kullanılmış olması kocasının da üreme hücrelerinin kullanıldığı anlamına gelmemektedir¹²⁵.

TMK m. 295 vd. maddelerde baba ile çocuk arasında tanıma yoluyla soybağının kurulması düzenlenmiştir. Evlilik dışı doğan çocuklar babaları tarafından tanıma yoluyla tanınabilirler ancak babanın tanıma yapabilmesi için muhakkak anne ile çocuk arasında soybağının kurulmuş olması gerekmektedir¹²⁶. Anne ile çocuk arasındaki soybağının gelişen teknoloji ile ortaya çıkan yapay döllenme (özellikle yumurta nakli) ve taşıyıcı annelik gibi yöntemlerin kullanılmış olması nedeni ile kurulamaması durumunda çocuğun baba tarafından tanınması da mümkün olmayacaktır. Örnek vermek gerekirse; yumurta nakli yöntemi ile çocuk sahibi olunması durumunda söz konusu yumurta hücresinin sahibi anonim olabilir. Bu durumda çocuğu doğuran ana her ne kadar belli olsa da çocuğun genetik annesi belirli olmayabilir. Ya da taşıyıcı annelik yöntemi ile başkasına ait yumurta hücreleri ve ısmarlayan erkeğe ait sperm hücrelerinin kullanılması ile dünyaya gelen bebek ile taşıyıcı anne arasında doğum ile soybağı kurulacaktır. Taşıyıcı anne ile bebek arasında genetik bağ olmadığından bahisle nüfus sicilin düzeltilmesi davası açılması ve taşıyıcı anne ile bebek arasında genetik bağ bulunmadığının ortaya çıkması durumunda çocuk ile taşıyıcı anne arasındaki soybağı kaldırılacak ve çocuk ana bakımından nesebsiz hale gelecektir. Bu gibi durumlarda babanın çocuğu tanıması çocuğun ana bakımından nesebsiz olmasından dolayı mümkün olmayacaktır. Bu da çocuğun üstün yararı ile bağdaşmayan sonuçlar doğuracaktır. Fakat ana ile soybağı kurulmadan baba tarafından tanıma yapılamamasının haklı gerekçeleri de vardır. Nitekim; baba olduğunu iddia eden kişi tarafından çocuğun tanınabilmesi için çocuğun baba hanesinin boş olması gerekmektedir. Ancak anası belli olmayan bir çocuğun baba tarafından tanınmasına izin verilmesi ve daha sonra ananın belirlenip evli olması durumunda babalık karinesi işleyecek ve aslında baba bakımından nesebi bulunan çocuğun tanınması durumu ile karşılaşılacaktır¹²⁷.

Tanıma baba olduğunu iddia eden kimsenin beyanına dayalı olarak yapılmaktadır. Salt beyana dayalı tanıma yapılabilmesi tanıma işleminin kötüye kullanımına da sebep olabilir. İşte bunu öngören kanun koyucu tanımanın iptali davasını getirmiştir. Tanımanın iptali davası açabilecek olan kişilerden biri de anadır. Ananın belli olmaması durumunda

¹²⁴ Erol, s.193.

¹²⁵ Erol, s.193.

¹²⁶ Dural/Öğüz/Gümüş, s.280.; Baygın, (Soybağı), s.59.

¹²⁷ Çilenti Konuralp, s.2084.

tanımanın iptali davası açabilecek bir ana olmayacağından tanımanın kötüye kullanımının önü açılacaktır¹²⁸. Nitekim, bir çocuğu evlat edinmek isteyen ancak bunu için gerekli şartları sağlamayan bir kimse çocuğun ana bakımından soybağının bulunmamasından ve tanımanın iptalini isteyebilecek kimsenin olmadığından bahisle çocuğu tanıma suretiyle çocuk ile soybağı kurabilir.

Baba ile çocuk arasında soybağının kurulabileceği son durum ise babalık hükmüdür. Doktrin de baba ile babalık hükmü ile soybağının kurulabilmesi içinde ananın biliniyor olması gerektiği görüşü hakimdir¹²⁹. Ancak günümüzde babalık davasında başvuru en temel delilin baba olduğu iddia edilen kişinin genetik incelemesi olduğu göz önüne alındığında ana bakımından soybağı bulunmayan çocuklar içinde babalık hükmü ile baba bakımından soybağının kurulabiliyor olması gerekir.

¹²⁸ Çilenti Konuralp, s.2084.

¹²⁹ Öztan, s.933.; Akar, s.62.; Gençcan, Ömer Uğur (2011) Aile Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Yetkin, s.1208. (Aile)

3. SOYBAĞININ HÜKÜM VE SONUÇLARI

Çocuk ile ana baba arasında soybağının kurulması kişiler hukuku, vatandaşlık hukuku, aile hukuku, miras hukuku gibi birçok alanda sonuçlar doğurmaktadır.

3.1. Kişiler Hukuku Bakımından

Kişinin toplum içerisindeki yerini ve kişiliğini istediği gibi serbestçe oluşturabilmesini ve geliştirebilmesini sağlayan tüm varlıklar kişilik hakkına dahildir¹³⁰. Kişilik hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı, şahıs varlığına dahil, inhisarî ve mutlak bir haktır¹³¹. Kişilik hakkı bünyesinde birçok hakkı barındırmaktadır. Kişilik hakları sınırlı sayıda olmayıp ilerleyen zamana ve şarta göre yeni kişilik hakları ortaya çıkmaktadır¹³². Yaşam hakkı, vücut bütünlüğünü korunma hakkı, şeref ve haysiyetini koruma hakkı, kişinin özel yaşam alanını koruma hakkı, kökenini öğrenme hakkı kişilik hakkı bünyesinde yer alan bazı temel haklardır.¹³³

Kişilik hakkından bahsedebilmek için öncelikle kişiliğe değinmek gerekir. TMK m. 28' e göre “*Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar...*” denilse de tam ve sağ doğumdan çok önce sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü anda çocuğun hak ehliyeti elde edeceği aynı maddenin devamında düzenlenmiştir. Buradan da anlaşılabacağı üzere çocuğun ana rahmine düştüğü andan itibaren hak ehliyeti kazanmasının bir sonucu olarak hak ve borçlara sahip olabilme ehliyetine haiz olur¹³⁴. Doğmadan çok önce hak ehliyetine sahip olan çocuğun soybağının tespiti kazanacağı hak ve borçların belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır.

Kişilik, soybağından bağımsız olarak tam ve sağ doğum ile başlıyor olsa da hak ehliyetinin kazanım anı olan sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düşme anı önem arz etmektedir. Ana rahmine düşme anının nasıl belirleneceği hususunda farklı görüşler

¹³⁰ **Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan** (2022) Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku, 23. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.100.

¹³¹ **Dural/Öğüz**, s.103-104. **Akipek/Akıntürk/Ateş Karaman**, s.96.; **Helvacı/Erlüle**, s.32.; **Kılıçoğlu** (Medeni), s.65; **Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir**, s.269.; **Serozan, Rona** (2022), Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku, 9.Baskı, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, s. 62. (Medeni Hukuk)

¹³² **Dönmez, Zeynep** (2018) “Kökenin Tespiti Talebinin Temel Haklarla İlişisine Yönelik Bir Değerlendirme”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C: 9, S: 36, s: 171-195, s.175.

¹³³ **Kılıçoğlu** (Medeni), s.67.;

¹³⁴ **Dural/Öğüz**, s.39. **Akipek/Akıntürk/Ateş Karaman**, s.63.; **Helvacı/Erlüle**, s.32.;

¹³⁵bulunmakla birlikte kabul edilen yaygın görüşe göre kadının hamile kaldığı an çocuğun ana rahmine düşme anıdır¹³⁶. Fakat, yapay dölleme ve taşıyıcı annelik gibi yöntemler ile çocuğun hak ehliyeti sahibi olduğu, ana rahmine düşme anına, ilişkin çok ciddi sorunlar ortaya çıkabilir. Nitekim, yapay dölleme ve taşıyıcı annelik yöntemlerinde sperm ile yumurta dış ortamda döllendirildikten sonra embriyo ana rahmine nakledilmektedir. Bu durumda çocuğun hak ehliyetine sahip olma anı, yumurta ile spermin dış ortamda döllendiği an mı yoksa embriyonun ana rahmine naklinin gerçekleştirildiği an mı kabul edilmeli¹³⁷? Kanun koyucunun hak ehliyetini düzenlerken getirdiği hükmün asıl amacının çocuğun yararının korunması olduğu düşünülerek sperm ile yumurtanın dış ortamda dölleme anının ana rahmine düşme anı olarak nitelendirilmesi gerektiği öğretide savunulmaktadır¹³⁸. Fakat, embriyonun dondurulup saklanması ve yıllar sonra rahme yerleştirilmesi de tıbben mümkün olup bu durumda ana rahmine düşme anı olarak dölleme anının kabul edilmesi durumunda kanaatimce önü alınamaz ve öngörülemez bir hak sahipliği söz konusu olacağından bu durum suistimale de açık hale gelebilecektir. Örneğin; eşinin üst soylarına miras hakkı geçmesini engellemek isteyen kimse eşi hayattayken embriyo dondurtup eşinin ölümü ile birlikte sırf mirastan hak sahipliği elde edebilmek adına bu embriyoyu rahmine naklettirebilir.

Bir başka görüşe göre; ise dış ortamdaki dölleme ile embriyonun tam ve sağ doğmak şartıyla hak ehliyeti kazanması gerekir¹³⁹. Fakat bu görüş dış ortamda sağlanan döllemelerde genellikle birden fazla embriyo döllendirildiğinden ve hangisinin ne zaman döllendirildiğinin ve ne zaman ana rahmine nakledileceğinin bilinmezliği sebebi ile eleştirilmiştir¹⁴⁰.

Soybağının belirlenmesi, çocuğun kazanacağı hak ehliyetini ve kişilik haklarını kime karşı ileri süreceğinin ve bu hakları kimden kazanacağının belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Tıp bilminde yaşanan gelişmeler ile birlikte soybağının kişilik haklarına olan etkisi artmış ve değişik haklar ortaya çıkmıştır. *Kimliğini bilme hakkı, benzersiz olma*

¹³⁵ Ceninin ana rahmine düştüğü an TMK m. 287/II ve m. 302/I hükümlerinin kıyasen uygulanması ile belirlenir. **Akipek/Akıntürk/Ateş Karaman**, s. 257.

¹³⁶ **Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir**, s. 13.; **Arpacı, Abdülkadir** (2000) *Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler)*, 2. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s.8

¹³⁷ **Özsunay, Ergun** (1998) “Hayatın Başlangıcı ve Sonuna İlişkin En Önemli Hukuksal Sorunlar”, Bülent Davran’a Armağan, s.1-58. s. 4. (Hayat)

¹³⁸ Bknz; **Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir**, s.15-16.; **Arpacı**, s.9.

¹³⁹ **Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir**, s.15.;

¹⁴⁰ **Büyükcay, Yusuf** (2009) “Hekimlerin Embriyo Nakillerine Hukuki Sorumluluğu”, II. Sağlık Hukuku Kurultayı, s:111-158. s.130.

*hakkı, soyunu sürdürme hakkı, soybağını bilme hakkı, müdahale edilmemiş bir kökene sahip olma hakkı,*¹⁴¹ bu haklardan bir kaçıdır.

Soybağının tespitinin kişiler hukuku bakımından en önemli etkisi yaşam hakkı ve kişinin kökenini öğrenme hakkı bakımından ortaya çıktığından bu iki hakkın soybağının tespiti bakımından önemine ayrıca değinilecektir.

3.1.1. İnsan Embriyosunun ve Ceninin Yaşam Hakkı

Kişilik haklarının en temeli ve belki en önemlisi yaşam hakkıdır. Anayasamızın 17. maddesinin 1. fıkrasında “*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*” denilmek suretiyle en temel kişilik hakkı olan yaşam hakkı güvence altına alınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 2 maddesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 6. maddesinde de yaşam hakkı düzenlenmiştir¹⁴². İnsan embriyosunun ve ceninin yaşam hakkının var olup olmadığı var ise korunup korunmadığı başlı başına tartışmalı bir konu iken yapay dölleme ve taşıyıcı annelik gibi üreme yöntemleriyle meydana gelen embriyo ve ceninin yaşam hakkı konusunda kimin söz sahibi olacağı problemi önem arz etmektedir.

3.1.1.1. Embriyonun Yaşam Hakkı

Sperm ile yumurta hücresinin dölleme ile organların oluşması arasında geçen sürede var olan organizmaya embriyo denilir¹⁴³. Üremeye yardımcı yöntemlerde dış ortamda meydana gelen ve henüz ana rahmine yerleştirilmemiş olan embriyoların yaşam hakkı Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik’in 20. maddesinin 5. fıkrasında¹⁴⁴ düzenlenmiştir. Buna göre

¹⁴¹ Özsunay, (Hayat) s.4-5.

¹⁴² Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sancakdar, Oğuz/Önok, Rıfat Murat (2021) İnsan Hakları El Kitabı, 9. Baskı, Ankara, Seçkin, s.89.

¹⁴³ Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir, s.15. ; Dölen, İsmail (2013) “Tıbbî Açıdan Fetüs, Embriyo, Kürtaj ve Düşük (Abortus) Nedir?”: Ankara Barosu Yönetim Kurulu (Editörler) V. Sağlık Hukuku Kurultayı, 1. Baskı, Ankara, Ankara Barosu Yayınları, s.35, ayrıca bkznz “Almanya’da Embriyonun Korunması Hakkında Kanunun 8. maddesine göre embriyo, sperm ve yumurta hücrelerinin birleşmesinden itibaren döllendirilmiş ve gelişim kabiliyeti olan insan yumurta hücresini ve ayrıca gerekli koşullar mevcutsa kendiliğinden bölünebilen ve bir bireyi oluşturabilen embriyodan alınan çok fonksiyonlu (totipotent) hücreleri ifade etmektedir.” Karasaç, Eda Gülsüm (2022) “Cenin Yaşama Hakkı” AÜHFD, C:71, S:3, s:1051-1097.

¹⁴⁴ “Adaylardan fazla embriyo elde edilmesi durumunda eşlerden her ikisinin rızası alınarak embriyolar dondurulmak suretiyle saklanır. Saklama süresinin bir yılı aşması halinde her yıl embriyonun saklanması için çiftler mutlaka başvuruda bulunarak taleplerinin devam ettiğini ifade eden imzalı dilekçe vermelidir. Eşlerin birlikte talebi, eşlerden birinin ölümü veya boşanmanın hükmen sabit olması halinde ya da belirlenen süre son

yönetmelik kapsamında elde edilen embriyoların imha edilmesine ilişkin karar embriyo sahibi çifte tanınmış olup eşlerden birinin ölümü ya da boşanma halinde de embriyonun imhasına olanak sağlanmıştır. Buradan da anlaşılabacağı üzere hukukumuzda embriyonun yaşam hakkı korunmamakta embriyo sahibi çiftin talebi, ölümü, ya da boşanması sonucu embriyolar imha edilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin Evans kararında ¹⁴⁵da embriyonun yaşam hakkının korunmayacağı açıkça belirtilmiştir. Embriyoya tanınmayan yaşam hakkı üzerinde embriyoyu meydana getiren anne ve babanın karar verme hakkı bulunmaktadır. Bu bakıma soybağının belirlenmiş olması embriyonun yaşam hakkına başka bir deyişle yaşayıp yaşamayacağına (imhasına) kimin karar vereceğinin tespiti açısından büyük önem arz etmektedir¹⁴⁶. Embriyo yumurta ve sperm hücrelerinin döllendirilmesi ile oluştuğundan gelişen tıp ile yapılacak basit bir DNA testi ile embriyonun ana ve babası belirlenebilecektir. Fakat embriyonun ana ve babasına karşı da korunmasını sağlamak için embriyoya bir kayyım atanması gerektiğini savunun yazarlarda ¹⁴⁷ bulunmaktadır.

bulduğunda saklanan embriyolar müdürlükte kurulacak komisyon tarafından tutanak altına alınarak imha edilir.” Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik m.20/5

¹⁴⁵ **Evans/Birleşik Krallık**, AİHM, Başvuru No:6339/05, T:10/4/2007. “Temmuz 2000 tarihinde, Bayan Evans ve eşi J. kısırlık muayenesi olmuşlardır. Ekim 2000 tarihinde, klinikte yapılan bir muayene sırasında, Bayan Evans'ın yumurtalıklarında kanserli tümör bulunmuştur. Ameliyatla yumurtalıkları alınmadan önce kendisine bazı yumurtacıklarının in vitro şartlarında döllendirilme (FIV) amaçlı alınması önerilmiştir. Muayene sırasında Bayan Evans ve J.ye FIV tedavisi için rızalarını gösterir bir form imzalamaları gerektiği ve 1990 tarihli İnsan Dölleme ve Embriyolojisi Hakkında Kanun (bundan sonra 1990 kanunu) hükümlerine göre, her birinin embriyo Bayan Evans'ın rahmine yerleştirilmediği sürece, her zaman rızasını geri alabileceği açıklanmıştır. J. ile ileride ayrılma ihtimaline karşı Bayan Evans elinde kalan son yumurtacıklarının döllendirilmesi için başka yollar aramak istemişse de J. ayrılmayacakları konusunda kendisine güven vermiştir. Kasım 2001 tarihinde, çift, FIV tedavisi için kliniğe gelmiştir. Altı embriyo bu şekilde alınmış ve muhafaza edilmiştir. İki hafta sonra Bayan Evans'ın yumurtalıkları alınmıştır. Kendisine embriyoların uterus içine yerleştirilebilmesi için iki sene beklemesi gerektiği söylenmiştir. Mayıs 2002 tarihinde, başvuru ile J. arasındaki ilişki sona ermiştir. Sonra J. 1990 yasasına dayanarak, kliniğe ne embriyoların Bayan Evans tarafından kullanılmasına ne de bunların muhafaza edilmeye devam edilmesine artık rıza göstermediğini bildirmiştir. Başvurucu, birçok başka talebin dışında, J. yi FIV tedavisine rıza göstermeye zorlayan bir karar verilmesi talebiyle High Court'a başvurmuştur. Ekim 2003 tarihinde, bu talebi reddedilmiştir. High Court J.nin başvuruyla olan ilişkisinin devam edeceğini düşünerek söz konusu işlemleri yaptığını ve dolayısıyla iyi niyetli olduğuna karar vermiştir. Ekim 2004 tarihinde, istinaf mahkemesi High Court'un kararını onamıştır. Bayan Evans'a istinaf mahkemesinin kararına karşı temyize gitme izni verilmemiştir. Bayan Evans, ulusal hukukun eski eşinin embriyoların muhafazası ve kullanılması konusunda verdiği rızayı geri almasına izin vermesinden ve bundan dolayı da kendisiyle kan bağı olan bir çocuk sahibi olma olanağından mahrum kalmasından şikâyet etmekteydi. Büyük Daire başvuru ve J. tarafından oluşturulan embriyoların yaşam hakkından yararlanamayacakları kanaatindedir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. **Aykaç, Alper Can** (2008) “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Evans / Birleşik Krallık Davası (Başvuru No: 6339/05)”, TBB Dergisi, S:76, s:435-479.

¹⁴⁶ **Erol**, s.171.

¹⁴⁷ **Özsunay**, (Hayat) s.30.

3.1.1.2. Ceninin Yaşam Hakkı

Cenin sperm ile yumurtanın döllenmiş ve ana rahmine düşmüş ancak henüz doğmamış hali olarak tanımlanmaktadır¹⁴⁸. Bu kapsamda embriyonun organlarının oluşabilmesi için dış ortam dışında ana rahmine ihtiyaç vardır. Cenin ile embriyo arasındaki en temel fark döllenmeden sonra geçen süre ve hücrenin gelişim düzeyidir¹⁴⁹. Embriyonun ortalama sekiz hafta da cenin haline geleceği kabul edilmektedir¹⁵⁰.

AIHM kararlarında ceninin yaşam hakkının AIHS m. 2 kapsamında korunup korunmayacağına ilişkin bir değerlendirme yapmaktan kaçınmıştır¹⁵¹.

Yasal mevzuatımız bakımından ceninin yaşam hakkı gelişim durumuna göre farklılık göstermektedir. Nitekim 9 aylık bir cenin ile 2 aylık bir ceninin gelişimi farklı olup bu ceninlerden 9 aylık alnın yaşam hakkı korunurken 2 aylık olan ceninin yaşam hakkı korunmamaktadır. Bu da ceninin yaşam hakkının gelişimi ile doğru orantılı olduğu olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Gerçekten de hukukumuzda 10 haftadan büyük ceninin tıbbi bir zorunluluk olmadıkça yaşamına son verilemeyeceği düzenlenmiştir¹⁵². Buna göre; Türk hukuk sistemi bakımında 10 haftadan küçük ceninlerin yaşam hakkı korunmamaktadır.

Cenin yaşam hakkı konusunda karar vermeye yetkili kişi cenini vücudunda taşıyan kimsedir¹⁵³. Cenini vücudunda taşıyan kimsenin ceninin annesi olacağı öngörüsü ile yapılan bu düzenleme her zaman doğru sonuçlar vermeyebilir. Nitekim gelişen teknoloji ile ortaya çıkan yapay üreme teknikleri ve taşıyıcı annelik gibi yöntemler kullanılmak suretiyle cenini taşıyan kimsenin ceninin genetik annesi olmadığı durumlar ortaya çıkabilir. Örneğin taşıyıcı annelik durumunda ceninin yaşam hakkı konusunda karar verme yetkisi kimdedir? Cenini

¹⁴⁸ **Serozan**, (Çocuk) s.91.; **Aydın Ünver, Tülay** (2011) Ceninin Hukuki Konumu, 1. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, s.8.; **Kurt, Leyla Müjde** (2011) "Cenin Malvarlığı Hakları", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:2, S:1, s:177-209, s.179.

¹⁴⁹ **Serozan**, (Çocuk) s.92.; **Özdemir/Ruhi**, s.163.

¹⁵⁰ **Demir, Remzi** (2017) "Üreme Hakkına İlişkin Tıbbi Müdahalelerde Rıza", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:13, s.287.; **Metin, Sevtap** (2019) Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk, 1. Baskı, İstanbul, Betim Kitaplığı Yayınevi, s.145.(Etik)

¹⁵¹ "Mevcut davada AIHS'nin kürtaj hakkını güvence altına alıp almadığını ya da 2. Madde (madde 2) kapsamında ceninin yaşama hakkı bulunup bulunmadığını incelemek Mahkeme'nin görevi değildir. Başvurucular AIHS'nin kürtaj hakkını içerdiğini iddia etmemişler ve yerel mahkemenin getirdiği yasağın yurtdışında kürtaj hakkında bilgi verme ve alma özgürlüğünü kısıtlayan kısmından şikâyetle bulunmuşlardır." **Dutertre, Gilles** (2007) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, 1. Baskı, Ankara, Avrupa Konseyi Yayınları, s.33.

¹⁵² RG, T.18/12/1983, S:18255.; Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük madde 3/1.

¹⁵³ Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük madde 13.

rahminde taşıyan ve çocuğu doğuracak olan taşıyıcı annenin bu hakka sahip olduğunu kabul etmemiz durumunda çocuk ile arasında herhangi bir bağ bulunmayan yalnızca çocuğu taşımak adına bir taahhütte bulunmuş bir kimseye çocuğun yaşam hakkını emanet etmiş olacağız. Nitekim böyle bir durumun varlığında taşıyıcı annelik sözleşmesinin taraflarının herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşmeleri halinde yalnızca taşıyıcı annenin rızası ile bir başkasının genetik bebeğinin hayatı sona erdirilmiş olacaktır. TMK m. 282/1 hükmünün aksine çocuğu doğuracak olanın değil de genetik annenin çocuk ile soybağının varlığını kabul edecek olursak bu durumda da genetik annenin soybağına dayanarak ceninin yaşamına son vermesine olanak sağlamak gerekir. Ki bu durum genetik annenin bir başkasının (taşıyıcı annenin) vücuduna müdahale etmesi anlamına gelir. Bu da hukuk düzenimizce korunabilir bir durum olmayıp TMK m. 23 kapsamında kişiyi kendisine karşı koruyan kanuna açıkça aykırılık teşkil edecektir. Uygulamada böyle bir sorun ile yalnızca ceninin 10 haftadan küçük olması halinde karşılaşılabılır. Nitekim, 10 haftadan büyük ceninin yaşam hakkı korunmaktadır.

3.1.2. Kişinin Kökenini Öğrenme Hakkı

Kişinin kökenini öğrenme hakkı farklı şekillerde tanımlanmaktadır. İsviçre Federal Mahkemesinin BGE 134 III 241 kararında “*kişinin kökenini öğrenme hakkı kişinin ana ve babasının kimlikleri hakkında bilgi edinmesini kapsayan mutlak bir kişilik hakkı olup şarta bağlanamaz, feragat edilemez ve herhangi bir hak düşürücü sürenin geçmesi ile de kaybedilemez nitelikte kişiye sıkı sıkıya bağlı bir kişilik hakkıdır.*¹⁵⁴” olarak tanımlanmıştır.

Kişinin kökenini öğrenme hakkı mutlak kişilik hakkı içinde yer alır¹⁵⁵. Ve kişinin manevi kişiliğinin gelişmesinde büyük önem arz eder¹⁵⁶. Kişinin biyolojik köklerini öğrenme arzusu varoluş gereği olup herkes de vardır. Nitekim, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin (BMÇHS) 7. Maddesinin 1. Fıkrasında “*Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir*

¹⁵⁴ **Kırkbeşoğlu, Nagehan** (2016) “28.02.2008 Tarihli İsviçre Federal Mahkemesi Kararının (BGE 134 III241) Çevirisi ve Kökenini Öğrenme Hakkı ile İlgili Genel Bir Değerlendirme”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C:7, S:24, s:199-225, s.207.

¹⁵⁵ **Turan Başara, Gamze** (2016) “Çocuğun Biyolojik Ana- Babasını Öğrenme Hakkı” Bodur, Emel/Turan Başara. Gamze (Editör), Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu, 10-11 Haziran 2016, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi, s.279. (Çocuk); **Kırkbeşoğlu**, (Kökeninin Öğrenme Hakkı) s.208.; **Kılıçoğlu** (Medeni), s.43.; **Dural/Öğüz**, s.38. **Helvacı/Erlüle**, s.29.

¹⁵⁶ **Arslan Öncü, Gülay** (2011) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Özel Yaşamın Korunması Hakkı, 1.Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s.245.

vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.” denilmek suretiyle çocuğun kökenini bilme hakkı belirtilmiştir. Bu hak özünde çocuğun yasal anne veya baba ile arasındaki soybağını kaldırma veya değiştirme hakkını kapsamayıp yalnızca kişinin kökenin öğrenme, kimin genlerinden meydana geldiğini bilme hakkını bünyesinde barındırmaktadır¹⁵⁷. Bu sebeptendir ki kökenini öğrenme hakkı miras ve aile hukukundan doğan temel hakları kapsamayıp bu haklar bakımından talep hakkı da vermemektedir¹⁵⁸. Soybağına ilişkin davalar ise kişiye nafaka, miras vs. konularında talep hakkı doğurmaktadır. Ayrıca soybağına ilişkin davaların açılabilmesi için bir takım süre sınırlamaları varken kişinin kökenini öğrenme hakkını kullanmak için açacağı davalarda herhangi bir süre sınırı da söz konusu değildir¹⁵⁹.

Çocuğun kökenini öğrenmek istemesi soybağını bilme, arzusunun bir sonucudur. Ve soybağı hukukuyla yakından ilintilidir. Kişinin doğal soybağını bilmesi genetik mirasını da öğrenmesini sağlayarak kalıtsal ve kronik hastalıkların tespiti ve önceden bilinerek bunlara karşı önlem alınması açısından önemlidir¹⁶⁰.

Kişinin ana bakımından kökenini öğrenmesi öteden beri babaya göre daha kolay olmuştur. Ancak gelişen teknoloji ile anne bakımından da kökenin öğrenilmesi problemlili hale gelmiştir. Nitekim, son yıllarda artan yapay üreme teknikleri ve taşıyıcı annelik yöntemi kullanılarak dünyaya gelen çocukların birden fazla annesi olma durumu ile karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu durumlarda çocuğun genetik annesi, çocuğu dünyaya getiren doğuran annesi ve çocuğu büyüten doğum ile birlikte çocuğu sahiplenen annesi olmak üzere üç farklı kadın ile bağı ortaya çıkabilir. Peki çocuğun kökenini bilme hakkı yalnızca genetik anneyi mi kapsamaktadır? Yoksa kökenini öğrenme hakkı kişiyi doğuran taşıyıcı anneyi de bilme hakkını kapsamakta mıdır? Kanaatimce kökeninin öğrenme hakkı kişinin nasıl ve hangi yöntem ile dünyaya geldiğini öğrenme hakkından bağımsız değerlendirilmelidir. Nitekim kökenini öğrenme hakkının bu denli geniş yorumlanması uygulamada önüne geçilemez

¹⁵⁷ **Metin, Sevtap** (2012) “Sağlık Hukuku Makaleleri II, Yörüngesinden Çıkan Tabiat: Etik, Sosyal, Psikolojik ve Hukuki Görünümleriyle Taşıyıcı Annelik”, İstanbul Barosu Yayın Kurulu (Editör), Sağlık Hukuku II Sempozyumu, 2012, İstanbul, s.42.(Taşıyıcı Annelik)

¹⁵⁸ **Baysal, Başak** (2010) Çocuğun Kökenini Öğrenme Hakkı, Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, 1. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, s.515. vd.; **Kırkbeşoğlu**, (Kökenini Öğrenme Hakkı) s.207.

¹⁵⁹ **Baysal**, s. 516.; **Kırkbeşoğlu**, (Kökenini Öğrenme Hakkı) s.211.;

¹⁶⁰ **Kırkbeşoğlu**, (Kökenini Öğrenme Hakkı) s.207.

sorunlara neden olacağından ve başkalarının kişisel haklarına müdahale sonucu doğuracağından dar yorumlanmalıdır.¹⁶¹

Ayrıca yapay dölleme yöntemleri kullanılarak sperm ve yumurta bankaları ya da embriyo transferi gibi yöntemler ile dünyaya gelen çocukların üreme hücresi bağışçıları bilme hakkı da üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Sperm, yumurta ya da embriyo bağışlarında bağışçıların kişisel verileri korunmaktadır¹⁶². Bu kapsamda bağışçıların bilgileri paylaşılmamaktadır. Burada bağışçıların aile hayatının korunması ve kişisel verilerin korunması hakkı, özel hayatlarının korunması hakkı ile bağışlananla dünyaya gelen çocuğun kökenini bilme hakkı çatışmaktadır¹⁶³. Hangi hakka üstünlük tanınması konusunda AİHM'in farklı kararları vardır¹⁶⁴.

3.2. Vatandaşlık Hukuku Bakımından

Her ülkenin vatandaşlığı farklı şekillerde kazanılmaktadır. Çocuklar genellikle doğum ile ve anaya da babalarına bağlı olarak vatandaşlık kazanırlar¹⁶⁵. Doğum ile kazanılan vatandaşlık ana ve babayla soybağının kurulmasına bağlı olarak kazanılır¹⁶⁶. Hukuk sistemimizde vatandaşlık üç farklı esasa göre kazanılabilir. Bunlar; soybağı esası, doğum yeri esası ve karma esastır¹⁶⁷. Nitekim, Türk vatandaşlığının Türk Vatandaşlık Kanunu¹⁶⁸ (TVK) m. 5 kapsamında doğumla veya sonradan kazanılabileceği düzenlenmiştir. TVK m. 6 da ise doğumla kazanılan vatandaşlığın soybağı ve doğum yeri esaslarına göre kendiliğinden kazanılacağı düzenlenmiştir.

Soybağı esasına göre vatandaşlık kazanımında önemli olan çocuğun soybağının kimin ile kurulduğu olup ana ve/veya babanın vatandaşlığını çocuk doğrudan kazanır¹⁶⁹. Doğum yeri esasında ise çocuk doğduğu ülkenin vatandaşlığını sırf o ülkenin sınırları içerisinde

¹⁶¹ Dönmez, s.177.

¹⁶² Erol, s.169.; Baysal, s.132.;

¹⁶³ Dönmez, s.177.; Acabey, s.163.;

¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 8 Rehberi Özel Hayata ve Aile Hayatına, Konuta ve Haberleşmeye Saygı Hakkı, <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_8_TUR> s.e.t. 02/11/2023.

¹⁶⁵ Aygül, Musa (2012) "Evlat Edinme Yolu ile Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması", TBB Dergisi, C:1, S:99, s:45-80.; Turhan, Turgut/Bilge Tanrıbilir, Feriha (2017) Vatandaşlık Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin, s.53.; Nomer, Ergin (2022) Türk Vatandaşlık Hukuku, 30.Baskı, İstanbul, Filiz, s.50 (Ergin)

¹⁶⁶ Nomer, (Ergin) s.50 vd.

¹⁶⁷ Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale (2022) Türk Vatandaşlık Hukuku, 15.Baskı, Savaş, Ankara, s.32.; Turhan /Bilge Tanrıbilir, s.56.;

¹⁶⁸ RG, T.12/06/2009, S. 27256.

¹⁶⁹ Doğan/Yılmaz/Ayhan, s.32.

doğmuş olduğundan kendiliğinden kazanır¹⁷⁰. Bunun yanı sıra evlat edinme ile de soybağının kazanılması mümkündür.

Soybağının vatandaşlık hukuku bakımından kazanım sağladığı durumlar olduğu gibi vatandaşlık kaybına sebebiyet verdiği durumlarda olabilir. Doğum esası ile kazanılan vatandaşlığın soybağı esası ile kazanılan vatandaşlık sebebi ile iptali söz konusu olabileceği gibi evlat edinme yolu ile kazanılan vatandaşlığın çocuğun doğum ile kazandığı vatandaşlığın iptaline de yol açtığı durumlar söz konusu olabilir¹⁷¹.

Bazı durumlarda ise soybağının kurulmuş olması vatandaşlık kazanımı için bir ön şart olabilir. Nitekim, Vatandaşlık Kanunumuza göre evlilik dışı doğan çocuğun babası ile soybağının kurulması ile birlikte çocuk babanın vatandaşlığını kazanabilmektedir (TVK m.7/3). Bu anlamda baba ile çocuk arasında soybağının kurulması çocuğun babanın vatandaşlığını kazanabilmesi için bir ön sorun teşkil etmektedir¹⁷².

Bazı durumlarda ise soybağına bağlı vatandaşlık kazanımı, soybağının tespiti sorunlarından kaynaklı olarak ciddi problemlere neden olmaktadır. Özellikle farklı ülkelerde yapılan uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmeleri sonucu çocuğu meydana getiren sperm ve yumurta sahiplerinin farklı vatandaşlıklara sahip olması, taşıyıcı annenin farklı bir vatandaşlığı sahip olması, doğumun tüm bu vatandaşlıklardan bağımsız doğum yeri esasına dayalı olarak vatandaşlık kazanılan bir yerde gerçekleşmesi durumunda doğacak olan çocuğun kazanacağı vatandaşlıklar çeşitlenmektedir. Ayrıca taşıyıcı annenin vatandaşlığının doğacak çocuğa vatandaşlık anlamında bir hak sağlayıp sağlamayacağı ve bu hakkın talep edilebilirliği, üzerine durulması gereken konulardır. Nitekim çocuk ile ana babası arasında soybağının kurulması ile birlikte vatandaşlık kazanım hakkı doğacaktır.

Taşıyıcı annelik gibi yöntemlerinin kullanıldığı bazı ülkelerde bu durumun vatandaşlık kazanımı bakımından çocuğa hak sağlamanın önüne geçmek amacıyla özel düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin Hindistan vatandaşlık kanununa göre ülke sınırları içinde doğan her bebek vatandaşlık kazanırken taşıyıcı anne yöntemi ile doğan çocuğun doğum ile vatandaşlığı kazanamayacağı özel olarak düzenlenmiştir¹⁷³. Fakat Güney Afrika ve

¹⁷⁰ Aygöl, s.52.; Nomer, (Ergin) s.51.

¹⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bknz; Aygöl, s.45-80.

¹⁷² Ağaoğlu, Cahit (2020) “Karşılaştırmalı Hukukta Sınraşan Taşıyıcı Annelik ile Taşıyıcı Anneden Doğan Çocukların Yasal Anne- Babalığının Kazanılması Sorunu”, Public And Private International Law Bulletin, C:40, S:1, s:437-480, s.464.

¹⁷³ Ağaoğlu, s.444.

Yunanistan gibi ülkelerde taşıyıcı annelik sözleşmesi ile birlikte doğacak çocuğun doğumu ile ülke vatandaşlığını kazanacağı kabul edilmekle iken Birleşik Krallık, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde birtakım şartların varlığı halinde vatandaşlığın kazanılacağı düzenlenmiştir¹⁷⁴. Ülkeler yapmış oldukları bu tarz özel düzenlemeler ile soybağından kaynaklı problemin vatandaşlık kazanımı bakımından da ortaya çıkmasının önüne geçmeye çalışmaktadır.

Vatandaşlığın kan esasına dayanılarak kazanıldığı bir ülkenin vatandaşlarının yapacakları uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında başka bir ülkede taşıyıcı annelik yöntemi ile çocuk sahibi olmaları durumunda her ne kadar çocuğun genetik ailesinin vatandaşlığını kan esasına dayanarak kazanması gerekse de taşıyıcı annenin vatandaşlığının buna engel olması durumu ile karşı karşıya kalınabilir¹⁷⁵. Vatandaşlık kazanımı soybağının kurulması ile yakından ilişkili olduğundan taşıyıcı annelik ya da yapay dölleme yöntemlerinin kullanıldığı durumlarda doğan bebeğin vatandaşlık bağının kurulması da zorlaşmakta ve karmaşık bir hal alabilmektedir.

3.3. Aile Hukuku Bakımından

Soybağının kurulmasının aile hukuku bakımından büyük etkileri vardır. Öyle ki soybağının doğru tespit edilmiş olması evlilik, velayet, nafaka gibi aile hukukuna ilişkin tüm konularda önem arz edecektir.

Aile hukukunun temeli olan ailenin, hukuken kurulabilmesi için evlilik gereklidir. Evlilik için ise birtakım şartların varlığı aranmaktadır. Bu şartlardan biri de taraflar arası evlilik engelini bulunmuyor olmasıdır¹⁷⁶. Evlilik engelini varlığının tespiti açısından soybağının doğru kurulmuş olması önemlidir¹⁷⁷. Baba bakımından soybağının tespiti başlı başına sorunlu olmakla birlikte ana bakımından soybağının tespiti de yapay dölleme yöntemleri ve taşıyıcı annelik yöntemlerinin gelişmesi ile içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

¹⁷⁴ Ağaoğlu, s.445.

¹⁷⁵ Ekşi, s.13.

¹⁷⁶ Kılıçoğlu, (Aile) s.195.; Oğuzman/Dural, s.262.; Öztan, s.653.; Hatemi, s.63.

¹⁷⁷ Zengin, Mehmet Ali (2012) Biyoloji Uygulamaları ve Tıbbi Müdahaleler Karşısında İnsan Haklarının Korunması, 1.Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s:133-134.

3.3.1. Velayet Bakımından

Soybağının velayet bakımından etkisi öyle çoktur ki soybağının hükümleri incelenirken birtakım yazarlar tarafından ikili bir ayırım yapılarak soybağının velayet hakkına bağlı olan hükümleri ve velayet hakkına bağlı olmayan hükümleri şeklinde bir ayırım yapılmaktadır¹⁷⁸. Kural olarak çocuk ile dar anlamda soybağı kurulmuş olan ebeveynlerin velayet hakkı bulunmaktadır¹⁷⁹. Ancak bazı durumlarda çocuk ile soybağı kurulmuş olsa dahi ana veya babanın velayet hakkı olmayabilir.

Velayet sahibi kimse velayeti altındaki kimselerin kişilik haklarına ve aynı haklarına ilişkin birçok konuda söz sahibidir¹⁸⁰. Çocuğun bakımı, eğitim öğretimi, korunması ve malvarlıklarının yönetilmesi bunlardan yalnızca bir kaçıdır. Velayet yetkisi bünyesinde barındırdığı hak ve yükümlülük sebebi ile suistimale çok açıktır¹⁸¹. Bu sebeple velayet hakkı çocuğun üstün yararı gözetilerek tayin edilmelidir¹⁸².

Yapay dölleme ve taşıyıcı annelik gibi yöntemlerin ortaya çıkması ile birlikte velayet hakkının soybağı ile olan bağlantısı ve soybağı ilişkisi olmaksızın taşıyıcı anne gibi kimselerin velayet hakkı irdelenmesi gereken konulardan olmuştur. Hukukumuzda her ne kadar taşıyıcı annelik ve yumurta nakli gibi yapay üreme teknikleri yasaklanmış olsa da uygulamada böyle bir durum ile karşılaşılması olasıdır. Ve bu durumda çocuğun yalnızca taşıyan ve doğuran kadın ile soybağı kabul edildiğinden genetik ana bakımından velayet hakkının bulunmayacağı¹⁸³ aşikardır. Fakat kanaatimce burada çocuğun üstün yararı gözetilerek olay bazlı değerlendirme ile velayete ilişkin bir karar verilmelidir.

3.3.2. Nafaka Bakımından

Soybağının tespiti ile birlikte soy birliği içerisinde olanların birbirlerine karşı bir takım hak sahiplikleri olacağı gibi bir takım bakım ve gözetim yükümlülükleri de olacaktır. TMK m. 327/1 kapsamında çocuğun eğitimi, sağlığı, bakımı ve korunması gibi giderlere ana ile baba birlikte katlanmak zorundadırlar. Ve bu borç çocuğun ergin olmasına kadar devam

¹⁷⁸ Bu ayırımı için bkz.; **Dural/Öğüz/Gümüş**, s.252-356.

¹⁷⁹ **Helvacı/Erlüle**, s.69.;

¹⁸⁰ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E.:2011/2-884, K:2012/197, T:16/03/2012.

¹⁸¹ **Özer Taşkın, Özden** (2020) “Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:6, S:1, s:239-262.

¹⁸² **Öztan**, s.1075.; **Dural/Öğüz/Gümüş**, s.261.; **Serozan**, (Çocuk) s.116.; **Özdemir/Ruhi**, s.6.;

¹⁸³ **Erol**, s.172.

etmektedir (TMK m. 328/1). Bu bakım ve gözetim yükümlülüğü soybağının kurulması ile kendiliğinden doğar.

Soybağının kurulması ile ana ve babanın çocuğun bakım, eğitim, gibi giderlerini karşılama yükümlülüğü doğar. Ve bu yükümlülük kapsamında ana ve babadan her birinin çocuğun giderlerine katılması gerekir. Çocuk üzerinde velayet hakkına sahip olup olmama bu yükümlülükler bakımından önem arz etmemektedir. Nitekim, iştirak nafakası velayet hakkına sahip olmayan eşin velayet hakkını elinde bulduran eşe çocuğun bakım, eğitim, gibi giderlerine ekonomik gücü kapsamında yaptığı katkıdır¹⁸⁴. Tanımdan her ne kadar ana ile babanın evli olması gerektiği bir anlam çıkıyorsa da iştirak nafakası için ana ile babanın evli olmasına gerek yoktur¹⁸⁵. Ana ile babanın evli olmaması durumunda ana ile soybağı doğum anında kurulacağından velayet kural olarak annede kabul edilir ve iştirak nafakası talep etme hakkı çocuğu doğuran kimsede olur¹⁸⁶. Ana ile babanın evli olmaması durumunda babanın nafaka talep edebilme hakkına sahip olabilmesi mutlak suretle çocuk ile arasında soybağının kurulmuş olmasına bağlıdır¹⁸⁷.

Doğal yolla üreme dışında yapılan yapay müdahaleler sonucu dünyaya gelen çocuklar ile ana babaları arasında soybağının kurulması karmaşık bir hal aldığından bu çocukların bakım, eğitim, gibi giderlerinin de kim tarafından karşılanacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Özellikle taşıyıcı annelik sözleşmesi sonucu dünyaya gelen çocukların, eğitim, gibi giderlerine kim katlanmalıdır? Taşıyıcı annenin ya da biyolojik annenin çocuğa bakan ve ihtiyaçlarını karşılayan kimselere karşı nafaka ödeme yükümlülüğü var mıdır? Gibi sorusu akıllara gelebilir. Bu durumda taşıyıcı anne çocuğu ısmarlayan aileye vermek üzere taşımakta olan kimse olduğundan ve amacı yalnızca bu doğrultuda olduğundan kanaatimce nafaka yükümlülüğü de doğmayacaktır¹⁸⁸.

¹⁸⁴ **Dural/Öğüz/Gümüş**, s.261.; **Kılıçoğlu** (Aile), s.231.; **Tutumlu, Mehmet Akif** (2009) Teorik ve Pratikte Boşanma Yargılaması Hukuku C. II, 2.Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s.1157.

¹⁸⁵ **Serozan**, (Çocuk) s.94.; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s.297.

¹⁸⁶ **Ceylan, Ebru** (2017) “İştirak Nafakasının Belirlenmesi ile İlgili Seçilmiş Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi”, TBB Dergisi, S:133, s: 294-348, s.303.

¹⁸⁷ **Gençcan, Ömer Uğur** (2023) Nafaka Hukuk, 3. Baskı, Ankara, Yetkin, s.569. (Nafaka); **Dural/Öğüz/Gümüş**, s. 136.; **Öztan**, s.567.

¹⁸⁸ Aynı görüş için bkz; **Erol**, s.172.

3.4. Miras Hukuku Bakımından

Soybağının kurulmasının belki de en önemli sonuçlarından biri miras hukuku bakımında oluşabilecek hak sahiplikleri bakımındandır. Miras kural olarak soybağı ile geçmektedir. Öyle ki TMK m. 582/1 kapsamında cenin dahi sağ doğmak koşuluyla mirasçı olabilmektedir¹⁸⁹. Miras soybağı ile geçtiğinden kişinin soybağının doğru tespit edilmesi miras hukuku bakımından da doğru intikallerin yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Soybağı hukuku bakımından sorun yaratan yapay dölleme ve taşıyıcı annelik gibi yöntemlerin kullanılması durumunda doğacak olan çocukların mirasçı olabilmeleri çeşitli ihtimallerde mümkündür. Bunlardan ilkinde, miras bırakan ile çocuğun genetik olarak bağının bulunması ama soybağının yasal olarak kurulmamış olması durumudur. Bu durumda gelişen teknoloji yardımı ile yapılacak DNA testi ile çocuğun miras bırakan ile genetik bağı tespit edilecek olup bu da mirasçı olabilmesine olanak sağlayacaktır. Bunun dışında ikinci olarak kişinin genetik bir bağı olmaksızın taşıyıcı annelik ya da yapay dölleme gibi bir yöntemle çocuk ile soybağını kurmuş olması durumudur. Bu ihtimalde de durum evlat edinmede olduğu gibi değerlendirilmeli ve çocuk mirasçı olmalıdır.

¹⁸⁹ **Turan Başara, Gamze** (2016) “Miras Hukuku Bakımından Ceninin Durumunun Değerlendirilmesi”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:1, S:2, s:389-410, s.394. (Miras)

4. ANNE İLE ÇOCUK ARASINDA SOYBAĞININ KURULMASI

4.1. Genel Olarak

TMK m. 282/1 “Çocuk ile ana arasında soybağı doğumla kurulur.” demek suretiyle çocuk ile ana arasındaki soybağının nasıl kurulacağını belirtmiştir. Kanun koyucu çocuğun ananın vücudunda oluşup gelişimini tamamladığından çocuğu doğuran kimsenin anası olacağını kabul etmiştir. Bu sebeple de ana ile soybağının doğrudan doğum ile kurulacağını düzenlemiştir. Ana ile çocuk arasında soybağının kurulması hukuki bir işleme değil hukuki bir olaya bağlanmıştır¹⁹⁰. Ana ile soybağı doğum ile kurulur prensibi Roma Hukukundan beri süregelmiştir. Nitekim Roma Hukukunda mater semper certa es (anne her zaman bellidir) prensibi kabul edilmiştir¹⁹¹. Roma Hukukunda ananın her zaman belli olduğunun kabul edilmiş olmasının sebebi hiç şüphesiz o günün teknolojisi ile aksinin hayal dahi edilemez olmasıdır.

Çocuk ile ana arasında soybağının kurulabilmesinin bir diğer yolu ise TMK m. 282/3 kapsamında çocuğun ana tarafından evlat edinilmesidir. Evlat edinmeyle ana ile çocuk arasında mahkeme kararıyla yapay bir soybağı oluşturulmaktadır¹⁹².

Baba ile soybağının kurulmasını çeşitli şekillerde düzenleyen kanun koyucumuz ana ile çocuk arasında soybağının kurulmasını tek bir hüküm ile düzenlemekle yetinmiştir. Soybağını kamu düzeninden sayan ve büyük önem veren kanun koyucu ana yönünden soybağının tespitinde hukuki ihtilaf çıkmayacağını düşünerek bu şekilde bir düzenleme yapmıştır. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte, doğuran anadır, hükmü uygulamadaki sorunları çözmekte yetersiz kalmış ve zamanın şartlarına uyum sağlayamamıştır.

Soybağı tek bir ana ve baba ile kurulabilir¹⁹³. Bir çocuğun birden fazla ana ya da baba ile soybağı kurabilmesi mümkün değildir. Çocuk ile ana arasında soybağı kurulabilmesi için ana olduğunu iddia eden kadının bir çocuk doğurmuş olması, bu kadın ile çocuğun yaşlarının uyumlu olması ve son olarak kadının doğurduğu çocuğun, soybağı kurulan çocuk ile aynı

¹⁹⁰ Baygın, Cem (2002) “Kan Bağına Dayanan Soybağı”, AÜHFD C:VI, S:1–4, s:255–285. (Kan Bağı); Akıntürk, s.319–320.; Karadeniz Çelebican, s.168.; Söğütlü, s.42.

¹⁹¹ Kılıçoğlu (Aile), s.512.; İpek, s.167-203.; Şıpka, Şükran, Türk Hukuk Sitesi, Taşıyıcı Annelik ve Getirdiği Hukuki Sorunlar, <<http://www.turkhukuksitesi.com>> s.e.t. 25/05/2023.

¹⁹² Dural/Öğüz/Gümüş, s.300. Kılıçoğlu, (Aile) s.74.; Öztan, s.861.

¹⁹³ Öztan, s.867.

çocuk olması gerektiğini söyleyen yazarlarda¹⁹⁴ bulunmakla birlikte TMK m. 282/1 hükmü açıkça tek şart öngörmüştür. Bu şartta çocuğu doğuran kişi olmaktadır.

Fakat gelişen teknoloji ile birlikte çocuğu doğuran kadının çocuğun genetik annesi olmadığı durumlarda karşımıza çıkabilmektedir. Her ne kadar ülkemizde taşıyıcı annelik, sperm, yumurta nakli gibi nesep tespitini zorlaştıracı yapay üreme tekniklerine izin verilmiyor olsa da de facto olarak bu yöntemlere başvuranların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Çalışmamın devamında anne ile soybağının düzenleyen tek hüküm olan TMK m. 282/1 hükmünün hukuki niteliği ve bu hükmeye ilişkin hukuki eleştiriler ele alınmıştır. Ardından da TMK dışında diğer yasal düzenlemelerden bahsedilecek ve diğer ülkelerin ana bakımından soybağının tespitine ilişkin yapmış oldukları düzenlemelerden bahsedilecektir.

4.2. Anne ile Soybağının Kurulmasına İlişkin Görüşler

TMK m. 282/1 hükmü her ne kadar çocuk ile ana arasındaki soybağının doğum ile kurulacağını düzenlemişse de maddi gerçeklik ile kanun hükmünün çeliştiği durumlar ortaya çıkabilmektedir. Nitekim; doğuran kadının çocuğun genetik annesi olmaması durumunda doğuran kadın ile mi genetik anne ile mi çocuk arasında soybağı kurulmalıdır? Bu durumda çocuk ile ana arasındaki soybağının doğum esasına göre mi, kan bağı esasına göre mi kurulması gerektiği tartışmalıdır. Bu hususta 3 farklı görüş vardır. Bunlar; doğum esasını kabul eden görüş, kan esasını kabul eden görüş ve son olarak karma esası kabul eden görüştür.

4.2.1. Doğum Esasını Kabul Eden Görüş

Bu görüşe göre, taşıyıcı anneliğin hangi çeşidi olursa olsun, hangi yapay döllenme çeşidi kullanılırsa kullanılsın bebeği kim doğuruyorsa o kişi ile çocuk arasında soybağı kurulur¹⁹⁵. Ayrıca bu görüşe göre taşıyıcı annelik sözleşmeleri geçersiz sözleşmeler olup sözleşmeden kaynaklı bir borçtan söz edilemez¹⁹⁶. Geçerli bir taşıyıcı annelik sözleşmesinden söz edilemeyeceğinden doğuran ana dışında kimsenin çocuk üzerinde bir hak talep etmesi mümkün değildir. Ayrıca çocuğu doğuran anne ile çocuk arasında doğum

¹⁹⁴ Bu görüş için bkz; **Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin/Özakman, Cumhuriyet/Sarıal, Enis** (1986) Aile Hukuku, 3.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.412-413.

¹⁹⁵ **Acabey**, s.209.; **Serozan**, (Çocuk) s.166.; **Turgut, Cemile** (2016) Yapay Döllenme Taşıyıcı Annelik ve Soybağına İlişkin Hukuki Sorunlar, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 43. **Kırkbeşoğlu**, s.59.

¹⁹⁶ **Erol**, s.181.

ile kurulan soybağının reddedilmesi de mümkün değildir¹⁹⁷. Ismarlayan ana ancak evlat edinme yoluyla çocukla soybağı kurabilir¹⁹⁸.

Serozan'a göre ise TMK m.282/1 hükmü aksi kanıtlanamayan kesin bir karinedir¹⁹⁹. Bu sebeple ana bakımından soybağı doğumla kurulur ve sonradan değiştirilemez, reddedilemez. Çocuğu doğuranın genetik anne olmaması durumunda dahi çocuk doğuran anne ile bütünleşeceğinden doğuran kadının anneliği aksi kanıtlanamayan kesin karinedir²⁰⁰. Kırkbeşoğlu da bu konuda Serozan ile aynı görüşte olup, doğumla çocuk ile doğuran ana arasında soybağının kurulmasının daha pratik olacağını ve anne bakımından soybağının reddedilmesinde hukuken korunan bir yarar olmadığını savunmaktadır²⁰¹. Ayrıca bu görüşe göre belirleyici olan ve soybağı için önemli olan bağ göbek bağıdır ki bu bağda doğuran ana ile çocuk arasında kurulmaktadır²⁰².

Her ne kadar hukukun maddi gerçeklik ile örtüşmesi gerekse de ana bakımından soybağının tespiti açısından bu gerekli değildir ve pratik bir şekilde doğuran kimsenin ana kabul edilmesi gerekmektedir²⁰³.

Hatemi'ye göre doğuran an ile genetik annenin farklı kişiler olması durumunda evlenme engeli, mirasçılık gibi hükümlerin her iki kadın bakımından da uygulanması gerekirken, TMK m.282/1 kapsamında soybağının doğuran ana ile kurulması gerekmektedir²⁰⁴.

Ana bakımından soybağının doğum esasına göre kurulması gerektiğini savunan görüşe göre, kanun koyucu baba bakımından soybağının reddini düzenlemişken ana bakımında soybağının reddini kasıtlı olarak düzenlememiştir²⁰⁵. Buna göre kanun koyucu, ana bakımından doğum esas dışı herhangi bir yolla soybağının kurulmasına cevaz vermediğinden bilinçli olarak böyle bir tercihte bulunmuştur²⁰⁶. Ayrıca ana ile çocuk arasında kan esasına göre soybağının kurulması durumunda çocuğun uzun süre ana

¹⁹⁷ Serozan, (Çocuk) s. 166.; Kırkbeşoğlu (Soybağı), s.59

¹⁹⁸ Erol, s.181.

¹⁹⁹ Serozan, (Çocuk) s. 166.

²⁰⁰ Serozan, (Çocuk) s. 166.

²⁰¹ Kırkbeşoğlu (Soybağı), s.59.; Serozan, (Çocuk) s. 166.

²⁰² Akyüz, Emine (2021) Çocuk Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, s.110.

²⁰³ Yenerer Çakmut, s.61. Turgut, s.43.;

²⁰⁴ Hatemi/Kalkan Oğuztürk, s.142.

²⁰⁵ Acabey, s.216.

²⁰⁶ Acabey, s.218.

bakımından nesepsiz kalması durumu ortaya çıkabilir²⁰⁷. Bu da çocuğun çekişme malzemesi haline gelmesine sebep olacağından doğum esası ile ana ile çocuk arasında soybağı kurulmalıdır²⁰⁸.

Doğum esasına dayanarak ana ile çocuk arasında soybağının kurulması gerektiğini savunan yazarlar bazı yönlerden eleştirilmiştir. İlk olarak; doğum esasına dayanılarak soybağının kurulmasının pratik ve istikrarlı olduğu söylene de çocuğun üstün yararı için kısa bir süre genetik annenin belirlenmesi beklenebilir. Bu süre zarfında da çocuk koruma altına alınabileceği gibi doğuran annenin anneliği de devam ettirilebilir²⁰⁹. İkinci olarak ise sırf çocuğu doğurdu diye genetik olarak çocuk ile arasında herhangi bir bağ bulunmayan kimse ile çocuk arasında soybağının kurulması maddi gerçekliği yansıtmayacaktır. Burada ana bakımından soybağının tespitinde maddi gerçekliğe gerek olmadığını yalnızca baba bakımından soybağının tespitinde maddi gerçekliğin önemli olduğunu söylemek kanaatimce analık gibi kutsal bir olgunun değersizleştirilmesine neden olacağı gibi genetik aktarımının ana ve babadan olduğu gerçeğiyle uyuşmayacaktır.

Doğum esası her ne kadar şekilci ve çağın gelişen şartlarını karşılamıyor olsa da doğuran ana gerek hamilelik sürecinde gerekse doğumda büyük fedakârlık göstermekte hayati tehlike içeren doğum olayı sonucu bebeği dünyaya getirmektedir²¹⁰. Bu gerçek de yadsınamaz. Fakat sırf çocuğu dünyaya getirdiği için çocuk ile arasında soybağının kurulması ve daha sonra bunun aksi ispat edilemez kesin bir karine olarak kabul edilmesi kanaatimce çok doğru olmayacaktır.

4.2.2. Kan Esasını Kabul Eden Görüş

Bu görüşe göre ana ile çocuk arasındaki soybağının tespiti kan esasına göre yapılmalıdır. Buna göre, doğuran doğum anında anne olarak kabul edilebilir ancak doğum ile kurulan soybağı gerçek anne belirlendiğinde iptal edilebilir niteliktedir²¹¹. Burada doğum ile soybağının kurulduğunun kabul edilme sebebi ise doğuranın genetik anne olabileceğine

²⁰⁷ **Kırkbeşoğlu** (Soybağı), s.59.; **Turgut**, s.43.;

²⁰⁸ **Acabey**, s.219.

²⁰⁹ **Erol**, s.182.

²¹⁰ **Altunkaya, Mehmet** (2007) “Tabii Olmayan Yollarla Çocuk Sahibi Olmanın Soybağına Etkisi, Organ ve Doku Naklinde Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Sorunları”, Demirhan Erdemir, Ayşegül (Editör) I. Uluslararası Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Kongresi, 2007, İstanbul, s: 99-119. s.112., **Serozan**, (Çocuk) s.166.

²¹¹ **Nomer** (Haluk Nami), s.566

olan inançtır²¹². Bu görüşe göre; kadının kiralık taşıyıcı anne olması durumunda dahi çocuk ile arasında genetik bağ bulunduğundan ana olarak kabul edilmesi gerekir²¹³. Ki bu durumda doğum esası ile kan esası örtüşmektedir.

Çocuk ile ana arasındaki soybağının doğumla kurulacağı hükmünün amacının çocuk ile doğuran kadın arasındaki soybağının ayrıca bir mahkeme kararına gerek kalmaksızın kurulması olduğunu, soybağına ilişkin emredici bir hüküm getirme amacı gütmeyişini savunan yazarlarda²¹⁴ bulunmaktadır. Nitekim, Nomer' e göre doğuran kadının ana sayılmasının nedeni üreme hücresinin (yumurtanın) anaya ait olduğu karinesidir²¹⁵. Ve üreme hücresinin başka bir kadına ait olduğunun ispatı ile bu karine çürütülerek gerçek ana ile çocuk arasında soybağı kurulabilmelidir²¹⁶. Ayrıca Nomer'e göre üreme hücresi sahibi ile çocuk arasında soybağı kurulmalıdır. Nomer bu düşüncesini aile hukukunun temel kısımlarından miras, evlilik, gibi hükümlerin hepsinin kan esasına göre düzenlenmiş olmasına dayandırmakta ve soybağı hükümlerinin de diğer hükümler ile uyum içerisinde olabilmesi için soybağının kan esasına göre belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır²¹⁷.

Nomer çocuğu sahiplenme isteğine göre bir ayırım yapmıştır. Buna göre; doğuran kadının çocuğu baştan beri sahiplenme isteği ile hareket etmiş olması ve yumurta sahibi kadının da bu durumu bilerek ve kabul ederek yumurtayı vermesi halinde artık yumurta sahibi genetik annenin anneliğinden bahsedilemeyecek ve soybağına ilişkin talep hakkı da olmayacaktır²¹⁸.

Çocuğu doğuranın ana olacağı karinesine dayanarak çocuğun soybağını doğru bir şekilde öğrenme hakkının elinden alınması çocuğun üstün yararı ile bağlaşmayacaktır²¹⁹. Nitekim, gelişen tıp bilimi kullanılarak kolaylıkla çocuğun biyolojik annesi tespit edilebilir.

²¹² **Erol**, s.189.

²¹³ **Erol**, s.188.

²¹⁴ Bknz; **Nomer** (Haluk Nami), s.566.

²¹⁵ “*Aslında doğuran kadın yumurtanın sahibi olduğu için anne kabul edilmektedir. Doğum olayı annenin yani yumurta sahibinin kim olduğu tespiti yarayan bir olgudan ibarettir. Nitekim EMK m. 17/II hükmüne göre, usul ve fîru hısımlığı birbirinin soyundan gelenler arasındaki hısımlıktır. Bir başka ifade ile hısımlığı belirleyen genetik bağdır. Yumurtanın sahibi olan kadın bizzat çocuğu doğurmuş olmasa, hatta yumurtası onun bilgisi ve isteği dışında kullanılmış olsa bile o çocuğun annesidir ve nüfus siciline doğuran kadının anne olarak kaydedilmesi gerekmektedir.*” **Nomer** (Haluk Nami), s.565.

²¹⁶ **Nomer** (Haluk Nami), s.566.

²¹⁷ **Nomer** (Haluk Nami), s.565.

²¹⁸ **Nomer** (Haluk Nami), s.568.

²¹⁹ **Nomer** (Haluk Nami), s.568.; **Çilenti**, s.2072.

TMK m. 282/1 hükmünün maddi gerçeklik ile çelişmesi durumunda salt kanun maddesinin uygulanmasıyla ortaya birtakım sorunlar çıkabilir²²⁰. Nitekim, genetik anne ile çocuk arasında soybağı kurulmadığında çocuk ile ana arasında altsoy-üstsoy ilişkisi de bulunmayacağından çocuğun velayet, miras gibi hakları bakımından dava hakkı da bulunmayacaktır²²¹. Bu durum çocuk açısından ciddi hak kayıplarına ve mağduriyetlere sebep olabilecektir.

Erol'a göre ise; kan esasına dayanan soybağının tespiti kural olarak benimsenmemekle birlikte doğum ile kurulan soybağının iptali için kan bağına dayanan soybağı ile doğum olgusunun çelişiyor olması gereklidir. Aksi takdirde ana ile çocuk arasında doğum ile kurulan soybağı geçerlidir²²².

Çocuk ile ana arasındaki soybağının kan esasına göre kurulması gerektiğini savunan Arpacıoğlu'na göre, ise genetik hastalıkların tespiti ve tanısı, hısımlar arası evlilik yasakları gibi konularda önceden bilgi sahibi olunması ve kamu sağlığının korunması açısından soybağının kan esasına göre kurulması gerekmektedir²²³.

Ana ile kan esasına dayalı soybağının kurulmasına çeşitli eleştiriler getirilmektedir. Bunlardan ilkinde göre; kan esasına dayanan genetik anneliğe üstünlük tanıma düşüncesi köken ideolojisine ve ırkçılığa dayanmakta olup bu sebeple bu görüş kabul edilemez²²⁴. Ayrıca yumurta bağışının gizli kalmasının istenmesi durumunda ya da genetik annenin tespitinin imkânsız olduğu durumlarda kan esasına dayalı olarak ana bakımından soybağı kurulamayacağından bu durum çocuğun ana bakımından nesepsiz kalmasına neden olabilir²²⁵. Tüm bunların yanı sıra bu görüşe getirilen en büyük eleştiri ana bakımından soybağının reddinin kanuni düzenlenmesinin olmaması soybağına ilişkin düzenlemelerin kamu düzenine ilişkin olduğundan burada kıyasın da mümkün olmaması sebebiyle hukuken var olmayan bir yolun kullanılmak isteniyor olmasıdır²²⁶. Nitekim, kıyas benzer olaylar için söz konusu olabilir fakat baba bakımından soybağının mümkün olmasının sebebi babanın babalığının sadece ana ile evliliğe bağlı ortaya çıkıyor olmasıdır. Oysa ana bakımından

²²⁰ Kamacı, s.102.

²²¹ Hakeri, Hakan (2015) "Taşıyıcı Annelik", Hakeri, Hakan/Doğan, Cahid (Editörler) Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 2014, Lefkoşa, s:83-92, s.89.; Nomer (Haluk Nami), s.562-563.

²²² Erol, s.188.

²²³ Arpacıoğlu, Işıl Tüzün (2013) "Yapay Döllenenin Soybağına Etkileri", Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, C:5, S:1, s:11-20. s.18.

²²⁴ Erol, s.181.

²²⁵ Erol, s.185.

²²⁶ Acabey, s.221.

soybağının kurulması, doğum gibi, bebek ile doğuran kadını birbirine bağlayan kutsal bir olaya bağlıdır ve olaylar arasında benzerlik olmadığından baba bakımından sağlanan soybağını reddetme hakkı ana bakımından da kıyas yoluyla uygulanamayacaktır²²⁷.

4.2.3. Karma Görüş

Bu görüşe göre; ana ile çocuk arasındaki soybağı kural olarak doğum ile kurulmakta olup maddi gerçeklik ile doğum olayının çelişmesi halinde olaya uygun bir kanun hükmü bulunmadığından burada hukuk boşluğu vardır²²⁸. Bu hukuk boşluğu hem doğuran kadını hem de üreme hücresinin sahibi kadını ana olarak kabul edilmesi yoluyla giderilmelidir²²⁹. Bu görüşe göre çocuk ile her iki anne arasında kişisel ilişki kurulmalı her iki annenin de çocuk üzerinde bakım ve gözetim yükümlülüğü olmalıdır ve çocuk her iki anaya da mirasçı olabilmelidir²³⁰ Fakat bu görüş çifte annelik durumunun gerek medeni kanun hükümlerinin uygulanması açısından gerekse çocuğun psikolojisi açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle eleştirilmiştir²³¹. Gerçekten de Medeni Kanunumuzun sistematigi ile bağdaşmayan çifte anneliğin önünü açacak olan bu görüş kanaatimce de yerinde değildir.

Ülkemizde bu görüşü savunan yazar bulunmamakla birlikte Hatemi, çocuğu doğuran kadın ile yumurta sahibi kadının farklı kişiler olması durumunda çocuk ile doğuran kadın arasında soybağının kurulması gerektiğini fakat evlenme yasağı, miras hukuku, gibi konulardan genetik annenin de yararlanması gerektiğini savunmaktadır²³². Evlenme yasağı, miras hukuku, gibi konulardan genetik annenin de yararlanması ise ancak genetik anne ile de soybağının kurulması ile mümkün olacağından Hatemi'nin görüşü karma görüşe yaklaşmaktadır.

4.3. Diğer Hukuki Düzenlemeler

Gelişen tıp ile kişilerin doğal yollar dışında çocuk sahibi olmasına imkân tanıyan tedavi ve yöntemleri ortaya çıkmıştır. Devletler bu yöntemlere ilişkin bir takım yasal düzenlemeler yapma yoluna gitmiştir. Devletler bu düzenlemeleri yaparken örf ve adetlerini,

²²⁷ Acabey, 221.; Erol, s.186.

²²⁸ Erol, s.180.

²²⁹ Erol, s.180.; Kalkan Oğuztürk, Burcu (2012) Türk Medeni Hukukunda Biyoetik Sorunlar, 2.Baskı, İstanbul, Vedat, s.392.

²³⁰ Hatemi, s.98.

²³¹ Ayrıntılı bilgi için bknz; Erol, s.180.

²³² Hatemi, s.98.

gelenek ve göreneklerini, sosyal yaşamlarını, siyasi durumlarını ve hatta ekonomilerini dahi göz önünde bulundurmuşlardır. Nitekim taşıyıcı anneliğe ve yapay üreme tekniklerine izin veren ülkelere bakıldığında sosyal ve kültürel sebeplerin dışında kanun koyucunun değişik birtakım motivasyonlarla hareket ettiği de görülecektir. Bu motivasyonların başında; taşıyıcı annelik yöntemi ve yapay üreme teknikleri ile çocuk sahibi olmak için ülkeyi ziyaret edecek turistler ile tıp turizminin geliştirilmesi ve bunun ülke ekonomisine olacak katkıları gelmektedir. Nitekim Ukrayna, Rusya gibi ülkelerin taşıyıcı annelik konusunda geniş serbestlik içeren hukuki düzenlemeler yapmalarının en temel sebebi ekonomik getirisi²³³.

Türk hukukunda, doğal yollarla bebek sahibi olamayan çiftlerin yapay yollardan hangilerini kullanarak bebek sahibi olabileceklerini düzenleyen bir takım yasal düzenlemeler mevcuttur. Bu konu da ilk düzenleme 1987 tarihli “İn-vitro Fertilizasyon ve Embriyo Transferi Merkezleri Yönetmeliği”²³⁴’dir. Bu yönetmelik ile Türk Hukukun da ilk kez tüp bebek yöntemine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır²³⁵. Bu yönetmelikte 1996, 1998 ve 2005 yıllarda birtakım değişiklikler yapıldıktan sonra yönetmelik 2010 yılında mülga edilmiştir.

2010 yılında yürürlüğe giren Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Yönetmeliği’nin²³⁶ yasaklar başlıklı 18. Maddesinde taşıyıcı annelik sözleşmeleri açıkça yasaklanmıştır²³⁷.

2014 tarihinde ise Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmeliği²³⁸ (ÜYTE) yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikte önceki yönetmelikten farklı olarak taşıyıcı anneliğe ilişkin yasak yer almamaktadır. Fakat yapay dölleme yöntemlerinden yumurta nakli, sperm nakli ve embriyo nakli yasaklanmıştır²³⁹.

²³³ **Ungan Çalışkan, Hazal** (2016) “Bırakınız Taşısınılar: Taşıyıcı Anneliğe Güncel Bakış”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C: 22, S:1, s:489-510, s. 496.

²³⁴ RG, T. 21/08/1987, S.19551.

²³⁵ **Erol**, s. 82.; **Ungan Çalışkan**, s.502.

²³⁶ RG, T. 06/03/2010, S. 27513.

²³⁷ **Dülger, Murat Volkan** (2021) “Organ ve Doku Nakli, Taşıyıcı Annelik ve Sperm Bağışına İlişkin Düzenlemeler Getiren Kanun Teklifi Hakkında Değerlendirme” <
<https://www.researchgate.net/publication/349533359>> s.e.t. 25.09.2023. s.7.

²³⁸ RG, T. 30/09/2014, S. 29315.

²³⁹ **Şensöz Malkoç, Ebru** (2015) “Uluslararası Taşıyıcı Annelik Sözleşmesinden Doğan İhtilaflarda Uygulanacak Hukuk”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C:35, S:2, s:13-49. s.102.; **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s.43.

Bu yönetmeliğin amacı 1. maddesinde *“Bu Yönetmeliğin amacı; çocuk sahibi olamayan evli çiftlerden, tıbben uygun görülenlerin üremeye yardımcı tedavi metotları vasıtasıyla çocuk sahibi olmaları için yapılacak uygulamanın esaslarını, bu uygulamayı yapacak merkezlerin açılması, çalışması ve denetlenmesi ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir.”* denilmek suretiyle belirtilmiştir. Türk hukukunda üremeye yardımcı tedavi yöntemlerinden yalnızca tıbben uygun görülen evli çiftlerin yararlanması mümkündür. Buradan da anlaşılabacağı üzere Türk hukukunda evli olmayan çiftlerin doğal üreme yöntemi dışında herhangi bir yöntemle çocuk sahibi olabilmesinin önü hukuken kapatılmış, heterolog döllenme²⁴⁰ yasaklanmıştır.

Yönetmeliğin 1. maddesi ile hukukumuzda yalnızca üremeye yardımcı tedavi metotları ile çocuk sahibi olunmasına izin verilmiştir. Üremeye yardımcı tedavi metotları ise aynı yönetmeliğin 4. Maddesinin 1. fıkrasının 1. bendinde şöyle tanımlanmıştır; *“Üremeye yardımcı tedavi (ÜYTE): Anne adayının yumurtası ile kocanın sperminin çeşitli yöntemlerle döllenmeye daha elverişli hale getirilerek, gerektiğinde vücut dışında döllenmesini sağlayıp, gametlerin veya embriyonun anne adayına transferini kapsayan ve modern tıpta bir tıbbi tedavi yöntemi olarak kabul edilen uygulamaları,”* buradan da anlayacağınız üzere döllenmenin daha elverişli hale getirmesi ve yalnızca döllenmenin dış ortamda gerçekleştirilmesi ile anneye naklini kapsayan bir döllenme şekli hukuken yasal sayılmıştır. Başka bir deyişle yalnızca in-vitro embriyo nakli ²⁴¹(tüp bebek) yöntemi ile bebek sahibi olunmasına imkân tanınmıştır. Bunun dışında heterolog döllenme, yumurta nakli, in-vivo embriyo nakli, taşıyıcı annelik ya da diğer yeni yapay döllenme yöntemleri ile bebek sahibi olunmasının hükmün mefhumu muhalifinden anlaşılabacağı üzere izin verilmemiştir²⁴².

Yönetmeliğin eklerinde yer alan 17. Nolu müeyyide formunda *“ÜYTE uygulanacak eşlere sadece kendilerine ait üreme hücreleri uygulanır. Herhangi bir şekilde donör kullanılması, donör kullanılarak embriyo elde edilmesi, adaylardan alınan yumurta ve spermiler ile elde edilen embriyoların başka adaylarda, aday olmayanlardan alınanların da adaylarda kullanılması ve uygulanması yasaktır”* denilmek suretiyle taşıyıcı anneliğin yasak

²⁴⁰ Evli olmayan kişilere ait üreme hücrelerinin yapay yollarla döllendirilmesidir. Ayrıntılı bilgi için çalışmanın “3.3.2.2. Heterolog Döllenme ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar” başlığına bakılabilir.

²⁴¹ Üreme hücrelerinin bir tüp içerisinde döllendirilmesi şeklinde meydana gelen embriyonun rahime transfer edilmesi yöntemidir. Ayrıntılı bilgi için çalışmanın “3.3.5. İn-Vitro Embriyo Nakli (Tüp Bebek)” başlığına bakılabilir.

²⁴² **Dursun Karaahmetoğlu, Şeyda/Aydın Ünver, Tülay** (2019) "Ana ile Çocuk Arasında Kurulan Soybağının Reddi", Üskül Engin, Zeynep Özlem (Editör), Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları, s. 309.

olduğu belirtilmiştir. Ayrıca aynı müeyyide formunda taşıyıcı annelik sözleşmesi yapılması amacı ile yurtdışına hasta yönlendirilmesinin ve aracı olunulmasının dahi önüne geçilmek amacı ile faaliyet durdurma ve tekrarlanması halinde faaliyet izni iptali gibi yaptırımlar düzenlenmiştir.

05.12.2018 tarihli Resmi Gazetede yayınlana ‘Sağlıkla İlgili Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’²⁴³ile birlikte Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun²⁴⁴’una yapılan ekleme ile birlikte getirilen Ek 1. Maddenin 2. Fıkrasında taşıyıcı anneliğin her türünün yasak olduğu “*Eşlerden biri veya her ikisinden alınan üreme hücreleri ve bu hücrelerden elde edilen embriyonun, başka kişilere uygulanması yoluyla çocuk sahibi olmak ve taşıyıcı annelik yapmak yasaktır.*” denilmek suretiyle açıkça düzenlenmiştir. 2018 yılında yapılan bu değişiklik ile birlikte temel hak ve hürriyetlere ilişkin olan taşıyıcı anneliğe ilişkin kısıtlamanın ancak kanunla yapılabileceği, yönetmelik ekinde yer alan bir forma dayanılarak böyle bir kısıtlama getirilemeyeceği yönündeki eleştiriler²⁴⁵ karşılık bulmuş ve taşıyıcı annelik kanun hükmü ile yasaklanmıştır.

2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun’da 15.11.2018 tarihinde yapılan değişiklik ile kanunda yasaklanmış olan yapay üreme tekniklerini veya taşıyıcı annelik yöntemi ile çocuk sahibi olunması durumunda bunun TCK m. 91 kapsamında doku ve organ ticareti suçuna vücut vereceği düzenlenmiştir²⁴⁶.

Kanun koyucu yalnızca in-vitro embriyo nakline izin vererek diğer yapay üreme tekniklerini ve taşıyıcı anneliği yasaklamıştır. Kanun koyucunun böyle bir düzenleme yapmasının temel nedeni yapay üreme tekniklerinin ve taşıyıcı anneliğin çocuğun üstün yararı ilkesine uygun olmadığı düşüncesidir²⁴⁷. Kanun koyucu taşıyıcı anneliği yasakladığı

²⁴³ RG, T. 05/12/2018, S. 7151.

²⁴⁴ RG, T. 29/05/1979, S. 2238, Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun, Ek 1 Madde 2. Fıkra “*Eşlerden Biri veya Her İkisinden Alınan Üreme Hücreleri ve Bu Hücrelerden Elde Edilen Embriyonun, Başka Kişilere Uygulanması Yoluyla Çocuk Sahibi Olmak ve Taşıyıcı Annelik Yapmak Yasaktır.*”

²⁴⁵ Eleştiriler için bkz; **Ungan Çalışkan**, s.490-510.

²⁴⁶ “*Hukuka aykırı olarak organ ve doku alan, satan, satın alan, satılmasına aracılık eden, saklayan, nakleden veya aşıl原因, organ veya doku teminine yönelik olarak ilan veya reklam veren veya yayınlayan kişiler hakkında 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 91 inci maddesi hükümleri uygulanır.*” 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun 15. Madde 1 fıkra

²⁴⁷ **Hakeri, Hakan** (2015) “Taşıyıcı Annelik”, Hakeri, Hakan/Doğan, Cahid (Editörler) Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 2014, Ankara, s:83-92. s. 87-88.

7151 sayılı kanunun genel gerekçesinde yasaklanan yapay üreme tekniklerinin ve taşıyıcı anneliğin nesebin korunması amacı ile yasaklandığını belirtmiştir²⁴⁸.

Taşıyıcı annelik ve yapay dölleme hususunda ÜYTE Yönetmeliği'nin ve 2238 sayılı Kanunun yanı sıra Uluslararası bir sözleşme olan “Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyo-tıp Sözleşmesi” de vardır. 1997 tarihinde Avrupa Konseyince imzaya açılan sözleşme 2003 tarihinde ülkemizce imzalanmış ve 20/04/2004 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir²⁴⁹.

Taşıyıcı anneliğe ve yapay döllemeye ilişkin getirilen bu yasaklar kişinin hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı nitelikte olduğunu ve bu tür kısıtlamaların ancak kanun ile getirilebileceğini bu sebeple de ÜYTE Yönetmeliğinin Anayasa m. 13'e aykırı olduğunu savunan görüşlerde²⁵⁰ vardır. Fakat bu görüş “Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun’ una ²⁵¹ 15.11.2018 tarihinde yapılan ekleme ile birlikte getirilen Ek 1. Maddenin 2. Fıkrası ile birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Ayrıca bu görüşe göre; Türkiye'nin AİHS 'ine taraf olduğu ve Anayasa m. 90 kapsamında temel hak ve hürriyetlere ilişkin konularda usulüne uygun yürürlüğe girmiş olan uluslararası sözleşmelerin iç hukuk düzenlemelerinin üstünde olduğu belirtilmiş olup kanunun taşıyıcı annelik ve yapay üreme tekniklerinin kullanımını yasaklayan hükümlerinin AİHS m. 8 aile hayatına saygı hakkına aykırı olması sebebi ile geçersiz olacağı²⁵² savunulmaktadır. Fakat kanaatimce burada doğrudan bir aykırılıktan bahsedilmesi mümkün değildir. Nitekim, AİHS m. 8 aile hayatına saygı hakkını genel olarak düzenleyen bir hüküm olup özel olarak taşıyıcı anneliğin ya da yapay üreme tekniklerinin serbest bırakılması ya da uygulanmasını içermemektedir. Kanaatimce, AİHS m. 8'in bu denli geniş yorumlanması önü alınamaz ve öngörülemez sonuçlar doğuracaktır.

²⁴⁸ <<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877c0-b124-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=7151#step-2>> s.e.t. 28/09/2023.

²⁴⁹ **Metin**, (Etik) s.413-414.; Türkiye sözleşmenin 20. maddesine çekince koymuştur. Türkiye'nin çekince metni ise şu şekildedir: “*Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme madde 36 uyarınca, belli şartlar altında onay verme yeteneği (kapasitesi) bulunmayan bir kişiden kendini yenileyebilir dokuların alınmasına yetki (izin veren, Sözleşmenin Madde 20 paragraf 2 hükmünü uygulamama hakkını, işbu hüküm, 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkındaki Kanun Madde 5'te öngörülen yasakla uyumlu olmadığından, saklı tutmaktadır.*”

²⁵⁰ Bknz; **Urgan Çalışkan**, s.503-504.

²⁵¹ RG, T. 3/6/1979, S. 16655

²⁵² **Urgan Çalışkan**, s. 504.

Taşıyıcı annelik ve yapay üreme tekniklerinin kullanımı kanun ile yasaklanmamış olsaydı dahi, TBK m. 27 gereği taşıyıcı anneliğe ve yapay üreme tekniklerinin kullanımına ilişkin yapılacak olan sözleşmeler ahlaka aykırılık sebebi ile geçersiz olacaktı²⁵³. Bu sözleşmelerin hukuka aykırı olmasının sebebi çocuğu doğuran kadının çocuk üzerindeki haklarından vazgeçiyor sözleşme ile olmasıdır²⁵⁴. Nitekim, kişiyi kendisine karşı dahi koruyan Medeni Kanun taşıyıcı annelik sözleşmesi ile koruduğu menfaatlere zeval geleceğini düşünerek taşıyıcı annelik ve yapay üreme teknikleri ile çocuk sahibi olunmasına izin vermemiştir.

4.4. TMK m. 282/1 Hükümünün Niteliği

Medeni Kanun'daki her hüküm aynı uygulanabilirlik gücüne sahip değildir²⁵⁵. Hukuk kuralları niteliklerine göre çeşitli tasniflere tabi tutulmaktadırlar. Genel-özel hukuk kuralı, emredici-yedek-tanımlayıcı hukuk kuralları gibi. Genel hükümler, kanunun tümünde benzer anlaşmazlıkların çözümde kullanılabilecek aynı nitelikteki durum ve olaya uygulanma ihtimali olan hükümlerdir²⁵⁶. Özel hükümler ise yalnızca belirli hukuki durum ve ilişkilerde uygulanabilen kurallardır²⁵⁷. TMK m. 282/1 hükmü çocuk ile ana arasındaki soybağının doğum ile kurulacağını düzenlemiştir. Bu düzenleme özel bir durum ya da olayla sınırlandırılmamış olup ana ile soybağına ilişkin genel düzenleme niteliğindedir.

TMK m. 282/1 hükmü açık, kesin ve net bir şekilde kaleme alınmıştır. İlgili hüküm ana ile soybağının ne şekilde kurulacağını düzenlemektedir. Bu sebeple yoruma yer bırakmayan bu hüküm açıkça emredici nitelik taşımaktadır. Emredici hüküm, ilgilileri iradesi ne olursa olsun uygulanması zorunlu olan hüküm olarak tanımlanmaktadır²⁵⁸. Nitekim anne ile çocuk arasındaki soybağının nasıl kurulacağını düzenleyen ilgili hüküm tarafların iradesi ne olursa olsun uygulanmaktadır. Bu sebeple taşıyıcı annelik ya da yapay dölleme gibi yöntemlerle bir başkasının yumurtaları ile döllenen embriyoyu doğuran kişi her ne kadar bu çocuğun biyolojik annesinin kendisi olmadığını ve bu sebeple çocuk ile

²⁵³ **Hakeri**, s.89.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.72.; **Özsunay, Ergun** (2009) “Taşıyıcı Annelikle İlgili Hukuksal Sorunlar”, Ankara Barosu Yayın Kurulu (Editörler) II. Sağlık Hukuku Kurultayı, 2009, Ankara, s:57-85, s.58. (Taşıyıcı Anne)

²⁵⁴ **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.72.

²⁵⁵ **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.108.

²⁵⁶ **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.109.; **Dural, Mustafa/Sarı, Suat** (2023) Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanun'un Başlangıç Hükümleri, 18.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.130.; **Helvacı/Erlüle**, s.98.; **Kılıçoğlu** (Medeni), s.113.

²⁵⁷ **Dural/ Sarı**, s.130.; **Helvacı/Erlüle**, s.99.; **Kılıçoğlu** (Medeni), s.113.

²⁵⁸ **Akipek/Akıntürk/Ateş**, s.108.; **Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir**, s.65.

arasında soybağının kurulmasını istemediğini belirtse dahi ana ile çocuk arasındaki soybağı TMK m. 282/1 hükmü gereği doğum ile kendiliğinden kurulacaktır²⁵⁹.

TMK m. 282/1 hükmü gereği ana ile çocuk arasında kurulacak olan soybağı kendiliğinden kurulacağından nüfusa bu konuda yapılacak olan tescil yalnızca açıklayıcı niteliktedir²⁶⁰.

TMK m. 282/1 hükmünün hukuki niteliği incelenirken üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise ilgili hükmün kesin kanuni karine mi yoksa bir varsayım (fiksiyon) mı olduğudur. Öncelikle belirtmek gerekir ki bazı yazarlara²⁶¹ göre varsayım ile kesin kanuni karine arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Ve her iki kavramda aynı şeyi ifade etmektedir. Birtakım yazarlara²⁶² göre ise; varsayım ile kesin kanuni karine kavramları birbirinden farklı kavramlardır. Fakat tüm yazarların hemfikir oldukları konu, kesin kanuni karinenin de varsayımında aksinin ispat edilemez olduğudur²⁶³. Kanaatimce varsayım ile kesin kanuni karine arasında büyük bir fark bulunmamakla birlikte TMK m. 282/1 hükmü kesin kanuni karine niteliğindedir²⁶⁴. Çünkü varsayım sonucu elde edilen bilgi sanal bir gerçekliğe ilişkin kabul edilirken kesin kanuni karine ile elde edilen bilgi maddi gerçeklikle uyumludur²⁶⁵. TMK m. 282/1 hükmü de sanal bir gerçeklikten çok gerçek hayatla bağlantılı bir olaya ilişkin düzenleme getirmektedir.

4.5. Diğer Ülkelerdeki Düzenlemeler

Dünyanın çeşitli ülkelerinde anne ile çocuk arasında soybağının kurulması bakımından benimsenmiş farklı esaslar vardır. Kimi ülkeler doğum esasını benimserken kimi ülkelere kan esasını benimsenmiş olabilir. Ayrıca çocuk üzerinde birden fazla anne adayının soybağı iddiasında bulunması durumunda ne yapılması gerektiği hususunda ülkeler farklı hukuki düzenlemeler yapmak suretiyle bu soruna çözüm üretmeye çalışmıştır. Nitekim kimi ülkeler birden fazla kişinin annelik iddiasının ortaya çıkabilmesine olanak sağlayacak taşıyıcı

²⁵⁹ Çilenti Konuralp, s.2074.

²⁶⁰ Ruhi/Ruhi, s. 14.; Öktem Çevik, Seda (2016) “Çocuğun Anne ve/veya Babası Haricindeki Kişilerin Nüfus Siciline Kaydedilmesinden Doğan Sorunların Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:22, S:3, s:2105-2130, s.2114.

²⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.178.

²⁶² Ayrıntılı bilgi için bakınız., Rona (2022) Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku, 9.Baskı, İstanbul, XII Levha Yayıncılık, s.19-20. (Medeni Hukuk)

²⁶³ Şıpka, s.2.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.178.;

²⁶⁴ Aynı yönde görüş için bkz; Şıpka, s.2.

²⁶⁵ Karakaş, Fatma Tülay (2013) “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, AÜHFD, C:62, S:3, s:729-759.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.178.

annelik ve yapay üreme teknikleri gibi uygulamalara izin veren düzenlemeler yapmak suretiyle bu durumu hukuki zemine oturtmuşken, kimi ülkeler bu konuda hiçbir düzenleme yapmayarak yok saymış ve sorunu uygulamanın çözmesini beklemiştir. Kimi ülkeler ise yasaklamak suretiyle izin yoksa sorunda yok anlayışını gütmüştür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) yapay dölleme ve taşıyıcı anneliğe ilişkin vermiş olduğu kararlarda bu alanda yapılacak olan hukuki düzenlemelerde devletlerin geniş bir takdir yetkisi bulunduğunu kabul etmiştir²⁶⁶.

AİHM'in 2014 yılında taşıyıcı anneliğe ilişkin yaptığı bir araştırmada Almanya, Avusturya, İspanya, Estonya, Fransa, Finlandiya, İzlanda, İtalya, Moldova, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Türkiye de taşıyıcı anneliğin kesin bir dil ve düzenleme ile yasaklandığı, Andorra, Bosna-Hersek, Macaristan, İrlanda, Letonya, Litvanya, Malta, Monako, Romanya ve Saint-Martin de taşıyıcı anneliğe ilişkin herhangi bir düzenleme olmadığı, Arnavutluk, Gürcistan, Yunanistan, Hollanda, İngiltere, Rusya ve Ukrayna'da taşıyıcı anneliğin yasal olmakla beraber ivazsız olması gerektiği, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg ve Polonya'da herhangi bir hukuki düzenleme olmamakla beraber bu ülkelerde tolere edildiği rapor edilmiştir²⁶⁷. AİHM bu araştırmayı yalnızca AİHS'ne taraf 35 ülkede yapmıştır.

4.4.1. Yapay Dölleme ve Taşıyıcı Anneliği Yasaklayan Ülkeler

Yapay üreme yöntemleri ve taşıyıcı annelik gibi yöntemler kullanılarak doğal yollarla çocuk sahibi olamayan kişilerin çocuk sahibi olabilmesi mümkündür. Ancak bu tıbben mümkün olsa da bazen hukuken mümkün olamayabilir²⁶⁸. Yapay dölleme yöntemlerini ve taşıyıcı anneliği yasaklayan ülkelerin birçok gerekçesi vardır. Bu gerekçelerden bazıları ekonomik, bazıları sosyal, bazıları dini niteliktedir. Avrupa AİHM S.H. Ve Diğerleri Avusturya kararında²⁶⁹ Avusturya Anayasa Mahkemesi yapay dölleme ve taşıyıcı anneliği yasaklayan kanun maddesinin aile yaşamına saygı hakkına müdahale eder nitelikte olduğunu

²⁶⁶ “In vitro fertilizasyon, ahlak ve etik kuralları bakımından, bilim ve tıbbın hızla değişen dünyasının bir parçası olan yanıtlaması zor sorular ürettiği ve üretmeye devam ettiği sürece ve bu kapsamda ortaya çıkan sorunlar, üye devletler arasında henüz net bir görüş birliğinin oluşmamış olduğu alanları ilgilendirdiğinden, savunmacı devlete geniş bir takdir payı bırakılması gerekmektedir.” S.H. Ve Diğerleri/Avusturya, AİHM, Başvuru No: 57813/00, T. 3/11/2011.

²⁶⁷ Urgan Çalışkan, s. 496.

²⁶⁸ Dindar Kübra Nur (2020) “Taşıyıcı Annelik Yolu ile Doğan Çocuğun Soybağına Uygulanacak Hukuk ve Kamu Düzenine Etkisi” Fasikül Dergisi, S: 132, s:13-32. s. 14.

²⁶⁹ S.H. Ve Diğerleri/Avusturya, AİHM, Başvuru No: 57813/00, T. 3/11/2011.

fakat aksi yönde bir düzenlemenin de kadınların istismarına neden olacağına karar vermiş ve ilgili hükmü anayasaya aykırı bulmamıştır. Aynı karar da AİHM ülkelerin yapay dölleme ve taşıyıcı annelik konularında yasaklayıcı tutum takınmalarının nedenlerini şöyle sıralamıştır; öjenik seçime ilişkin potansiyel riskler, mevcut tekniklerin kötüye kullanım ve korunmasız durumdaki yumurta ve sperm bağışçıları ile taşıyıcı annelerin sömürülmesi ihtimali. Nitekim, Avusturya kanunları da bu sebeplerle yumurta naklini yasaklamıştır²⁷⁰.

Yapay dölleme yöntemlerini ve taşıyıcı anneliği yasaklayan ülkelerin gerekçelerinden biri de yumurta nakli, sperm nakli gibi yöntemlerle doğan çocuk ile çocuğu sahiplenene ana arasında biyolojik olarak herhangi bir soybağının bulunmamasıdır²⁷¹. Kişi kendisi ile arasında biyolojik bağ bulunmayan bir kimseyle evlat edinme yolu ile yasal olarak soybağı kurma hakkına sahiptir. Haliyle kişi yasal evlat edinme yöntemi ile amacına (bir çocuk sahibi olmaya) erişebilmektedir. Amacı çocuk sahibi olmak olan bireyler yumurta nakli olmaksızın da evlat edinme yolu ile çocuk sahibi olabileceklerdir. Fakat bu gerekçe özellikle taşıyıcı annelik yolu ile kendi genetik çocuğuna sahip olmak isteyen ancak bazı fizyolojik nedenlerle embriyoyu kendi rahminde geliştiremeyen ve doğuramayan kadınların anne olma hakkının elinden alınması anlamına geldiğinden eleştirilebilir.

Taşıyıcı anneliğin yasaklanmasının altında yatan en temel sebep taşıyıcı annelik sözleşmesinin çocuk satışını yasal hale getiren bir sözleşme ve insan vücudunun metalaşması olarak nitelendirilmesidir²⁷². Nitekim Almanya 1990 tarihli Embriyonun Korunması Hakkındaki Kanun ile embriyo naklini, yumurta naklini ve taşıyıcı anneliği yasaklamıştır²⁷³. Madde gerekçesinde bu üremeye yardımcı nakillerin ve taşıyıcı anneliğin çocuğun ve kadının insanlık gururunu azaltacağı ve bu uygulamalara izin verilmesi halinde çocuğun sözleşme konusu haline getireceği gerekçesi ile yasaklandığı belirtilmiştir²⁷⁴.

Taşıyıcı anneliği yasaklayan ülkelerin bu yöntemi yasaklama nedenlerinden biri de taşıyıcı anneliğin bölünmüş anneliğe yol açabilme ihtimalidir²⁷⁵. Nitekim, taşıyıcı anneliğin kabul edilmesi ile birlikte genetik anne (üreme hücresinin sahibi) ve doğuran anne olmak üzere en az iki hatta bir de ısmarlayan (bebeği isteyen) anne olmak üzere üç farklı kadının

²⁷⁰ S.H. Ve Diğerleri/Avusturya, AİHM, Başvuru No: 57813/00, T. 3/1/2011.

²⁷¹ Erol, s.67.; Turgut, s.106.;

²⁷² Şensöz Malkoç, (Uygulanacak Hukuk) s. 16.

²⁷³ Erol, s. 91.; Ağaoğlu, s. 451

²⁷⁴ Aydın, Erdem (2006) “Taşıyıcı Annelle İlgili Etik Sorunlar”, Turkish Journal of Obstetric and Gynecology, C: 3, S: 1, s: 19-25. s.20. (Erdem).; Ağaoğlu, s. 451.

²⁷⁵ Ağaoğlu, s. 451.; Erol, s.68.; Turgut, s.107.;

annelik iddiası ortaya çıkabilecektir ki bu da bölünmüş annelik tartışmasını beraberinde getirecektir.

Kimisi birbirinden farklı kimisi benzer sebeplerle Almanya, Avusturya, İspanya, Estonya, Fransa, Finlandiya, İzlanda, İtalya, Moldova, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Türkiye gibi ülkelerde taşıyıcı anneliği ve üremeye yardımcı tekniklerinin kullanımını yasaklanmıştır²⁷⁶. Çin de ise taşıyıcı anneliğin hukuki, sosyal ve etik anlamda birçok soruna yol açabileceği gerekçesi ile izin vermemektedir²⁷⁷.

4.4.2. Yapay Döllenme ve Taşıyıcı Anneliğe İzin Veren Ülkeler

Yumurta ve sperm nakline ve taşıyıcı anneliğe izin verilen ülkelere baktığımızda bu işlemlerin yasal düzenlemeler çerçevesinde ve kişiler arasında yapılan sözleşme²⁷⁸ ile tarafların anlaşmaları doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Etik açıdan hoş karşılanamayacak olan bu durum yasal yolla yapılan bir sözleşme aracılığıyla koruma altına alınmıştır. Ve tarafların birbirini sömürmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Taşıyıcı anneliğe izin veren ülkeler taşıyıcı annelik yöntemini özellikle kısır çiftler için sosyal nitelikte bir kısırılık tedavisi olarak görmektedirler²⁷⁹.

Üreme hücresi ve embriyo nakline izin veren ülkelerin bu hukuki düzenlemeyi yapmaktaki motivasyonlarından biri de biyolojik olarak anne olması mümkün olmayan (yumurtalığı bulunmayan ya da yeterli olgunluk ve kalitede yumurtaya sahip olmayan) kadınlara yeterli olgunluk ve kalitede başka bir kadının yumurtalarının nakledilerek kadının kendi vücudunda genetik olarak başkasına ait bir çocuğu doğurma imkânı sağlanmasıdır²⁸⁰. Ana ile soybağının doğum ile kurulduğu ülkelerde doğuran anadır ilkesi gereği hukuki olarak ana çocuğu doğuran olacaktır. Böylelikle, kadın hem tatmak istediği çocuk doğurma, çocuk taşıma hissini tatmış hem de çocuk ile doğum anında soybağı kurmuş olacaktır.

Yapay üreme tekniklerine ve taşıyıcı anneliğe izin veren ülkelerin birçoğunda heteroseksüel çiftlerin yanı sıra çocuk sahibi olmaları biyolojik olarak imkânsız olan

²⁷⁶ Ağaoğlu, s. 462.; Erol, s.85-99.; Turgut, s.53.;

²⁷⁷ Ağaoğlu, s. 452.

²⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız; Turgut, Cemile/Işık, Göksu (2018) “Türk Medeni Kanunu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Kapsamında Taşıyıcı Annelik”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:4, S:7, s:221-240.

²⁷⁹ Aydın, (Erdem) s.20.

²⁸⁰ Turgut, Cemile/Işık, Göksu, s. 225.

homoseksüel çiftlerde bu imkanlardan yararlanarak çocuk sahibi olabilmektedirler²⁸¹. Fakat bazı ülkeler yapmış oldukları yasal düzenlemelerle yapay üreme teknikleri ve taşıyıcı anneliği yasal hale getirmekle birlikte homoseksüel çiftlerin bu imkanlardan yararlanarak çocuk sahibi olabilmelerine izin vermemektedir²⁸². Örneğin, Ukrayna taşıyıcı anneliğe ve yapay üreme tekniklerine izin vermekle birlikte bu tekniklerden yalnızca heteroseksüel çiftlerin yararlanmasına izin vermektedir²⁸³.

Arnavutluk, İsrail, Gürcistan, Yunanistan, Hollanda, İngiltere, Rusya, Ukrayna ve Yunanistan gibi ülkelerde ise taşıyıcı annelik ve yapay döllenme çeşitleri yasal kabul edilmektedir²⁸⁴. Bu ülkelerin her birinin taşıyıcı anneliği ve yapay döllenme çeşitlerini yasal olarak kabul etmelerinin altında farklı sebepler yatmaktadır. Öyle ki Ukrayna da söz konusu uygulamaların yasal olmasının sebebi Çernobil faciasından sonra düşen doğum oranlarını ve genç nüfusu arttırmak iken²⁸⁵ İsrail de taşıyıcı anneliğe izin veren yasal düzenlemelerin amacı Musevilik dininin kan ile geçtiği ve çocuğun Musevi olabilmesinin ancak Musevi bir anadan doğma ile olabileceğine olan inançtır²⁸⁶. Bunun yanı sıra yumurta ve sperm bağışının, embriyo bağışının ve taşıyıcı anneliğin yasal kabul edilmesinin ekonomik sebepleri de vardır. Nitekim birçok ülke²⁸⁷ sağlık turizmi adı altında bu uygulamalardan ciddi gelirler elde etmektedir. Bebek sahibi olmak isteyenler bu ülkelere gittiklerinde uzun süreli işlemlerin tamamlanmasını ve bebeği teslim almayı beklemekte bu süre zarfında da taşıyıcı annelik sözleşmesinin yapıldığı ülkede harcamalar yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerde taşıyıcı annelik sözleşmesinde çocuğu taşıma ve doğurma edimine karşılık taşıyıcı anneye bir bedel ödenmesi sözleşmenin asli unsurlarından olduğundan bu bedelin taraflarca belirlenmesi gerekmektedir²⁸⁸. Belirlenen bu bedel de ülke ekonomisine katkı olarak görülmektedir.

Dünyanın farklı yerlerinde taşıyıcı anneliğe ve yapay üreme tekniklerine izin veren ülkelerin farklı uygulamaları vardır. Örneğin; Ukrayna’da taşıyıcı anne ile çocuk arasında

²⁸¹ **Türkmen, S. Ahsen** (2017) “Milletlerarası Özel Hukukta Taşıyıcı Annelik”, Öztekin Gelgel, Günseli/Giray, Faruk Kerem (Editörler) Milletlerarası Aile ve Çocuk Hukukuna İlişkin Seçilmiş Makaleler, 2017, İstanbul, s. 137.

²⁸² **Ağaoğlu**, s. 447.

²⁸³ **Ağaoğlu**, s. 447.; **Aydın**, (Erdem) s.20.

²⁸⁴ **Ağaoğlu**, s. 467.; **Erol**, s.85-99.; **Turgut**, s.59.

²⁸⁵ **Dardağan Kibar, Esra** (2011) “Uluslararası Özel Hukukta Soybağı ve Velayete İlişkin Sorunlar.” Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 8, S:1, s:541-560. s. 551.

²⁸⁶ **Şahin, Nurten Zeliha** (2016) “Yahudi ve İslam Hukuku Açısından Yardımcı Üreme Tekniklerinde Donör Kullanımı”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, C:14, S:28, s:137-158. s. 144.

²⁸⁷ Bu Ülkelere Örnek Vermek Gerekirse; Ukrayna, Kıbrıs, Gürcistan ve Rusya.

²⁸⁸ **Ağaoğlu**, s. 446.; **Turgut**, s.63.

hiçbir şekilde soybağının kurulmayacağı hüküm altına alınmıştır²⁸⁹. Ayrıca taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında ısmarlayan anne ve baba ile çocuk arasında soybağının kurulabilmesi için taşıyıcı annenin noter onaylı muvafakatname vermesi gerekmektedir²⁹⁰. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise bazı eyaletlerde yapay dölleme ve taşıyıcı anneliğe izin verilirken bazı eyaletlerde izin verilmemektedir²⁹¹.

4.4.3. Belirli Şartların Varlığı Halinde Yapay Dölleme ve Taşıyıcı Anneliğe İzin Veren Ülkeler

Yapay dölleme tekniklerine ve taşıyıcı anneliğe izin veren bazı ülkeler bu uygulamalara ancak belli şartların varlığı altında izin vermektedirler. Bu şartlar şekli şartlar olabileceği gibi usule ilişkin şartlarda olabilmektedir. Örneğin; İngiltere taşıyıcı annelik ve yapay dölleme yöntemleri aracılığıyla çocuk sahibi olunmasına izin veren ülkelerdendir²⁹². İngiltere’de doğum ile taşıyıcı anne ve çocuk arasında soybağı kurulur ve bu soybağının ortadan kalkıp ısmarlayan anne ile çocuk arasında soybağının kurulabilmesi için “Ebeveynlik Başvurusu” yapılması gerekir²⁹³. Yapılan bu başvuru sonrası aşağıda sayılan şartların²⁹⁴ varlığı aranır.

- İsmarlayan çiftten en az birine ait üreme hücresi kullanılmış olmalı,
- İsmarlayan çift, çocuğun doğumundan itibaren en az altı ay içinde mahkemeye başvurmuş olmalı,
- Çocuk hem talep hem karar anlarında ısmarlayan aile ile birlikte yaşıyor olmalı,
- Çocuğu ısmarlayan çiftten en az biri, Birleşik Krallıkta, Anglo-Normand, veya Man Adalarında yaşıyor olmalı,
- Çocuğu ısmarlayanların her biri en az 18 yaşını doldurmuş olmalı,
- Taşıyıcı anneliğin doğum ve gebelik giderleri dışında hiçbir ücret ödenmeksizin ivazsız bir şekilde yapıldığı hususunda mahkeme tespitinde bulunmalı,

²⁸⁹ Ağaoğlu, s. 445.

²⁹⁰ Ağaoğlu, s. 446.

²⁹¹ Amerika Birleşik Devletleri’nin Arizona, Kentucky ve Utah gibi birçok eyaletinde, taşıyıcı anneliğin görünüm biçimleri bebek satışı olarak nitelendirildiğinden, taşıyıcı annelik hukuka aykırı olarak kabul edilmektedir. Bazı eyaletlerde ise, para karşılığı taşıyıcı annelik sözleşmelerinin ifaya elverişli olmadığı kabul edilmektedir. Buna karşılık, Florida, Nevada, Arkansas, Kaliforniya gibi bazı eyaletlerinde ise, taşıyıcı annelik sözleşmeleri hukuken geçerli kabul edilmektedir. Özsunay, (Taşıyıcı Anne) s.29.

²⁹² Ağaoğlu, s. 448.; Erol, s. 95.; Özsunay, (Taşıyıcı Anne) s.27.;

²⁹³ Ağaoğlu, s. 448.

²⁹⁴ Erol, s. 95.; Metin, (Taşıyıcı Annelik), s.38.; Hakeri, s.511-512.

- Çocuğu doğuran, çocuğun genetik babası olan veya yasa gereği çocuğun babası sayılan kimselerin çocuğu kendi özgür iradeleri ile koşulsuz olarak vereceklerine mahkeme kanaat getirmiş olmalı²⁹⁵.

Eğer bu şartlar yerine getirilmişse çocuk ile ısmarlayan aile arasında soybağı taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanarak kurulmuş olur.

Görüldüğü üzere İngiltere yapmış olduğu yasal düzenleme ile taşıyıcı anneliğe sıkı şartlar getirmiştir. Ayrıca bu şartlara uyulmaksızın yapılan taşıyıcı annelik sözleşmelerine ilişkinde düzenlemeler yapmıştır. Örneğin; taşıyıcı anneliğin ticari amaçla ülke sınırları içinde veya dışında yapılması durumunda bu sözleşme batıl kabul edilmektedir²⁹⁶.

Bazı ülkeler²⁹⁷ ise taşıyıcı annelik sözleşmesiyle çocuk ile ısmarlayan aile arasında soybağının kurulmasını bir ön onay şartına bağlamıştır. Buna göre taraflar arasında yapılmış olan taşıyıcı annelik sözleşmesinin kanuni şartları taşıyıp taşımadığı bir mahkemenin veya komitenin onayından geçmek zorundadır. Taşıyıcı annelik sözleşmesi ancak bu onay ile birlikte geçerli sayılmakta ve ısmarlayan aile ile çocuk arasında soybağı bu onay işlemi ile kurulmaktadır²⁹⁸.

Bazı ülkede ise taşıyıcı annelik ve yapay dölleme yöntemlerine belirli şartların taşıyan kimseler başvurabilmektedir. Örneğin; İsviçre de taşıyıcı annelik yasaklanmış olmakla birlikte yapay döllemeye ilişkin tedavi yöntemlerine birtakım şartların varlığı halinde başvurulabileceği düzenlenmiştir²⁹⁹. Buna göre; dölleme imkânı bulunmayan, çocukta ağır hasara sebep olan ve engellenemeyen bir durumun varlığı halleri ile araştırma amacı ile yapay ortamda döllemeye izin verilmiştir³⁰⁰. Fakat bu imkândan yalnızca evlenme yaşına gelmiş eşler ile farklı cinsten evlilik benzeri ilişki yaşayanlar faydalanabilmektedir³⁰¹.

²⁹⁵ Ağaoğlu, s. 445.; Erol, s.96.; Metin, (Taşıyıcı Annelik), s.38.; Hakeri, s.511-512

²⁹⁶ Dardağan Kibar, s.552-553.; Ünver, Yener (2015) “Ceza Hukuku Açısından Taşıyıcı Annelik”, Tıp Hukuku Dergisi, S:8, s:291-341.

²⁹⁷ Yunanistan, İsrail, Güney Afrika, Avustralya’nın Batı Avustralya ve Victoria Eyaletleri, Yeni Zelanda ve ABD’nin Virginia ve New Hampshire eyaletleri.

²⁹⁸ Ağaoğlu, s. 449.

²⁹⁹ Erol, s. 88.; Kırkbeşoğlu, s.69.

³⁰⁰ Özsunay, Ergun (2002) “Rights of Embryo and Foetus In Public and Private Law, International Academy of Comparative Law” XVIth International Congress of Comparative Law,14-20 July 2002, s.11.(Rights); Erol, s. 88.

³⁰¹ Erol, s. 89.

4.4.4. Yapay Döllenme ve Taşıyıcı Anneliğe İlişkin Herhangi Bir Düzenleme Yapmayan Ülkeler

Bazı ülkeler yapay döllenme tekniklerinin ve taşıyıcı annelik yönteminin hukuksal nitelendirmesini yapmamıştır. Fakat uygulamada bu ülkelerin neredeyse hepsinde yapay döllenme ve taşıyıcı annelik yöntemlerine başvurulduğu bilinmektedir. Bu da yapay döllenme ve taşıyıcı annelik yöntemlerinin bu ülkelerde kuralsız bir şekilde istenildiği gibi kullanılmasına neden olmaktadır. Bazı ülkeler ise yapay döllenme ve taşıyıcı annelik yöntemlerine ilişkin bir yasaklama ya da izin verici bir kural getirmemekle birlikte bu konularda birtakım düzenlemeler yapmışlardır. Hindistan böyle ülkelerdendir. Çıkarılmış bir yönetmelik³⁰² ile taşıyıcı anneliğe ilişkin bazı esaslar düzenlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre; taşıyıcı annelik yoluyla taşıyıcı anne ile çocuk arasında soybağı kurulmaz doğum belgesi biyolojik anne ve baba adına düzenlenir³⁰³. Taşıyıcı anneliğe başvuran çift ancak çocuk ile aralarındaki biyolojik bağı ispatlayarak çocuk ile aralarında soybağının kurulmasını talep edebilir³⁰⁴.

İran hukukunda da taşıyıcı anneliğe ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır³⁰⁵. Fakat uygulamada İran'da da taşıyıcı annelik ve yapay döllenme yöntemlerinin sıklıkla uygulandığı bilinmektedir³⁰⁶. Ayrıca AİHS tarafı ülkelerden Belçika, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg ve Polonya'da da herhangi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen bu ülkelerde de taşıyıcı annelik ve yapay üreme yöntemlerini tolere edilmektedir³⁰⁷.

³⁰²Aile Koruma ve Sağlık Bakanlığı ve Hindistan Medikal Araştırma Konseyi ile Medikal Bilimler Ulusal Akademisi tarafından çıkarılan Hindistan'da Yardımcı Üreme Teknolojileri (ART) Kliniklerinin Akreditasyon Denetimi ve Düzenlenmesi ile İlgili Ulusal Kılavuz (National Guidelines for Accreditation Supervision and Regulation of ART Clinics in India) **Ağaoğlu**, s.444.

³⁰³ National Guidelines for Accreditation Supervision and Regulation of ART Clinics in India.

³⁰⁴ **Ağaoğlu**, s.444.

³⁰⁵ **Ağaoğlu**, s.450.; **Ungan Çalışkan**, s.498.

³⁰⁶ **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s.15; **Dülger**, s.72.

³⁰⁷ **Ungan Çalışkan**, s. 496.

5. UYGULAMADA KARŞILAŞILABİLECEK SORUNLAR VE OLASI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ana ile çocuk arasında soybağının doğum ile kurulması doğal bir durumdur. Nitekim Roma Hukukundan beri süregelen ‘Doğuran anadır.’ prensibi kanun koyucu tarafından da benimsenmiştir. Gerçekten döllemenin gerçekleştiği rahmin sahibi kadın kural olarak çocuğun genetik annesi de olacağından çocuk ile ana arasındaki soybağı doğum ile kurulacaktır. Ancak Eski Roma dan bu zamana tıp ve teknoloji de büyük gelişim ve değişimler yaşanmıştır.

Kanunlarda insanlar gibi doğar, büyür ve ölür. Her kanun çağın ihtiyaçlarından doğar ve çağın ihtiyaçlarını artık karşılayamadığında değiştirilir. Nitekim var olan kanunlarımızın hemen hemen hepsi son yüz yıl içinde büyük değişikliklere uğramıştır. Kanun koyucu kanunları zamana ve toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlemelidir. Ancak bazı durumlarda zamanın ve toplumun ihtiyaçları ile yasa koyucunun politikaları çelişebilmektedir. Özellikle kamusal alana ilişkin hususlarda yasa koyucu zamanın ihtiyaçlarını göz ardı ederek toplumu korumaya yönelik politikalarını sürdürmeyi seçebilir.

Soybağı da kamu düzenine ilişkindir³⁰⁸. Bu sebeple kanun koyucu çocuk ile ana baba arasında kurulacak olan soybağının doğru kurulmasına büyük önem atfetmiştir. Ancak ana ile çocuk arasında soybağının kurulmasını tek bir hüküm ile düzenlemekle yetinmiştir. Bunun temel sebebi yukarıda anlatıldığı üzere ‘ana bellidir’ düşüncesi olduğu gibi, soyun baba üzerinden yürüdüğüne olan inanç ve ataerkil toplum yapısıdır. Gelişen teknoloji ve tıp bilimi ile birlikte çocuk sahibi olamayan bireylerin çocuk sahibi olabilmelerinin önü açılmıştır. Taşıyıcı annelik ve yapay üreme tekniklerinin yasaklanması ile ana ile soybağının kurulmasına ilişkin problemlerin çözüleceğini düşünen kanun koyucu yanılmıştır. Nitekim uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmeleri ya da sağlık turizmi adı altında uygulanan yapay üreme teknikleri ile çocuk sahibi olunması durumunda yine ana bakımından soybağının kurulmasına, kaldırılmasına, tespit edilmesine, ilişkin sorunlar ortaya çıkmaktadır.

³⁰⁸ **Acabey**, s. 172.; **Baygın**, (Soybağı) s.24.; **Nomer**, (Haluk Nami) s.570.; **Serozan**, (Çocuk) s. 105.; **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, s.895.

5.1. Taşıyıcı Annelik Yöntemi ile Çocuk Sahibi Olunması Durumunda

5.1.1. Taşıyıcı Annelik Kavramı ve Türleri

İnsanoğlu içgüdüsel olarak üreme ve çoğalma istediğine sahiptir. Fakat kimi durumlarda kişiler doğal yollar ile çocuk sahibi olamayabilir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınların üreme hücresi olan yumurta hücresine sahip olmaması nedeni ile çocuk sahibi olamayacakları gibi yumurtlama bozuklukları, tüplerin hasarlı veya tıkalı olması ve rahime ait problemler gibi sebeplerle de çocuk sahibi olamayabilirler³⁰⁹. İşte bu gibi durumlarda kadının sağlıklı yumurta hücreleri bulunmasına rağmen embriyoyu büyütme geliştirme kapasitesi bulunmamaktadır. Başka bir anlatımla; anne adayının çocuk sahibi olabilmesi için gerekli materyal bulunmakta ortam koşulları gebeliğe imkân vermemektedir.

Tüm bu biyolojik etmenlerin dışında kadın üreme, embriyo taşıma, geliştirme ve doğurma kapasitesine sahip olmasına rağmen kendi vücudunda bir çocuk gelişmesini istemeyebilmektedir. Özellikle mesleki kariyerin sekteye uğramaması, zarar görmemesi ve sosyal yaşantının etkilenmemesini isteyen kadınlar taşıyıcı annelik yolu ile çocuk sahibi olmayı tercih etmektedir³¹⁰. Ayrıca homoseksüel çiftler, tek erkek ya da tek kadınlarda bazen kendi biyolojik çocuğuna sahip olabilmek adına taşıyıcı annelik yöntemine başvurabilmektedirler. İşte bu gibi durumlarda kendi ya da başkasının üreme hücresinden meydana gelen embriyoyu kendi rahminde geliştirme ve doğum ile bu bebeği isteyen kimseye verme şeklindeki uygulamaya ‘Taşıyıcı Annelik (Tragemutterschaft, Surrogacy)’ denilmektedir³¹¹.

Taşıyıcı annelik; taraflar arasında yapılan bir sözleşmeye dayanmaktadır³¹². Taşıyıcı annelik sözleşmesinin tarafları taşıyıcı anne ve çocuğu ısmarlayan kişilerdir³¹³. Bazı durumlarda taşıyıcı annelik sözleşmesinin yapılmasına aracı olan üçüncü kişi ya da kurumların varlığı da söz konusu olabilir³¹⁴. Bu durumda ise aracı kişi ya da merkez ile ısmarlayanlar arasında ayrı bir sözleşme, taşıyıcı anne ile aracı kişi ya da kurum arasında

³⁰⁹ **Kahraman, Semra/Karlıkaya, Güvenç** (2009) Ovulasyon İndüksiyon, 2. Baskı, İstanbul Memorial Hastanesi Yardımcı Üreme Teknikleri Merkezi, s.24-96.

³¹⁰ **Aydın**, (Erdem) s. 20.

³¹¹ **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s. 7.; **Çam, Gülçin** (2013) “Taşıyıcı Annelik ve Soybağı İlişkisi”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:2, C:1, s: 155-171, s.161. (Gülçin)

³¹² **Acabey**, s.177.; **Erol**, s.162.

³¹³ **Acabey**, s.177.; **Erol**, s.162.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.35; **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s.9.

³¹⁴ **Erol**, s. 119.

ayrı bir sözleşme yapılı³¹⁵. Taşıyıcı annelik sözleşmesinin en temel özelliği taşıyıcı annenin doğuracağı bebeği teslim etme edimini yerine getirmeyi taahhüt ediyor olmasıdır.

Taşıyıcı anne ise farklı ülkelerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin; Amerika da taşıyıcı anne, taşıyıcı annelik sözleşmesi ile belirli bir ücret karşılığında ve çeşitli yükümlülükler ile evli çifte ait embriyoyu taşıyan ve çocuğu doğuran kadına denilmektedir³¹⁶. Avrupa Konseyi tarafından ise taşıyıcı anne; *“Başka bir kimsenin istemi üzerine hamilelikten önce buna razı olarak çocuğu taşıyan ve doğumdan sonra istem sahibi bu kimseye teslim eden kadın”* olarak tanımlanmıştır³¹⁷.

Taşıyıcı annelik çok eski zamanlardan beri var olan bir uygulamadır. Öyle ki yapılan araştırmalar M.Ö. 2000’li yıllarda yaşamış Asurlularda da taşıyıcı anneliğin var olduğunu ortaya çıkarmıştır ³¹⁸. Tevrat da ise Hz. İbrahim’in ve Hz. Yakub’un eşlerinin çocuğu olmadığı için kölelerinden çocuk yaptıkları geçmektedir³¹⁹. Bu durum tam olarak modern anlamda taşıyıcı annelik ile örtüşmüyor olsa da eşlerden birinin çocuğu olmaması başka bir kadının yumurta hücresinin ve rahminin kullanılması ve doğum sonrası çocuğun çocuğu olmayan kadına teslim edilmesi bakımından taşıyıcı annelik ile bağdaştırılabilir.

Taşıyıcı annelik uygulaması in-vitro (rahim dışında döllendirilme) embriyo nakli ile ilgilidir³²⁰. Yaygın olan şekli bu olmakla birlikte, teorik olarak in-vivo (doğal yollarla rahim içi döllenme) sonucu oluşmuş embriyoların da taşıyıcı anneliğe konu olması mümkündür³²¹.

Taşıyıcı annelik taraflar arasında akdedilen sözleşme ile kurulan hukuki bir ilişkiyi ifade etmektedir. Öğretide üreme hücresinin sahibi bakımından yapılan ayrıma göre; taşıyıcı anneliğin iki şekilde ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir³²². Bunlardan ilki taşıyıcı

³¹⁵ **Yılmaz, İsmail Sinan** (2002) “Dünyadaki Uygulama ve Mevzuatımız Açısından Kiralık Rahim “Surrogate Motherhood”, (Yüksek Lisans), İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, s.156. (İsmail Sinan)

³¹⁶ **Bozkurt, Canan** (2007) “Taşıyıcı Annelikte Akıl Karıştıran Soru: Anne Kim?”, Güncel Hukuk Dergisi, C: 11, S:47, s:30-31, s.31.

³¹⁷ **Gülova Özsoy, Sibel** (2012) “Meta Olarak Annelik”; Ülman, Yeşim Işıl/Genç, Savaş Volkan (Editörler), Biyoetik Araştırmaları, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye Biyoetik Derneği Yayını, s: 299-312, s. 308.; **Erol**, s.118.; **Şimşek, Ayşe** (2014) “Yapay Döllenme Tekniği Olarak Taşıyıcı Annelik: Hukuki ve Biyoetik Açından Değerlendirilmesi” Journal of Intercultural and Religious Studies, C:6, S:1, s:27-60, s.30

³¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bknz; **Turp, Ahmet Berkız/Güler, İsmail/Bozkurt, Nuray/Uysal, Aysel/Yılmaz, Bülent/Demir, Mustafa/Karabacak, Onur** (2018) “Infertility And Surrogacy First Mentioned On A 4000-Year-Old Assyrian Clay Tablet Of Marriage Contract In Turkey” Gynecological Endocrinology, C:34, S:1, s:25- 27, s.25.

³¹⁹ **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s.28.

³²⁰ **Erol**, s.120.

³²¹ **Şimşek**, (Yapay Döllenme) s.39

³²² **Özsunay**, (Taşıyıcı Anne) s.58.

konumda olan annenin kendi üreme hücrelerinin baba adayının ya da herhangi bir sperm bağıışısının spermi ile döllendirilmesi ile taşıyıcı anneye nakledilmesi yoluyla taşıyıcı anneliktir³²³. Bu yöntemde taşıyıcı durumdaki kadın dünyaya getirdiği çocuğun hem taşıyıcı hem de genetik annesi durumundadır. Bu sebeple anne ile çocuk arasında soybağı doğum ile kurulmaktadır. Ve bu soybağı hem hukuka uygun hem de maddi gerçekliği yansıtmaktadır. Fakat taşıyıcı annelik sözleşmesi gereği doğum ile birlikte taşıyıcı anne çocuğu ısmarlayan anneye teslim etmekte ve çocuk üzerindeki tüm hak ve yükümlülüklerinden feragat etmektedir. Ardından, çocuk ile ısmarlayan anne arasında soybağının kurulması talep edilmektedir. Bu durumda taşıyıcı annenin kendi genetik çocuğunu bir başkasına sözleşme karşılığı vermesinin açıkça insan ticareti anlamına geleceği ve bunun gerek ulusal gerek uluslararası hukuk bakımından kabulü mümkün olmayan bir durum olduğu savunulmaktadır³²⁴. Nitekim taşıyıcı annelik Alman hukukunda (AdVermig 13a) “*Bir anlaşma temelinde, kendisine ait olmayan bir embriyonun kendi bedenine yerleştirildikten sonra, onu dünyaya getirmeyi ve dünyaya getirdikten sonra da üçüncü kişilere teslim etmeyi kabul eden kadın*”³²⁵ tanımlanmıştır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, Alman hukukunda yalnızca başkasının üreme hücresi ile döllendirilmiş embriyoyu taşıyan kadına taşıyıcı anne denilmiştir. Kişinin kendi üreme hücresi kullanılarak döllendirilmiş embriyoyu başkasına verme amacı ile taşınması taşıyıcı annelik olarak değerlendirilmemiştir. Taşıyıcı anneliğin, İkinci şeklinde ise ısmarlayan anneye ya da üçüncü bir kimseye ait üreme hücresinin taşıyıcı anneye nakledilmesi yoluyla taşıyıcı annenin bir başkasının genetik çocuğunu doğurması durumudur³²⁶.

³²³ **Özsunay**, (Taşıyıcı Anne) s: 57-85.

³²⁴ *Britanya hükümeti tarafından İngiliz filozof Dame Mary Warnock’un başkanlığında oluşturulan İnsan Döllenmesi ve Embriyolojisi Sorgulama Komisyonu’nun 1984 yılında hazırladığı raporda taşıyıcı anneliğe “Bir kadının karnında çocuk taşımaya fiziksel yönden yeterli olduğu, ama gebeliğe katlanmak istemediği durumlarda, yalnızca keyif için uygulanan vekâlet, etik yönden asla kabul edilemez. Komisyon üyelerinin çoğunluğu için, zorlayıcı tıbbi durumlarda bile bir insanın bir başkası tarafından sömürülme tehlikesi, hemen hemen her vakada potansiyel yararlardan daha ağır basmaktadır. Sonuçları ne kadar makbul olursa olsun, insanların başkalarını kendi amaçlarına alet etmeleri daima ahlaksal itiraz konusu olmalıdır. İşin içine maddi çıkarlar girerse bir insanın bir başka insana bu tür bir tavır, su götürmez bir sömürü haline gelir”.* (Harris J. Hayatın Değeri: Tıp Etiğine Giriş. Çev. Süha Sertabiboğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 1998. s. 200-203, s.200) *denilmek suretiyle karşı çıkmıştır. Cevher, Deniz Sami* (2017) “Bakıcı: Taşıyıcı Annelik ve Yumurta-Sperm Bankacılığı Üzerine” Türkiye Biyoetik Dergisi, C:4, S:2, s:97-99.

³²⁵ **Uyanık Çavuşoğlu, Ayfer** (2006) “Devletler Özel Hukukunda Döllenme Sonucunda Dünya’ya Gelen Çocuk ile Ana ve Babası Arasındaki Nesep İlişisine Uygulanacak Hukuk Sorunu”, Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, S: 17–18, s:1-32, s.6.

³²⁶ **Özsunay**, (Taşıyıcı Anne) s. 278.

Taşıyıcı annelik bir üst kavram olup taşıyıcı annelik türleri öğretide farklı şekillerde isimlendirilmektedir³²⁷. Fakat genel olarak taşıyıcı annelik kavramının içerisinde ikame annelik, ödünç annelik ve kiralık annelik kavramlarını barındırdığı konusunda fikir birliği bulunmaktadır³²⁸.

5.1.1.1. İkame (Yedek) Annelik

Taşıyıcı annenin çocuğun aynı zamanda genetik annesi de olması durumunda yedek annelik söz konusu olur³²⁹. Yedek / ikame annelik bazı yazarlar tarafından kısmi annelik³³⁰ olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda bu tür taşıyıcı annelik için geleneksel taşıyıcı annelik³³¹ terimini kullanan yazarlarda bulunmaktadır. Yedek annelikte taşıyıcı anne aynı zamanda genetik annedir. Baba ise çocuğu ısmarlayan erkek olabileceği gibi taşıyıcı annenin eşi ya da farklı bir sperm vericisi olabilir³³². İkame döllenme dış ortamda (in vitro fertilizasyon, aşılama yoluyla) olabileceği gibi cinsel (doğal) yolla da olabilir³³³. Döllenmenin cinsel yolla olması durumunda burada taşıyıcı annelikten bahsedilebilir mi hususunda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre döllenmenin cinsel yolla olması durumunda artık yapay döllenmeden söz edilemez³³⁴. Ve tam manada bir taşıyıcı annelik de söz konusu değildir. Fakat bir diğer görüşe göre ise; yedek annelikte çocuğun cinsel yolla ya da dış ortamda döllenmesi arasında taşıyıcı annelik kurumu bakımından bir farklılık yoktur³³⁵.

³²⁷ “Başlıca üç tür taşıyıcı annelik tipi var olmakla birlikte literatürde bu tiplerin isimlendirilmesi konusunda bir birlik ve uzlaşma bulunmamaktadır. Yabancı dildeki kaynaklarda bazen geleneksel bazen genetik kimi kez de kısmi taşıyıcı annelik diye gönderme yapılan, Türkçe yazında ise ikame annelik veya yedek annelik denilen birinci tip taşıyıcı annelikte, çocuk sahibi olmak isteyen kısır kadının kocasının spermi ile taşıyıcı annenin yumurtası döllendirilmektedir. Gestasyonel, tam veya genetik olmayan ya da Türk doktrininde adlandırıldığı ismiyle ödünç(ivazsız) veya kiralık (ivazlı) taşıyıcı annelik tipinde ise kısır olan kadının esasen yumurtaları sağlıklı çalışmakla birlikte rahmi gebeliği başarıyla neticelendirmeye elverişli değildir” **Metin**, (Taşıyıcı Annelik), s.8.

³²⁸ **Aytaç, İsmail** (2002) "Yardımcı üreme tekniklerinin nesep hukuku açısından incelenmesi", Adalet Dergisi, C:11, S:5, s:183-199. s. 193.

³²⁹ **Acabey**, s. 179.; **Aydın**, (Erdem) s.20.; **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s. 8.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.76.;

³³⁰ Bknz; **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s.97., **Çam**, (Nurhan Serap) s. 36.

³³¹ Bknz; **Turgut**, s.76.; **Ekşi**, s. 8.

³³² **Nomer**, (Haluk Nami) s.559.; **Acabey**, (Soybağı) s.179.

³³³ **Yılmaz**, (İsmail Sinan) s.76.

³³⁴ Bknz; **Erol**, s. 66.

³³⁵ **Acabey**, s. 179.

5.1.1.2. Ödünç Annelik

Ödünç annelikte taşıyıcı anne ile bebek arasında herhangi bir genetik bağ olmayıp taşıyıcı anne doğumdan sonra ısmarlayan kimseye vermek üzere bir başkasının genetik bebeğini doğurmaktadır³³⁶. Embriyo ısmarlayan kişilerin veya üçüncü kişilerin üreme hücresinden döllendirilmiş olabilir. Ödünç taşıyıcı anneliğin en temel özelliği ivaz karşılığı olmaksızın yapılmasıdır³³⁷. Taşıyıcı anne yalnızca hamilelikten kaynaklı giderlerini (hastane ücreti, ilaç ücreti, doğum masrafı vs.) ve gebelik süresince çalışamamış olmasının karşılığını ısmarlayanlardan isteyebilir³³⁸. Bu masrafların istenmiş olması ivaz olarak kabul edilemez. Nitekim bu ödeme taşıyıcı anneliğin karşılığı ödenen bir ücret niteliğinde değil taşıyıcı annenin bebeği taşıması ve doğurması nedeniyle yapacağı masrafların ve bu süreçte mahrum kalacağı muhtemel gelirin tazmini niteliğindedir.

Ödünç annelik yöntemi bir ücret alınmaksızın ivazsız şekilde yapıldığından genellikle anne, kız kardeş, arkadaş, teyze gibi kişiler³³⁹ tarafından hatır ilişkisi sebebiyle sevdikleri yakınlarının bebeklerinin taşınması şeklinde görülür³⁴⁰. Bunun yanı sıra bazı ülkelerde³⁴¹ taşıyıcı annelik sözleşmesi yalnızca ivazsız yani ödünç annelik şeklinde yapılabilir. Bu ülkelerde taşıyıcı annelik sözleşmesinin ivaz karşılığı yapıldığının tespit edilmesi halinde taşıyıcı annelik sözleşmesi geçersiz sayılmaktadır³⁴².

5.1.1.3. Kiralık Annelik

Kiralık annelikte ödünç annelikte olduğu gibi taşıyıcı anne ile çocuk arasında genetik bağ yoktur. Ayrıca taşıyıcı anne bir ivaz karşılığında embriyonun rahmine yerleştirilmesine ve orada gelişip doğmasına izin vermektedir³⁴³. Kiralık annelik durumunda taşıyıcı anne vücudu üzerinden para kazandığından ve doğum olayı gibi kutsal bir olayı para kaynağı bir

³³⁶ **Nomer**, (Haluk Nami) s.559.; **Acabey**, (Soybağı) s.180.

³³⁷ **Turgut**, s.76.; **Ekşi**, s. 8.

³³⁸ **Ekşi**, s.8.

³³⁹ “Taşıyıcı annelik oranları; kız kardeşler arasında %35, kız kardeş ile görümceler arasında %20, üvey anne ve kızı arasında %5, arkadaşlar arasında %15, organizasyon şirketi aracılığı ile %25 olarak tespit edilmiştir.” **İlknur Keskin**, (2015) “Yardımcı Üreme Teknikleri- Etik ve Hukuk”, İstanbul Medipol Üniversitesi Yaz Dinlencesi Akademik Sohbeti-4, Üreme Toplantı Sunumları ve Tartışmalar, s:127-137, s.135.

³⁴⁰ **Ekşi**, s.8.

³⁴¹ Bu ülkelerden bazıları; Avusturalya, Kanada, Danimarka, ABD’nin New York, New Jersey, New Mexico, Nebraska, Virginia, Oregon ve Washington eyaletleri, **İltaş, Yiğit** (2021) “Taşıyıcı Annelik ve Soybağı Meselesi”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:16, S:201-202, s:1013-1054, s.1025.

³⁴² Örnek için bkz; İngiltere

³⁴³ **Acabey**, s.180.

meta haline getirdiğinden kiralık anneliğin ahlaka aykırı³⁴⁴ kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Kiralık taşıyıcı annelik her ne kadar ahlaka aykırı görünse de ülke ekonomisine olacak katkısı ve sağlık turizmi üzerindeki pozitif etkisi gibi sebeplerle kimi ülkelerce yasal kabul edilmektedir³⁴⁵.

Kiralık taşıyıcı anneliği ödünç taşıyıcı annelikten ayıran temel fark; ödünç taşıyıcı annelikte taşıyıcı annenin herhangi bir ücret almaksızın ivazsız olarak çocuğu taşıması ve doğurmasıdır³⁴⁶.

Öğretide ödünç ve kiralık taşıyıcı anneliğe tam ve gestasyonel taşıyıcı annelik diye adlandıran yazarlarda vardır³⁴⁷. Gestasyonel taşıyıcı annelikte embriyo nakli için uzman sağlıkçılardan oluşan bir ekibin ve uygun tıbbi ortamın var olması gerekir³⁴⁸. Nitekim gestasyonel taşıyıcı annelik tıbbi ekipman gerekliliği ve döllenmenin laboratuvar ortamında sağlanıyor olması sebebi ile bazı yazarlar tarafından ileri teknoloji gerektiren taşıyıcı annelik³⁴⁹ olarak da isimlendirilmektedir. Gerçekten de İkame/yedek annelikte bebeğin laboratuvar ortamı dışında doğal yolla (cinsel ilişki) döllenmesi mümkünken ödünç ve kiralık annelik de (gestasyonel taşıyıcı annelikte) bu mümkün değildir.

5.1.2. Taşıyıcı Annenin Genetik Anne Olması Durumunda Çocuğun Soybağı

Ülkemizde yasal olmamakla birlikte taşıyıcı annelik sözleşmesi ile taşıyıcı annenin kendi üreme hücresinin kullanılması suretiyle bir bebek dünyaya gelmesi durumunda bu bebeğin soybağı kimle kurulacaktır?

İsmarlayan kadının yumurta hücresine sahip olmaması ya da yumurta hücresi olmakla birlikte döllenmeye uygun olmaması nedeniyle taşıyıcı anneye ait yumurtanın ısmarlayan kadının eşinin ya da üçüncü bir erkeğin sperm hücresinin kullanılması ile döllenme sağlanabilir. Bu durumda pozitif hukuk bakımından taşıyıcı anne ile çocuk arasında soybağı doğum olayı ile birlikte kendiliğinden kurulacaktır (TMK m.282/1). Döllenme esnasında kullanılan spermin sahibi baba ile soybağı ise tanıma yoluyla kolaylıkla kurabilecektir.

³⁴⁴ **Nomer**, (Haluk Nami) s. 570.

³⁴⁵ ABD'nin California, Florida, Illinois, Massachusetts, Teksas eyaletleri ile Gürcistan, Ukrayna ve Kıbrıs, gibi ülkelerde kiralık taşıyıcı annelik ivaz karşılığında yapılmaktadır. **İltaş**, s.1025.

³⁴⁶ **Acabey**, s. 180.; **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s. 8.

³⁴⁷ **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s.8.; **Turgut**, s.76.

³⁴⁸ **İltaş**, s.1022.

³⁴⁹ Bknz; **Ekşi**, s. 9.

Sperm verici erkeğin evli olması durumunda çocuk ile arasında biyolojik bağ bulunmayan kadın eş TMK m. 306/3 hükmünde yer alan şartları sağlamak kaydı ile sperm vericisi eşinin tanıma yoluyla tanıdığı çocuğu evlat edinebilir³⁵⁰. Evlat edinme dışında hiçbir yolla doğuran anneden farklı bir kadının çocuk ile soybağı kurması mümkün değildir. Fakat burada da taşıyıcı anneni çocuğun evlat edinilmesine rıza göstermemesi durumu söz konusu olabilir. Böyle bir durumda taraflar aralarında yapılan taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanarak taşıyıcı annenin evlat edinmeye rıza göstermesini isteyebilirler mi sorusu akıllara gelebilir fakat TMK m 27 kapsamında taşıyıcı annelik sözleşmesi hukuka aykırı ve geçersiz sayılacaktır³⁵¹. Bu sebeplerle tarafların taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanarak birbirlerinden sözleşme edimlerinin ifasını isteyebilmeleri mümkün olmayacaktır³⁵².

Taşıyıcı annenin evli olması durumunda ise; hukuken evlilik birliği içinde doğan çocuğun babası babalık karinesi gereği taşıyıcı annenin kocası olacaktır. Fakat çocuğun genetik babası çocuğu ısmarlayan kişi olacaktır. Bu durumda çocuğun genetik babası ile arasında soybağı kurulabilmesi için taşıyıcı annenin kocasının soybağının reddi davası açması gerekmektedir³⁵³. Taşıyıcı annenin kocası tarafından soybağının reddi davası açılıp çocuğun baba hanesi boşaltılmadan genetik baba ile çocuk arasında soybağı kurulamayacaktır. Soybağının reddi davası açma hakkı ise babaya, çocuğa ve diğer ilgilere tanınmış bir haktır³⁵⁴. Biyolojik babanın soybağının reddi davası açma hakkı olmadığından burada yapılması gereken kanaatimce çocuğa bir kayyım atanarak kayyım tarafından davanın açılmasıdır.

5.1.3. Evli Çiftten Alınan Üreme Hücrelerinin Yanlılıkla Üçüncü Kişiye Nakli Durumunda Çocuğun Soybağı

Türk hukukunda in- vitro embriyo nakline (halk arasındaki tabiri ile tüp bebek yöntemi) homolog³⁵⁵ (evli çiftlerin üreme hücrelerinin döllenilmesi) şekilde olması kaydı

³⁵⁰ **Ürem, Müge** (2012) “Kadın Vücudu ve Etik Sorunlar”, İstanbul Barosu Yayın Kurulu (Editör), Sağlık Hukuku II Sempozyumu, 2012, İstanbul, s: 79-102.

³⁵¹ **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.72.

³⁵² **Özsunay**, (Taşıyıcı Annelik) s. 29.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.73.

³⁵³ **Özsunay**, (Taşıyıcı Annelik) s.29.

³⁵⁴ **Turan, Ramazan** (2020) “Soybağının Reddi Davası ve Yapay Döllenme, Tüp Bebek ve Taşıyıcı Annelik Hallerinde Soybağının Belirlenmesi ve Reddi”, Terazi Hukuk Dergisi, C:15, S:168, s:1651 – 1662. s.1655.; **Hatemi/Kalkan Oğuztürk**, s. 147.; **Baygın**, (Soybağı) s. 24.; **Dural/Öğüz/Gümüş**, s. 258.

³⁵⁵ “If it is provided by the husband of the woman inseminated, the procedure is designated AIH (Artificial Insemination, Husband). Also referred to frequently as "homologous artificial insemination." Where the semen of a third party donor is used, AID (Artificial Insemination, Donor)' is the term usually employed. The use of mixed husband and donor semen is sometimes referred to as CAI (Combined Artificial

ile izin verilmiştir. Heterolog (evli olmayan çiftlerin üreme hücrelerinin döllenmesi) şekilde yapılacak in- vitro embriyo nakline Türk Hukukundaki düzenlemeler ile çelişeceği ve hukuk bütünlüğünü bozacağı gerekçeleri ile izin verilmemiştir.³⁵⁶ Ancak evli çiftten alınan bu üreme hücrelerinin yanlışlıkla üçüncü kişiye nakledilmesi durumunda ne yapılacaktır? Bu durumda yanlışlıkla embriyo nakli yapılan kadın, taşıyıcı anne durumuna düşmektedir. Taşıyıcı konumdaki annenin çocuğu genetik annesine vermek istememesi halinde ne yapılacaktır? Türk Medeni Kanunu kapsamında çocuğu doğuran kişi ana olduğundan taşıyıcı nitelikteki bu ana ile çocuk arasında soybağı kurulmuş olacaktır. Ve çocuğa ilişkin soybağından kaynaklı tüm hak ve yükümlülükler taşıyıcı annede olacaktır.

Ana ile çocuk arasındaki soybağının doğum esasına göre kurulacağını kabul eden görüşe göre; kişinin haberi olmaksızın bir başkasına ait döllenmiş embriyonun kendisine nakledilmiş olması durumunda dahi çocuğu doğuran annenin soybağını reddetme hakkı olmayıp³⁵⁷ yalnızca kusuru olan kişilerden maddi manevi tazminat talep edebilmelidir³⁵⁸. Kanaatimce bu görüş gereğinden fazla serttir. Nitekim kişi kendisine ait olmayan bir çocuğu doğurarak kendisinden beklenen fedakarlığı fazlasıyla yerine getirmiştir. Bir de bu kadını çocuk ile reddedilemez bir soybağı ile bağlamak çok insaflı bir yaklaşım olmayacaktır. Fakat ana ile çocuk arasındaki soybağının kan esasına dayalı olarak kurulması gerektiğini savunan görüş kapsamında bu bebeğin doğuran anadan alınarak genetik anneye teslim edilmesi fikride hakkaniyete uygun olmayacaktır. Nitekim çocuğu dokuz ay karnında taşıyan ve onunla bağ kuran bir anne söz konusudur. Kanaatimce burada yapılması gereken çocuk ile genetik anne arasında soybağının kurulması, taşıyıcı anne ile çocuk arasında ise olay bazlı değerlendirme yapılarak ve çocuğun üstün yararı gözetilerek kişisel ilişki kurulmasıdır.

5.1.4. Üçüncü Kişilere Ait Embriyonun Evli Kadına Nakledilmesi Durumunda Çocuğun Soybağı

Üçüncü kişilere ait üreme hücreleri kullanılarak oluşturulan embriyonun evli kadına nakledilmesi durumunda eşlerle çocuk arasında herhangi bir genetik bağ olmaksızın çocuğu

Insemination). 3. Also referred to frequently as "heterologous artificial insemination." Wellens, R. David (1968) "Human Artificial Insemination: An Analysis and Proposal for Florida" University of Miami Law Review, C:22, S: 4, s: 952-977.

³⁵⁶Bknz; Yurdakul, Cem, Academia, Yapay Döllenme, <https://www.academia.edu/35738125/YAPAY_DÖLLENME > s.e.t.11.05.2021.

³⁵⁷ Şipka, s.2.

³⁵⁸ Erol, s. 184.

doğuran kişi çocuğu ısmarlayandır³⁵⁹. Bu duruma doğum öncesi evlat edinme denilmektedir³⁶⁰. Bu yöntem genellikle sağlıklı bir rahme sahip olup sağlıklı yumurta hücresi üretme yetisine sahip olmayan kimselerce tercih edilmektedir³⁶¹.

Bu durumda genetik anne başkası olmasına rağmen çocuk ile doğuran ana arasında TMK m. 282/1 kapsamında doğum ile soybağı kurulacaktır. Ayrıca bebeği doğuran kadının evli olması durumunda ananın kocası ile çocuk arasında babalık karinesi gereği soybağı kurulmuş olacaktır. Doğuran ananın kocası bu soybağı kurulduktan sonra çocuğun kendi genlerinden olmadığını ispat ederek (açacağı soybağının reddi davası ile) soybağının doğru tesisini sağlayabilecektir³⁶². Anne bakımından ise böyle bir durum söz konusu olmayacaktır. Fakat Yargıtay 20. Hukuk Dairesi'nin 2016/4235 E. 2016/5818 K. 18/05/2016 tarihli kararı³⁶³ ile “tüp bebek yoluyla kiralık anne değilse, doğuran her zaman genetik annedir.” denilerek tüp bebek yoluyla kiralık annelik durumunda doğuran kişinin genetik anne olmayabileceği belirtilmiştir.

Türk Hukukunda anne ile çocuk arasındaki soybağının doğum ile doğrudan kurulacağı kabul edilmiş ve ana bakımından soybağının reddine imkân tanınmamıştır. Fakat Yargıtay çeşitli kararlarında “*Türk Aile Hukukunda anne açısından soy davası sadece tüp bebek veya kiralık anne hallerinde söz konusu olabilir.*³⁶⁴” Demek suretiyle anne açısından soybağının doğum dışında da bazı yollar ile kurulabileceği ve bu durumlarda da soybağının tespitine ilişkin dava açılabilceğini kabul etmiştir.

³⁵⁹ Aytaç, s.193.

³⁶⁰ Metin, (Taşıyıcı Annelik) s. 479.; Çakmut, s.50- 51.; Cin, Onursal (2005) “Yardımcı Üreme Metotları ve Embriyonun Korunması”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S: 5, s:31-37, s.33. (Üreme Metotları); Zeytin, Zafer (2015) “Üreme Tıbbı, Soybağı ve Hukuki Sonuçları”, Tıp Hukuku Dergisi, S:8, s:211-232. s.216.

³⁶¹ Metin, (Taşıyıcı Annelik) s. 479.

³⁶² Aytaç, s.193.; Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s.113.

³⁶³ <<https://karararama.yargitay.gov.tr/>> s.e.t. 16.08.2023. Aynı doğrultuda diğer kararlar bkz.; Yargıtay 20. HD. E: 2015/12913, K: 2015/11576, T:20.11.2015. “Aile Mahkemesince ise, uyumsuzluğun biyolojik annenin tespitine ilişkin olduğu, bu nedenle nüfus kaydının düzeltilmesi istemli davada genel mahkemelerin görevli olduğu gerekçesiyle görevsizlik yönünde hüküm kurulmuştur. Türk Aile Hukukunda anne açısından soy davası sadece tüp bebek veya kiralık anne hallerinde söz konusu olabilir. İşbu davada bu tür bir iddia ve olgu söz konusu değildir. Bu türden yanlış ve yanıltıcı beyan ve işlemle yasaya aykırı olarak yapılan kayıtların düzeltilmesinin nüfus kaydının düzeltilmesi davası olduğu ve görevli mahkemenin asliye hukuk mahkemesi olduğu açıktır (Hukuk Genel Kurulu 2013/18-354 E. 2013/1554 K. 13/11/2013 T.).

³⁶⁴ Yargıtay 20. HD., E: 2015/12913, K: 2015/11576, T: 20/11/2015.; Yargıtay 20. HD., E: 2015/3983, K: 2015/9817, T: 21/10/2015.; Yargıtay 20. HD., E: 2017/5789, K: 2017/3581, T: 24/04/2017.; Yargıtay 20. HD., E: 2016/5962, K: 2016/8775, T: 10/10/2016.; Yargıtay 20. HD., E: 2016/6768, K: 2016/8339, T: 03/10/2016.

5.1.5. Taşıyıcı Annenin Çocuğu Teslim Etme Edimini Yerine Getirmek İstememesi Durumunda Çocuğun Soybağı

Taşıyıcı annelik sözleşmesi kural olarak herhangi bir şekle bağlı olmayan sui generis bir sözleşmedir³⁶⁵. Bu sözleşme çocuğu ısmarlayan aile ile çocuğu taşıyan anne arasında yapılan ve çocuğu taşıyan kadının doğum ile birlikte çocuğu ısmarlayanlara vermeyi taahhüt ettiği bir sözleşmedir³⁶⁶.

Taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında taşıyıcı anneye yüklenen asli edim embriyoyu rahminde geliştirmek, doğurmak ve doğum ile birlikte çocuk üzerindeki tüm haklarından feragat ederek çocuğu ısmarlayan kimselere vermektir³⁶⁷. Hamilelik büyük hormonal değişimlerin yaşandığı bir süreçtir. Taşıyıcı annenin hamilelik süresince çocukla duygusal bağ kurması ve çocuğu ısmarlayanlara vermek istememesi durumunda ne yapılacaktır? Ülkemizde taşıyıcı annelik sözleşmesi yasak olmasına rağmen böyle bir sözleşmenin yapılmış olması ve taşıyıcı annenin çocuğu teslim edimini yerine getirmek istememesi durumunda bu uyumsuzluk nasıl çözülecektir? Bu durumda taşıyıcı anneyi sözleşme gereği edimin ifasına zorlamamız mümkün değildir. Nitekim, taşıyıcı annelik sözleşmesi TBK m.27 gereği hukuka aykırı bir sözleşme olduğundan geçersiz olacaktır³⁶⁸. Bu durum da ısmarlayan veya genetik annenin taşıyıcı anneye karşı yapabileceği herhangi bir şey olmadığı gibi ancak taşıyıcı anneye taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında bir bedel ödemesi yapmış ise o bedeli sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak talep etme hakkı olacaktır³⁶⁹.

TMK m. 282 /1 kapsamında doğum ile birlikte taşıyıcı anne ile çocuk arasında soybağı kurulacaktır. TMK m. 282/1 gereği anne olan taşıyıcı anneyi kimse çocuğunu vermeye zorlayamayacaktır. Bu durumda genetik annenin mağduriyeti ortaya çıkabilir. Çocuğun taşıyıcı anneden alınabilmesi için çocuğun kötü muameleye maruz kalıyor olması gerekmektedir. Ki bu durumun varlığında dahi çocuğun genetik ya da ısmarlayan anneye verilebilmesi mümkün olmayacak ancak çocuğun devlet korumasına alınması talep edilebilecektir³⁷⁰. Ayrıca bu durumda genetik anne tarafından nüfus sicilinin düzeltilmesi davası açılması akla gelebilir ancak nüfus sicilinin düzeltilmesi davası özünde yalnızca

³⁶⁵ **Erol**, s. 118.; **Dindar**, s.15.

³⁶⁶ **Turgut**, s. 109.

³⁶⁷ **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.132.; **Erol**, s. 135.; **Turgut**, s.75.

³⁶⁸ **Hakeri**, s.89.

³⁶⁹ **Şipka**, s.3.; **Kalkan Oğuztürk**, s.397.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s. 74.

³⁷⁰ **Urgan Çalışkan**, s.500.

maddi hatadan kaynaklı yanlışlıkların düzeltilmesine hizmet ettiğinden bu davanın reddedilmesi gerekir. Fakat son yıllarda bu davalarda uygulanan DNA testi ile genetik anne, çocuğun kendi genlerinden olduğunu ispatlayarak çocuk ile arasında soybağının kurulmasını sağlayabilir. Bu durumda nüfus sicilinin düzeltilmesi davası yapılan DNA testi ile ana bakımından bir soybağının tespiti davasına dönüştürülmektedir ki bu kanunun özüne uygun değildir. Kanaatimce burada TMK m. 282 ve TBK m. 27 hükümlerine dayanarak sözleşmenin geçersizliğini ve doğum ile kurulan soybağının değiştirilemeyeceğini söylemek de çok hakkaniyetli bir yaklaşım olmayacaktır. Genetik annenin de çocukla kişisel ilişki kurmasına olanak sağlamak gerekir. Nitekim bebek M davasında ³⁷¹ yüksek mahkeme taşıyıcı genetik anne ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına karar verilmiştir.

Cotton Bebek davasında³⁷² ise; Amerikalı bir çift İngiltere de Kim Cotton ile taşıyıcı annelik sözleşmesi yapmıştır. Bu sözleşme kapsamında taşıyıcı anne Kim Cotton'un yumurtaları ve ısmarlayan erkeğin spermeleri kullanılarak döllenme gerçekleştirilmiştir. Fakat bebeği doğuran Kim Cotton bebek ile duygusal bağ kurduğundan bebeği ısmarlayan çifte teslim etmek istememiştir. Amerikalı çiftin çocuklarının kaçırıldığı iddiası ile İngiltere'ye başvurmaları üzerine çocuğun Amerika'ya ısmarlayan ailesine gönderilmesine karar verilmiştir³⁷³. Bu olayda taşıyıcı annelik sözleşmesi geçerli sayılmış ve taşıyıcı annenin çocuğu teslim edimini yerine getirmesine karar verilmiştir. Bu karar kanaatimce ahde vefa ilkesi yönünden doğru olmakla birlikte soybağı hukuku bakımından hatalıdır. Nitekim kan esasına göre de doğum esasına göre de anne taşıyıcı annedir. Kanaatimce Cotton bebek davasında olduğu gibi taşıyıcı annenin genetik anne olduğu durumlarda taşıyıcı anneye bu sözleşmeden dönebilme hakkı verilmese dahi çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkı

³⁷¹ Bu davada özetle; Whitehead isimli kadın bay ve Bayan Stern ile 10.000 dolar karşılığında taşıyıcı annelik yapmak üzere bir sözleşme yapıyor. Sözleşme gereği taşıyıcı annenin üreme hücreleri ve Bay Stern'in spermeleri kullanılarak yapay ortamda döllen embriyo taşıyıcı anneye naklediliyor. Fakat doğum gerçekleştikten sonra taşıyıcı anne M bebeği ısmarlayan ailesine teslim etmek istemiyor. Bunun üzerine Stern ailesi taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanarak bebek M'nin kendilerine teslim edilmesini talep ediyorlar. Yerel mahkeme taraflar arasındaki taşıyıcı annelik sözleşmesinin geçerli olduğuna ve bu sözleşmeye dayanarak bebeği teslim etme ediminin yerine getirilmesine karar veriyor. Bunun üzerine Yüksek Mahkemeye taşınan olayda yüksek mahkeme taraflar arasındaki taşıyıcı annelik sözleşmesinin kamu düzenine aykırılıktan geçersiz kabul ediyor. Çocuğun üstün yararı gözetilerek bebeğin Stern ailesinde verilmesine ve taşıyıcı genetik anne ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına karar veriyor. Baby M, 537 A.2 d 1227, 109 N.J. 396 (N.J. 1988); nakleden **Allen, Anita**, University of Pennsylvania Law School Penn Law: Legal Scholarship Repository, Privacy, Surrogacy and the Baby M Case, <<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/glj76&div=50&id=&page=>> s.e.t. 01.09.2023. s. 1760.

³⁷² **Brahams, Diana** (1987) "The Hasty British Ban on Commercial Surrogacy" Hastings Center Report, C: 17, S: 1, s. 16-19.

³⁷³ **Sensöz Malkoç, Ebru** (2014) "Milletlerarası Özel Hukukta Boşluk: Taşıyıcı Annelik," Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, S:25, s:90-93. s.91.(Taşıyıcı Annelik)

verilmelidir. Nitekim, taşıyıcı anne de doğum ile duygusal ve fiziksel büyük değişiklikler meydana gelmektedir. Dahası doğan bebek doğuran kadının sesine, sıcaklığına, kokusuna ve sütüne muhtaç olarak dünyaya gelmektedir.

Ülkemizde taşıyıcı annelik yasak olduğundan ve yapılmış olan sözleşmelerin de TBK m. 27 kapsamında kanuna ve ahlaka aykırılık sebebi ile geçersiz sayılacağından, çocuğu vermekten vazgeçen taşıyıcı anne bakımından edimin ifasına zorlama söz konusu olmayacaktır. Fakat taşıyıcı anneliğin yasal olduğu bir ülkede yapılacak taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında ısmarlayan ailenin kendi üreme hücreleri kullanılarak döllendirilen bebeğin taşıyıcı anne tarafından teslim edilmek istenmemesi durumunda taşıyıcı annelik sözleşmesinin hukuka aykırılık sebebi ile geçersiz olduğunu söylemek ve ısmarlayan genetik annenin talep hakkını tamamen yok saymak kanaatimce hakkaniyetli olmayacaktır.

5.1.6. Çocuğu İsmarlayanların Ölmesi, Boşanması veya Çocuğu İstememesi Durumunda Çocuğun Soybağı

Çocuğu ısmarlayan ana veya babanın ölmesi, boşanması veya çocuğu istememesi durumlarında ne yapılacaktır? Taşıyıcı annelik sözleşmesini yapan genetik ana ile babanın doğum gerçekleşmeden ölmesi durumunda ceninin gelişim seviyesine göre çeşitli ihtimaller ortaya çıkmaktadır. Bunlarda ilki ceninin yasal kürtaj süresinin içinde bulunuyor olmasıdır. Bu durumda ne yapılması gerektiğine, taşıyıcı annenin tek başına rahim tahliyesine karar verip veremeyeceğine ceninin yaşam hakkı başlığı altında değinilmiştir. Ceninin rahim tahliyesi için öngörülen haftadan büyük olması ve hatta doğumun gerçekleşmiş olması durumunda genetik ana ile babanın ölmesi durumunda taşıyıcı anne ile bebek arasında TMK m. 282/1 hükmü gereği doğum ile soybağı kurulmuş olacaktır. Bu durumda taşıyıcı annenin başvurabileceği tek hukuki yol nüfus kaydının düzeltilmesi davası açmaktır. Bu dava kapsamında taşıyıcı anneden alınan DNA örneği ile çocuk ile arasında genetik bağ bulunmadığı tespit edilmek suretiyle taşıyıcı anne çocuk ile arasındaki soybağını kaldırtabilir. Ancak burada önemle belirtmekte fayda var ki nüfus sicilinin düzeltilmesi davası yalnızca hatalı tutulan sicilin düzeltilmesine hizmet eden bir dava olduğundan hâkimin genetik inceleme sonucuna dayanarak doğum olgusuna aykırı karar vermesi de hukuka uygun olmayacaktır. Taşıyıcı annenin aynı zamanda genetik annede olması durumunda ise çocuğu ısmarlayanların ölmüş olması Türk hukuku bakımından hiçbir sonuç doğurmayacaktır. Çünkü, taşıyıcı anne ile çocuk arasındaki soybağı doğum ile kurulacaktır.

Ayrıca taraflar arasındaki taşıyıcı annelik sözleşmesi hukuka aykırı bir sözleşme olduğundan geçersiz sayılacak ve taşıyıcı anneye çocuk ile ısmarlayanlar arasında soybağının kurulmasını talep etme hakkını vermeyecektir. Aynı zamanda taşıyıcı anne genetik annede olduğundan çocuk ile arasındaki soybağının ortadan kaldırılabilmesi mümkün olmayacaktır.

Çocuğu ısmarlayan ana ile babanın boşanması durumu ya da artık bu çocuğu istememeleri durumu³⁷⁴ da söz konusu olabilir. Nitekim, bebek Manji olayında³⁷⁵ ısmarlayan anne ve baba doğumdan önce boşanmış ve bebek ne taşıyıcı anne tarafından ne ısmarlayan anne tarafından ne de yumurta sahibi anne tarafından istenmemiştir. Bu sebeple anne bakımından soybağı kurulamayan Manji'nin genetik babası ile de soybağının kurulması mümkün olmamıştır. Ortaya çıkan bu sorun bebeğin büyükannesi tarafından evlat edinilmesi ile aşılabilmektedir³⁷⁶.

Özellikle çocuğun engelli olması³⁷⁷ veya doğum anında yaşanan komplikasyonlar sebebi ile çocuğun engelinin oluşması durumunda taşıyıcı annenin genetik babaya açacağı babalık davası ile çocuğun babası ile soybağı kolaylıkla kurulabilecekken aynı kolaylık anne bakımından söz konusu değildir. Bu durumda da taşıyıcı annenin yapabileceği tek yol nüfus kaydının düzeltilmesi davası açmaktır. Daha önce belirtildiği üzere bu yol nüfus sicilinin düzeltilmesi davasının özü ile bağdaşmasa da taşıyıcı anne doğum ile kurulan soybağını yapılacak olan DNA testine dayanarak kaldırtabilir.

5.1.7. Uluslararası Taşıyıcı Annelik Sözleşmelerinden Doğabilecek Sorunlar

Yukarıda açıklandığı üzere taşıyıcı annelik sözleşmesi; taşıyıcı annenin belirli bir ivaz karşılığı ya da ivazsız olarak ısmarlayan çiftten, üçüncü kişilerden ya da kendi üreme

³⁷⁴ “Bebek Gammy” davası olarak bilinen davada Avusturalyalı karı koca Tayland da yaptıkları taşıyıcı annelik sözleşmesi ile taşıyıcı annelik yöntemi ile çocuk sahibi olmak istemişlerdir. Bunun üzerine taşıyıcı anne ikiz bebeklere hamile kalmıştır. Hamilelik sürecinde bebeklerden birinin down sendromlu olduğu ortaya çıkmıştır. İsmarlayan aile çocuğun kürtaj edilmesini ve doğmamasını istemiştir. Fakat taşıyıcı anne dini inancı sebebi ile çocuğun hayatına son verilmesine razı gelmemiştir. Bunun üzerine ikiz bebeklerden biri sağlıklı diğeri ile down sendromlu olarak dünyaya gelmiştir. İsmarlayan aile sağlıklı bebeği alırken down sendromlu olan diğeri bebeği almamış ve bebek taşıyıcı anneye bırakılmıştır. **Whittaker, Andrea** (2016) “From ‘Mung Ming’ to ‘Baby Gammy’: A Local History of Assisted Reproduction in Thailand”, *Reproductive Biomedicine & Society Online*, V: 2, pp: 71-78.

³⁷⁵ **Mortazavi, Sarah** (2012) “It Takes a Village To Make a Child: Creating Guidelines for International Surrogacy” 100 *The Georgetown Law Journal*, 2249, 2274.; <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48069913> s.e.t. 25.10.2023.; **Thapa, Jwala D** (2011) “The ‘Babies M’: The Relevance of Baby Manji Yamada v. Union of India (UOI) and in the Matter of Baby ‘M’”, 2 *Journal of Indian Law and Society*, V:83, I:99, pp:103-145, s.110.

³⁷⁶ **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s. 36.; **Ekşi**, s.7.

³⁷⁷ **Hakeri**, s. 89.

hücrelerinden döllendirilmiş embriyoyu taşımayı, doğurmayı ve doğumdan sonra çocuğu sözleşmenin diğer tarafına vermeyi taahhüt ettiği bir sözleşmedir³⁷⁸. Uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi ise farklı ülkelerde yaşayan insanların sırf taşıyıcı annelik yöntemi ile çocuk sahibi olabilmek amacı ile ülke değiştirerek yaşadıkları ülkeden başka bir ülkede taşıyıcı annelik sözleşmesi yapmaları durumunda ortaya çıkan ve yabancılık unsuru içeren sözleşmelerdir³⁷⁹. Taşıyıcı annelik sözleşmesi kural olarak herhangi bir şekle bağlı olmayan sui generis bir sözleşmedir³⁸⁰. Fakat farklı ülkelerde farklı şekil ve esaslarda yapılması da mümkündür.

Uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesinin tercih edilme sebeplerinin başında kişilerin kendi ülkelerinde taşıyıcı annelik yönteminin yasaklanmış olması gelirken başka ülkelerde yapılacak taşıyıcı annelik sözleşmesinin kendi ülkelerinden daha uygun fiyatlı olması sebebiyle de uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi tercih edilmektedir³⁸¹.

Çocuk ile ısmarlayan aile arasında uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi ile kurulan soybağı, ısmarlayan ailenin kendi ülkesinde de taşıyıcı annelik sözleşmesi yapılabilir ise kolaylıkla tanınabilmekte ve nüfus siciline işlenmektedir. Nitekim taraflar arası yapılan uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanılarak kurulan soybağı ısmarlayan ailenin ülkesinde doğrudan nüfus siciline işlenebileceği gibi başka devletçe verilmiş soybağının kurulmasına ilişkin mahkeme kararı da tanınabilir³⁸². Fakat taşıyıcı anneliği yasaklayan ülke vatandaşlarının taşıyıcı anneliğin yasal olduğu ülkelerde yapacakları uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmeleri kapsamında verilen mahkeme kararlarını kendi ülkelerinde tanıtımları, çocuğu kendi nüfuslarına kaydettirebilmeleri daha zordur. Bu gibi durumlarda özellikle tanıma ve tenfiz konusunda ciddi sorunlar ile karşılaşmaktadır.

Uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmeleri sonucu ortaya çıkan en büyük problemlerden biri ısmarlayan ailenin yaşadığı ülkede uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında verilen kararların tanınmaması ve çocuk ile ısmarlayan ana arasında soybağının kurulmamasıdır. Birçok ülke kamu düzeni gerekçesi ile uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmelerine dayanarak verilen mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizini

³⁷⁸ **Erol**, s. 118.; **Dindar**, s.15.; **Çam**, (Gülçin) s. 67.

³⁷⁹ **Ağaoğlu**, s. 440.; **Dardağan Kibar**, s.548.; **Ekşi**, s.4.

³⁸⁰ **Erol**, s. 118.; **Dindar**, s.15.

³⁸¹ **Storow, Richard F.** (2010) "Travel into the Future of Reproductive Technology", City University of New York (Cuny) Cuny Academic Works, Umkc Law Review, V:79, I:2, pp:294-307. s.297.

³⁸² **Ekşi**, s. 12.

reddetmektedir³⁸³. Bu durumun çocuğun üstün yararına hizmet etmekte olduğunu söylemek mümkün olmasa da devletler kamu düzenlerini çocuğun üstün yararından üstün tutabilmektedirler. Bu durumda da aileler taşıyıcı anne aracılığıyla dünyaya gelmiş olması sebebi ile kendi genetik çocuklarıyla dahi soybağı kuramamaktadırlar. Bu yöntemle dünyaya gelen çocuklar da soybağının kendilerine sağlayacağı haklara kavuşamamaktadırlar. Bazı ülkeler ise uluslararası taşıyıcı anneliği zorlaştırmak ve kişilerin taşıyıcı annelik yasağını başka ülkelerde bu sözleşmeleri yapmak suretiyle aşmasının önüne geçmek için kasıtlı olarak bebeğe pasaport vermemekte ve ülkeye girişine engel olmaya çalışmaktadır³⁸⁴. Mennesson/Fransa, kararında³⁸⁵ da böyle bir durum söz konusudur. Olayda başvuranın spermi ve bağışlanmış yumurta hücresi kullanılarak taşıyıcı anne yöntemi ile ısmarlayanlar ikiz çocuk sahibi olmuştur. Taşıyıcı annelik sözleşmesi Amerika'nın Kaliforniya eyaletinde yapılmış olup yasalara uygundur. Ayrıca başvuranlar Kaliforniya Yüksek Mahkemesinden çocukların genetik babasının birinci başvuran, yasal annesinin ise başvuranın eşi olacağına dair karar almışlardır. Fakat başvuran ülkesi olan Fransa'ya dönebilmek için çocukların doğum belgesini nüfus sicile kaydettirmek ve çocuklara pasaport çıkartmak için konsolosluğa başvurduğunda başvurusu reddedilmiştir. Fransa, Kaliforniya yüksek mahkemesinin kararını tanımamış çocuklara pasaport vermeyi ve nüfusa kaydetmeyi reddetmiştir.

Bazı ülkeler ise uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi ile doğan çocuk ile ısmarlayan aile arasındaki soybağın kısmen kabul etmektedir. Bu durum genellikle çocuk ile genetik bağı bulunan baba ile çocuk arasındaki soybağının tanınması fakat çocuğun taşıyıcı ana tarafından doğrulduğundan bahisle ısmarlayan ana ile soybağının tanınmaması şeklinde karşımıza çıkmaktadır³⁸⁶. Bu durum çocuğun ana bakımından nesepsiz kalmasına neden olmaktadır. Nitekim, AİHM'nin Paradiso ve Campanelli İtalya kararında ³⁸⁷ da durum böyledir³⁸⁸. Bu gibi durumlarda çocuk ile ısmarlayan aile arasında soybağı kurulmadığı gibi

³⁸³ **Gölcüklü, İlyas** (2021) "Milletlerarası Taşıyıcı Anneliğe İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:1, s: 835-865, s. 850.

³⁸⁴ **Engel, Martin** (2014) "Cross-Border Surrogacy: Time for a Convention?, Family Law and Culture in Europe: Developments, Challenges and Opportunities; Proceedings of the Fifth Conference of the Commission on European Family Law", Boele, Woelki/Dethloff/Gephart, (Editors), 2014, Intersentia, s. 206.

³⁸⁵ **Mennesson/Fransa**, AİHM, Başvuru No: 65192/11, K. T. 26/06/2014.

³⁸⁶ **Ağaoğlu**, s. 471.

³⁸⁷ **Paradiso ve Campanelli / İtalya** AİHM, Başvuru No: 25358/12, T. 27/1/2015.

³⁸⁸ "Başvuranlar, evli bir çifttir. 2006 yılında, başvuranlar, evlatlık edinme izni almışlardır. Tüp bebek tedavisi başarısız olan çift, ebeveyn olmak için taşıyıcı annelik anlaşması yapmaya karar vermişlerdir. Bu amaçla, Moskova'da bulunan yardımcı üreme teknikleri üzerinde çalışan bir klinikle iletişime geçmiş ve Rus bir şirketle taşıyıcı annelik anlaşması yapmışlardır. 2010 yılının Mayıs ayında başarılı bir tüp bebek denemesinin ardından, (üzerlerinde ikinci başvuranın spermlerinin kullanıldığı düşünülen) "başvuranlara ait" iki embriyo

çocuk kimsesiz statüsüne girmektedir. Bu da çocuğun ısmarlayan aileden alınarak devlet tarafından evlat edinilmek üzere koruma altına alınması sonucu doğurmaktadır ki bu durumun çocuğun üstün yararına hizmet edip etmediği tartışmaya açıktır. Nitekim, AİHM çocuğun ısmarlayan aileden alınmasını AİHS m. 8 kapsamında hak ihlali olarak nitelendirmiştir.

Bazı ülkeler ise taşıyıcı annelik sözleşmesinin yapılması ile birlikte doğum belgesini doğrudan ısmarlayan aile adına düzenlemektedir³⁸⁹. Bu durumda uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesinin ısmarlayan ailenin ülkesinde tanınması konusunda daha az problem çıkmaktadır. Çünkü bu gibi durumlarda uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi yalnızca taşıyıcı anneliğin yapıldığı ülkede doğum belgesinin çıkartılması ve diğer işlemler için kullanılmakta ısmarlayan aile kendi ülkelerinde uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesinden bağımsız çocuk için düzenlenmiş ve kendilerinin ana baba olarak gösterildiği doğum belgesi ile işlem yapmaktadırlar³⁹⁰. Fakat uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanılarak ısmarlayan aile adına düzenlenen doğum belgesi ısmarlayan ailenin kendi ülkesinde çocuk ile soybağı kurulabilmesi için yeterli olmayabilir. Nitekim Anglo-Sakson hukuk sisteminin benimsenmiş olduğu ülkelerde doğum belgesi, soybağının kurulması sonucu doğuran bir olay olarak değil bir olgu olarak görülmektedir³⁹¹. Doğum belgesi yalnızca doğumun gerçekleştiği ülkeye göre yasal ana babalığın kurulduğuna dair bir delil niteliğinde kabul edilmektedir³⁹². Haliyle bu doğum belgesinin gerçeği yansıtmadığının ve taşıyıcı annelik

taşıyıcı annenin rahmine yerleştirilmiştir. 2011 yılının şubat ayında bir bebek doğmuştur. Taşıyıcı anne, bebeğin, başvuranın oğlu olarak kayıtlara geçmesine razı olduğuna dair yazılı beyanda bulunmuştur. Rusya kanunlarına göre, başvuranlar bebeğin ailesi olarak kaydedilmiştir. Yabancı Resmi Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılmasına Dair 5 Ekim 1961 tarihli Lahey Sözleşmesi hükümleri gereğince, taşıyıcı annelik anlaşmasından söz edilmeyen Rusya doğum belgesine tasdik şerhi konmuştur. 2011 yılının Mayıs ayında İtalyan yetkililerden doğum belgesini kayıtlara geçirmelerini talep eden başvuranlar hakkında, “medeni hale ilişkin gerçeğe aykırı beyan vermeleri” ve bu kadar küçük yaştaki çocuğun evlatlık edinilmesini reddeden evlat edinme iznine ve kanuna aykırı olarak çocuğu ülkeye getirerek evlat edinme mevzuatını ihlal etmeleri nedeniyle soruşturma başlatılmıştır. Aynı tarihte, Cumhuriyet savcısı, çocuğun terk edilmiş olduğu düşünüleceğinden, evlatlık edinilmesine izin verilmesi için yargılama işlemlerinin başlatılmasını talep etmiştir. 2011 yılının ağustos ayında, mahkemenin talebi üzerine DNA testi gerçekleştirilmiştir. Başvuranların ibrazlarının aksine, ikinci başvuran ve çocuk arasında biyolojik bir bağ bulunamamıştır. 2011 yılının Ekim ayında, çocuk mahkemesi çocuğun başvuranlardan alınmasına karar vermiştir. Başvuranlar ve çocuk arasındaki anlaşma iptal edilmiştir. 2013 yılının Nisan ayında, mahkeme, Rus doğum belgesinin kaydedilmesinin reddedilmesinin yasalara uygun olduğuna ve çocuğun anne babasının bilinmediğine işaret ederek ve ona yeni bir isim vererek, yeni bir doğum belgesinin düzenlenmesine karar vermiştir. Çocuğun evlatlık edinilmesine ilişkin yargılama işlemleri hala derdest durumdadır.” **Paradiso ve Campanelli / İtalya** AİHM, Başvuru No: 25358/12, T. 27/1/2015.

³⁸⁹ Örneğin; Ukrayna, Rusya ve Hindistan

³⁹⁰ Ağaoğlu, s. 463.

³⁹¹ Ağaoğlu, s. 474.

³⁹² Baygin, (Soybağı) s.62.; Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s.49.

sözleşmesine dayanarak düzenlendiğinin ispat edilmesi halinde doğum belgesi ve buna bağlı kurulan soybağı geçerliliğini yitirecektir.

Bazı ülkeler ise taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanarak doğrudan doğum belgesine ısmarlayan ailenin bilgilerinin yazılmasına izin vermeyebilir. Bu gibi durumlarda ısmarlayan aile doğum belgesinin değiştirilmesi için mahkemeye başvurabileceği gibi çocuğun evlatlık olarak kendisine verilmesi içinde başvurabilecektir³⁹³.

AIHM modern tıp yöntemleri kullanılmak suretiyle yapay dölleme, yumurta veya sperm nakli, taşıyıcı annelik vb. yollar ile çocuk sahibi olunması durumunda ortaya çıkabilecek soybağı sorunlarını AIHS m. 8 kapsamında “Özel ve Aile Hayatına Saygı” başlığı altında değerlendirmiştir³⁹⁴. AIHM kararlarının birçoğunda taşıyıcı anneliğe ilişkin düzenlemeler bakımından devletlerin takdir yetkisi olduğunu kabul etmiştir. Nitekim, çocuğun genetik ve yasal ebeveynlerinin farklı olması durumunda çocuğun hangi ebeveyni ile bir arada kalması gerektiğini ve çocuğun soybağının ne şekilde kurulması gerektiğine dair Ahrens/Almanya³⁹⁵ ve Kautzor/Almanya³⁹⁶ kararlarında, bu durumun devletin takdir yetkisi kapsamında olduğu belirtilmiştir. S.H. Ve Diğerleri /Avusturya kararında AIHM açıkça soybağına ilişkin devletlerin kendi iç hukukunda düzenleme yapma hakkı olduğunu ve bu düzenlemelerde takdir yetkisini kullanabileceğini belirtmiştir. Ayrıca aynı kararda bu takdir yetkisinin de sınırsız olmadığı, doğal yollar dışında hiçbir yapay dölleme yönteminin kabul edilmemesinin ihlale yol açacağı bu sebeple yasal mevzuatın tutarlı olması ve vatandaşların meşru çıkarlarına hizmet edecek nitelikte olması gerektiği belirtilmiştir³⁹⁷. Tüm bu kararlar AIHM’nin konunun hassasiyeti karşısında tavrını net bir şekilde ortaya koymaktan kaçındığını göstermektedir. Bu alanda uluslararası bir sözleşme yapılmadıkça

³⁹³ Ağaoğlu, s. 463.

³⁹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. S.H. Ve Diğerleri/Avusturya, AIHM, Başvuru No: 57813/00, T. 3/11/2011.; Boeckelwe Gessner-Boeckel / Almanya, AIHM, Başvuru No: 8017/11, T. 07/05/2013.; Mennesson/Fransa, AIHM, Başvuru No: 65192/11, T. 26/06/2014.; Paradiso ve Campanelli / İtalya AIHM, Başvuru No: 25358/12, T. 27/1/2015.

³⁹⁵ Ahrens/Almanya, AIHM, Başvuru No: 45071/09, K.T. 22.3.2012.

³⁹⁶ Kautzor/Almanya AIHM, Başvuru No 23338/09, K.T. 22.3.2012.

³⁹⁷“Yapay dölleme gibi hassas bir alanda, söz konusu tekniklerin ahlaki değer yargıları bakımından ya da toplumsal kabul ile ilgili olarak doğurduğu kaygıların ciddiye alınması gerekmektedir. Ancak, bu kaygılar tek başlarına, belli bir tıbbi üreme yönteminin, somut olay itibarıyla yumurta hücresi bağışının tamamen yasaklanması için yeterli bir neden olamazlar. Sözleşmeciler devletler, bu alanda geniş bir takdir payına sahip olmakla birlikte, uygulanacak yasal çerçevenin tutarlı olması ve çeşitli meşru çıkarların tatmin edici düzeyde dikkate alınmasını sağlaması gerekmektedir. Avusturya yasa koyucusu, homolog (eşler arası) tekniklerin kullanımına izin verdiğinden, yapay döllemeyi tamamen yasaklamamıştır. Avusturya kanunu, anne rahmine dayalı soy ile geniş anlamda genetik soy arasındaki muhtemel çatışmaları önlemek amacıyla, tıbbi destekli döllemenin doğal üremeye mümkün olduğunca yakın olması gerektiği fikrine dayanmaktadır.” S.H. Ve Diğerleri/Avusturya, AIHM, Başvuru No: 57813/00, T. 3/11/2011.

uluslararası taşıyıcı annelikten kaynaklanan taşıyıcı anneliğe ilişkin soybağı problemleri devam edecektir.

Bu konudaki tek sorun soybağının kurulmasına ilişkin olmayıp uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmeleri kapsamında verilen mahkeme kararlarının tanınmamasına bağlı olarak çocuk ile ısmarlayan aile arasında soybağı kurulamadığından çocuk soybağına bağlı olarak kazanacağı vatandaşlıkları da kazanamamaktadır. Nitekim vatandaşlık genellikle doğum ile toprak esasına dayanılarak veya ana ya da babaya bağlı kan esasına dayanılarak kazanılır.³⁹⁸ Uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi ile birlikte taşıyıcı anne sözleşmenin yapıldığı ülkede çocuğu dünyaya getirmektedir. Bu durumda bebeğin toprak esasına göre vatandaşlık kazanımını kabul eden bir ülkede doğması ihtimalinde doğum uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesinin yapıldığı yerde gerçekleşmiş olacağından toprak esasına göre bebeğin doğduğu yerin vatandaşlığını kazanması gerekecektir. Nitekim, Güney Afrika ve Yunanistan gibi ülkelerde vatandaşlık toprak esasına göre kazanılmakla birlikte uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında ülkede doğan bebeklerinde toprak esasına göre vatandaşlık kazanacağı düzenlenmiştir.³⁹⁹ Ancak uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında vatandaşlığın toprak esasına göre kazanılamayacağını özel kanunlarla düzenleyen ülkelerde vardır. Örneğin, Hindistan Vatandaşlık Kanun'una göre taşıyıcı annelik sözleşmesi ile doğan çocukların vatandaşlık kazanamayacağı düzenlenmiştir⁴⁰⁰. Bu durumda uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi ile dünyaya gelen çocuk toprak esasına göre vatandaşlık kazanamayacaktır. Böyle bir durumda çocuk yalnızca ısmarlayan ana ve babasına dayalı vatandaşlık kazanabilecektir. Çocuğun ısmarlayan anne ve babasından vatandaşlık kazanabilmesinin ön şartı ise çocuk ile ısmarlayan aile arasında soybağının kurulmuş olmasıdır. Fakat taşıyıcı annelik sözleşmesinin kabul edilmediği ülkeler çocuk ile ısmarlayan aile arasında soybağı kurmayı reddetmekte ve taşıyıcı annelik sözleşmesinin yapıldığı ülkede kurulmuş olan soybağını tescil etmektedir. Bu durumda da çocuk ısmarlayan aileden de vatandaşlık kazanamamaktadır. Nitekim, 2009 yılında Alman bir çiftin Hindistan da yapmış olduğu uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi kapsamında doğan çocuk, Hindistan Vatandaşlık Kanunu sebebi ile toprak esasına göre vatandaşlık kazanamamıştır. İsmarlayan Alman çift ise Almanya konsolosluğuna başvurarak bebeğin

³⁹⁸ Aygöl, s.53.; Nomer, Ergin (2022) Türk Vatandaşlık Hukuku, 30.Baskı, İstanbul, Filiz, s.26. (Ergin); Turhan, Turgut/Bilge Tanrıbilir, Feriha (2017) Vatandaşlık Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin, s.34.; Aybay, Rona/Özbek, Nimet/Ersen Perçin, Gizem (2019) Vatandaşlık Hukuku, Ankara, Siyasal Kitapevi, s.11.

³⁹⁹ Ağaoğlu, s.445.

⁴⁰⁰ Ağaoğlu, s. 444.

Alman vatandaşlığı kazanması talebinde bulunmuşsa da taşıyıcı anneliğin Almanya da yasak olması ve cezai yaptırımını olan bir işlem olması gerekçesi ile çocuğa Alman vatandaşlığı da verilmemiştir⁴⁰¹. Ve çocuğun soybağının kurulamamasından kaynaklı bir vatansızlık problemi ile karşı karşıya kalınmıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS)⁴⁰² kapsamında “*Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.*” (BMÇHS m. 7/1) denilmek suretiyle her çocuğun vatandaşlık kazanma hakkı olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde de vatansızlığın önüne geçmek amaçlanmış⁴⁰³ olsa da uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi ile bebeğin vatansız kalması olasıdır. Uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesinin yapıldığı ülkede vatandaşlık kan esasına göre kazanılıyor ise bu durumda çocuğun genetik annesine göre mi yoksa taşıyıcı annesine göre mi vatandaşlık kazanacağı tartışmalıdır.⁴⁰⁴ Nitekim taşıyıcı annenin genetik anne olduğu durumlarda bebeğin taşıyıcı anneden kan esasına dayanarak vatandaşlık kazanabiliyor olması gerekir. Ancak uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi gereği çoğunlukla doğum belgesi ismarlayan anne adına düzenlendiğinden doğum esası taşıyıcı anne bakımından işletilmeyebilmektedir⁴⁰⁵. Bu durum da çocuğun kimin ile soybağı kuracağının tespitinin, vatandaşlık kazanımı sorununun çözümü açısından önem arz etmektedir. Zira bebeğin vatandaşlığının tespiti açısından soybağının kurulması bir ön sorun teşkil edecektir.⁴⁰⁶

Ülkemizde ise, taşıyıcı annelik sözleşmesi yapılması yasak olmakla birlikte doğal yollarla çocuk sahibi olamayan kişiler taşıyıcı anneliğin yasal olduğu ülkelere giderek uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmeleri ile çocuk sahibi olabilmektedirler. Bu durumda taraflar arasında yapılan uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi ülkemizde geçerli midir? Bu konuda öğretilerdeki genel kanı uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesinin geçersiz olacağı yönündedir. Fakat bu geçersizliğin dayanağı konusunda farklı görüşler vardır. Nomer’e göre

⁴⁰¹ Gölçüklü, s.841.

⁴⁰² Unicef, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <<https://www.unicef.org/Turkey/%C3%A7ocuk-Haklar%C4%B1na-Dair-S%C3%B6zleşme>> s.e.t. 25.09.2023.

⁴⁰³ Güngör, Gülin (2014) “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”, AÜHFD, C:63, S:3, s: 479-507.

⁴⁰⁴ Bu tartışma için bkzn; Ekşi, s.27-28.

⁴⁰⁵ Ağaoğlu, s 462.; Ekşi, s.27.

⁴⁰⁶ Ağaoğlu, s 462.

taşıyıcı annelik sözleşmeleri hukuka ve ahlaka aykırılık nedeni ile geçersizdir⁴⁰⁷. Çünkü taşıyıcı annelik ile taşıyıcı kadının vücudu sözleşmeye konu edilmekte, özgürlüğü hukuka uygun olmayan bir neden ile sınırlandırılmaktadır⁴⁰⁸. Bunun yanı sıra taşıyıcı annelik sözleşmesi ile çocuk ile taşıyıcı anne arasında oluşabilecek olan bağ göz ardı edilmektedir. Nitekim, taşıyıcı anne çocuğun genetik annesi olmasa dahi çocuk ile taşıyıcı anne arasında bir bağ kurulmaktadır. Öyle ki embriyoyu taşıyan kadının ruh sağlığı taşıdığı çocuğunda ruh sağlığını dahi etkilemektedir⁴⁰⁹. İşte çocuk ile taşıyıcı anne arasındaki bu ruhsal ve fiziksel bağın yok sayılması da Nomer'e göre çocuğun insanlık onurunu zedelemekte ve ahlaka aykırılık teşkil etmektedir⁴¹⁰. Ayrıca Nomer ahlaka aykırılık konusunda olay bazlı değerlendirme yapılması gerektiğini ve taşıyıcı annelikten başka yolla çocuk sahibi olabilme imkânı bulunmayan kişilere yardımcı olmak amacıyla yapılan taşıyıcı annelik sözleşmelerinin ahlaka aykırı olarak nitelendirilmemesi gerektiği görüşündedir⁴¹¹.

Kırkbeşoğlu'na göre ise taşıyıcı annelik sözleşmeleri ahlaka aykırı kabul edilmekle birlikte bu sözleşmeler TMK m. 23 kapsamında tanınan özgürlüğü hukuka ve ahlaka aykırı bir şekilde sınırlandıran sözleşmeler olup ifa imkansızlığı nedeniyle de geçersiz kabul edilmelidir⁴¹². Gerçekten de TMK m. 23/2 hükmü kimsenin özgürlüklerinden vazgeçemeyeceğini ve hukuka ve ahlaka aykırı özgürlük sınırlayıcı sözleşmeler yapamayacağını düzenlemiştir. Nitekim taşıyıcı annelik sözleşmesi ile taşıyıcı anne hukuka ve ahlaka aykırı bir şekilde üreme özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

Taşıyıcı annelik yönteminin hukuka ve ahlaka aykırı olduğu ve bu sebeple taraflar arasındaki taşıyıcı annelik sözleşmesinin geçersiz olduğunu savunan görüşün yanı sıra bu sözleşmenin geçerli sayılması gerektiğini savunan yazarlarda⁴¹³ vardır. Nitekim bu görüşe göre rahmin kullanılmasını konu alan bu sözleşme kutsal bir amaca hizmet etmekte olup çocuk sahibi olamayan birinin çocuk sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu sebeple hukuka ya da ahlaka aykırı olarak atfedilemez. Öyle ki fuhuş olarak nitelendirilen eylemler her ne kadar ahlaka aykırı olarak kabul edilse de Bakanlar Kurulu'nun çıkardığı 30/03/1961 tarihli ve 5/984 nolu Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tâbi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü kapsamında belirlenen şartların varlığı

⁴⁰⁷ Nomer, (Haluk Nami) s. 545.

⁴⁰⁸ Nomer, (Haluk Nami) s. 546.

⁴⁰⁹ Yurdakul, s.3.

⁴¹⁰ Nomer, (Haluk Nami) s. 546.

⁴¹¹ Nomer, (Haluk Nami) s. 546.

⁴¹² Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s. 71.vd.

⁴¹³ Bknz; Ugan Çalışkan, s. 499 vd.

halinde hukuka uygun hale gelmektedir⁴¹⁴. Hal böyle olunca kişinin vücudunu bir başkasının kullanımına kiralamasının en net örneği olan fuhuş dahi hukuka uygun iken bir çocuğun dünyaya gelmesi amacı ile yapılacak sözleşmelerinde hukuka uygun sayılması gerektiği⁴¹⁵ savunulmaktadır. Fakat önemle belirtmek gerekir ki, hukukumuzda açık bir düzenleme ile yasaklanmış olan taşıyıcı annelik sözleşmesinin yapılması durumunda bu sözleşme TBK m. 27 kapsamında kanunun emredici hükümlerine, ahlaka ve kamu düzenine ve hatta taşıyıcı annenin kişilik haklarına aykırılık teşkil edeceğinden kesin hükümsüz olacaktır.

5.2. Yapay Döllenme Yöntemleri ile Çocuk Sahibi Olunması Durumunda

Doğal döllenme yöntemi, dışarıdan bir müdahale olmaksızın sperm ile yumurtanın birleşmesidir⁴¹⁶. Yapay döllenme ise doğal döllenmenin mümkün olmadığı ya da istenmediği durumlarda başvurulmuş dış müdahaleler yardımı ile oluşan döllenmedir⁴¹⁷. Yapay döllenme geniş ve dar anlamlarda kullanılabilir. Geniş anlamda yapay döllenme üreme hücrelerinin cinsel birleşme olmadan yapay yollarla döllenmesidir⁴¹⁸. Geniş anlamda yapay döllenme embriyo naklini, yumurta naklini, sperm naklini ve tüp bebek yöntemini kapsamaktadır⁴¹⁹.

Dar anlamda yapay döllenme (aşılama) ise doğal yollarla gebe kalamayan kadının rahmine erkek üreme hücresinin aşılama (enjekte edilmesi) ile kadının rahminde döllenmenin gerçekleştirilmesidir⁴²⁰. Dar anlamda yapay döllenmede dışarıdan yapılan tek müdahale sperm hücresinin rahme enjekte edilmesidir. Yapay döllenme tabiri ile kastedilen dar anlamda yapay döllenmedir⁴²¹. Dar anlamda yapay döllenme homolog ve heterolog döllenme olarak ikiye ayrılır.

⁴¹⁴ Ungan Çalışkan, s.499.

⁴¹⁵ Bknz; Ungan Çalışkan, s. 501.

⁴¹⁶ Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s. 45.

⁴¹⁷ Nomer, (Haluk Nami) s.545.; Yenerer Çakmut, s. 48.; Acabey, s. 173.; Kırkbeşoğlu, s. 42.; Baygın, s.42.

⁴¹⁸ Nomer, (Haluk Nami) s.545.; Er, Ünal (2019) Sağlık Hukuku, 2.Baskı, Ankara, Savaş, s. 114.; Yenerer Çakmut, s. 48.; Acabey, s. 173.; Kırkbeşoğlu, s. 42.; Baygın, s.42; Cin, (Üreme Metotları) s.31; Ateş, Mustafa (1994) “Nesep Hukuku Yönünden Suni Usullerle Dünyaya Getirilen Çocukların Durumu”, Yargıtay Dergisi, C:20, S:3, s:331- 332.

⁴¹⁹ Erol, s. 35.; Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s. 45.

⁴²⁰ Kırkbeşoğlu, (Soybağı) s. 41.; Ateş, (Mustafa) s. 332.; Yenerer Çakmut, s. 48.; Metin, (Taşıyıcı Annelik) s.478.; Cin, (Üreme Metotları) s. 31.; Nomer, (Haluk Nami) s.545.; Acabey, s. 173.

⁴²¹ Ergünes, Seda (2012) “Yapay Döllenme”, İstanbul Barosu Yayın Kurulu (Editör), Sağlık Hukuku II Sempozyumu, 2012, İstanbul, s:167-178. s. 167.; ⁴²¹ Nomer, (Haluk Nami) s.547.; Yenerer Çakmut, s. 49.; Acabey, s. 174.; Kırkbeşoğlu, s. 42.; Baygın, s.43.

5.2.1. Homolog Döllenme ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Homolog döllenme evli çiftte ait üreme hücrelerinin yapay yolla döllendirilmesidir⁴²². Homolog döllenme, fiziksel veya psikolojik nedenlerle eşler arasında doğal yollarla birleşmenin mümkün olmadığı durumlarda kocanın spermelerinin kadının rahmine suni yollarla enjekte edilmesi suretiyle kadının gebe kalmasının sağlandığı bir yöntemdir⁴²³. Daha önce değinildiği üzere⁴²⁴ hukukumuzda homolog döllenme yöntemlerine izin verilmektedir (ÜYTM m. 4/1-ğ). Ancak homolog döllenmenin yasal olabilmesi için birtakım şartların bir arada bulunması gerekmektedir. İlk olarak; homolog döllenmeye eşlerin rıza göstermesi gerekir⁴²⁵. İkinci olarak; şartlar homolog döllenmeye elverişli olmalı (Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik m. 1) ve son olarak homolog döllenmenin uzman hekimlerce ve yetkili merkezler de yapılması⁴²⁶ gerekir.

Homolog döllenme de üreme hücreleri evli çiftte ait olduğundan soybağına ilişkin bir sorun da ortaya çıkmayacaktır. Nitekim, homolog döllenmede çocuk genetik annesi tarafından doğrulanmaktadır. Bu nedenle de bebek ile doğuran ana arasında doğum ile hem hukuki hem de doğal soybağı kurulmaktadır⁴²⁷.

Homolog döllenme de soybağının kurulması bakımından her ne kadar sorun çıkmayacağı kabul edilse de ölümden sonra döllenme de miras ve soybağı hukuku bakımından sorunlar ortaya çıkabilir⁴²⁸. Nitekim ananın kocasının ölümünden itibaren 300 gün içinde doğan çocuk evlilik birliği içinde doğmuş sayılarak babalık karinesi gereği baba ile soybağı kurulacaktır. Fakat sperm sahibinin ölümünü takip eden 300 gün içerisinde çocuk doğmamış ise bu durumda ne yapılması gerektiği konusunda öğretide farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bir görüşe göre, bu durumda çocuk ile baba arasında soybağı babalık davası ile

⁴²² **Türkmen, Ali** (2013) Hasta ve Hekim Hukuku, 2. Baskı, Samsun, Adalet, s.40.; **Keskin, A. Dilşad** (2020) “Bölünmüş Annelik ve Ana Yönünden Soybağının Reddi”, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:5, S: 1, s:1989-2016, s. 1993. (Dilşad); **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s. 47.; **Yenerer Çakmut**, s. 49.; **Ergüneş**, s.168.; **Acabey**, s.176.; **Baygın**, s.15.

⁴²³ **Ergüneş**, s. 168.

⁴²⁴ Bknz; s. 45-50.

⁴²⁵ “ÜYTE yaptırmak üzere başvuran adayların evli olmaları ve bu Yönetmeliğin ekinde yer alan Ek-8'deki Bilgilendirilmiş Muvafakat Formunu doldurarak birlikte işlem yaptırmaları gerekir. Eşlerin nüfus cüzdanı ve evlilik cüzdanı asılları görülmek suretiyle fotokopileri ve fotoğrafları alınır. Bu belgelerin kişilere ait olup olmadığı kontrol edilerek işlemlere başlanır”. (Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik m. 19/2)

⁴²⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bknz; Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik

⁴²⁷ **Nomer**, (Haluk Nami) s. 556- 557.; **Yenerer Çakmut**, s. 57.

⁴²⁸ **Erol**, s. 38.

kurulabilir⁴²⁹. Ancak terekenin açıldığı anda henüz döllenmiş bir embriyo yoksa bu ceninin miras hakkından da söz edilemez ve babalık davasıyla çocuk ile baba arasında soybağı kurulsa dahi çocuk babasına mirasçı olamaz⁴³⁰. Ancak ölen kişi yapacağı bir vasiyetname ile bıraktığı spermin döllendirilmesini ve doğacak çocuğu kabul ettiğini vasiyet edebilir⁴³¹. İşte böyle bir durumun varlığında terekenin açılışı çocuğun doğumuna kadar bekletilebilir ve çocuğunda mirasçı olması sağlanabilir. Ayrıca babalık hükmü ile soybağı kurulmuş olan çocuğun sırf ölüm anında ana rahmine düşmediğinden bahisle mirastan yararlandırılmayacağı görüşü eşitlik ilkesine aykırı olacağından öğretide eleştirilmektedir⁴³². Diğer bir görüşe göre ise; homolog döllenme ölümünden sonra gerçekleşmiş olsa dahi çocuğun üstün yararı gözetilerek çocuk ile baba arasında herhangi bir babalık hükmüne gerek olmaksızın soybağı kurulmalı ve çocuk babaya mirasçı olmalıdır⁴³³. Ölümünden sonra döllenme gibi problemlerin yaşanmasının önüne geçmek isteyen kanun koyucu ölüm ile birlikte üreme hücrelerinin imha edileceğini hüküm altına almıştır. “...*Saklama süresinin bir yılı aşması halinde kişi mutlaka başvuruda bulunarak rızasının devam ettiğini ifade eden imzalı dilekçesini vermelidir. Dondurulan üreme hücreleri ve gonad dokuları, alınan kişinin yıllık protokol yenilememesi, isteği ve ölümü durumlarında müdürlükte kurulacak komisyon tarafından tutanak altına alınarak imha edilir. Bakanlıkça elektronik kayıt sistemi oluşturulması halinde merkezde saklanan üreme hücreleri ve gonad dokularına ilişkin bilgiler bu sisteme kaydedilir.*” (Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmeliği m. 20/4)

Homolog döllenme her ne kadar evli çiftlerin üreme hücrelerinin kullanımı ile döllenmenin gerçekleştirilme şekli olsa da bazı durumlarda sperm kokteyli adı verilen yönteme de başvurulabilmektedir. Sperm kokteyli eşin spermalarının bir başkasının spermaları ile karıştırılarak yumurtanın döllendirilmesidir⁴³⁴. Bu durum her ne kadar homolog döllenme içinde değerlendirilse de heterolog döllenme ile de bağlantılıdır. Sperm kokteyli mevzuatımızda yasaklanmıştır. Ancak uygulamada böyle bir durumun bilinçli olarak ya da kazara ortaya çıkması da olasıdır. Bu durumda çocuğu doğuran ve genetik olarak ana olan kadın eştir. Bu hususta herhangi bir sorun yoktur. Babalık karinesi gereği ana ile evli erkek ile çocuk arasında soybağı kurulacaktır. Bu durumda öğretide ikili bir ayırım yapılarak

⁴²⁹ **Nomer**, (Haluk Nami) s.580

⁴³⁰ **Nomer**, (Haluk Nami) s.580.

⁴³¹ **Erol**, s. 28.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s. 54.

⁴³² **Acabey**, s. 191.

⁴³³ **Atabek, Reşat** (1985) “Yapay Döllenme”, İstanbul Barosu Dergisi, C: 59, S: 7-8-9, s: 616-622, s.617.

⁴³⁴ **Aydın**, (Öztürk) s.13.; **Erol**, s. 159.;

babanın sperm kokteylinden haberi varsa artık soybağını reddedemeyeceği fakat babanın durumdan haberi yoksa soybağının reddi davası açabileceği ⁴³⁵savunulmaktadır.

5.2.2. Heterolog Döllenme ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Heterolog döllenme; evli olmayan kişilere ait üreme hücrelerinin yapay yolla döllendirilmesidir⁴³⁶. Bu döllenme yöntemi farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Nitekim evli olmayan kadın ve erkeğin üreme hücrelerinin kullanılması ile döllenme gerçekleşmiş olabileceği gibi evli bir kadına kocasından başka bir erkeğe ait sperm hücrelerinin nakledilmesi şeklinde de heterolog döllenme gerçekleşmiş olabilir⁴³⁷. Evli bir kadının kocasından başka bir erkeğe ait üreme hücresini kendisine naklettirmesi durumunda ana ile kurulacak olan soybağı açısından herhangi bir sorun ortaya çıkmayacaktır⁴³⁸. Nitekim yumurta sahibi kadın aynı zamanda bebeği doğuran kimsedir. Ancak baba açısından soybağının tespiti pek tabii problem haline gelecektir.

Heterolog döllenmenin yasal olması durumunda kadın evlilik birliği içerisinde sperm naklini kötüye kullanabilir. Nitekim kadın doğası gereği çocuğu vücudunda taşıdığından bir çocuğun kendinden olup olmadığını gebeliğin ilk anından itibaren bilmektedir. Oysa erkek için aynı şeyi söylemek imkansızdır. Öyle ki kadın evlilik birliği içerisinde dahi başka erkek ile gerek doğal yollarla gerekse sperm nakli gibi yöntemlerle hamile kalabilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken husus kadının eşinden habersiz sperm nakli yolu ile gebe kalması durumudur. Böyle bir durumun varlığı halinde ana her ne kadar belirli olacaksa da baba yönünden hatalı soybağı kurulabileceği gibi bu durum suistimale de açık hale gelecektir. İşte bu tehlikelerinin farkında olan kanun koyucu tüm bu sebeplerle heterolog döllenmeyi yasaklamıştır. Heterolog döllenmenin yasaklanmasının diğer gerekçesi ise; heterolog döllenmenin insanlık onuruyla bağdaşmaması ve anayasayla güvence altına alınmış olan ailenin korunmasına aykırılık teşkil etmesidir⁴³⁹.

⁴³⁵ **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s. 56.

⁴³⁶ **Nomer**, (Haluk Nami) s. 557.; **Kalkan Oğuztürk**, s.383.; **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.55-56.; **Metin**, (Etik) s. 492.; **Ergüneş**, s.168.; **Özsunay**, (Taşıyıcı Annelik) s.113.

⁴³⁷ **Ergüneş**, s. 168.; **Özsunay**, (Taşıyıcı Annelik) s.114.

⁴³⁸ **Yenerer Çakmut**, s.61.

⁴³⁹ **Cin**, (Üreme Metotları) s.32.; **Yenerer Çakmut**, s.52.

5.3. Yumurta Nakli ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Kadının rahminde bir problem olmamakla birlikte yumurtalıkları işlevini olması gerektiği şekilde yerine getiremiyor ve sağlıklı yumurtalar üretemiyor olabilir, ya da kadın hiç yumurta üretemiyor olabilir. Bu durumlarda sağlıklı başka bir kadından yumurta nakli yapılmak suretiyle kişinin gebe kalması sağlanabilir. Bu yöntemde yumurta nakli denilir⁴⁴⁰. Bu yöntemde bebeği rahminde taşıyan anne yumurta hücresi sahibi kadın olmadığından genetik anne değildir sadece taşıyıcı anne olarak bebeği doğuran kimsedir.

Yumurta naklini taşıyıcı annelikten ayrılan en temel özellik taşıyıcı annenin amacıdır. Nitekim, taşıyıcı annelikte taşıyıcı annenin amacı bebeği bir başkası için taşımak iken yumurta naklinde bebeği doğuran kadının amacı doğacak bebeği kendi bebeği olarak benimsemektir.

Evli bir kadının yumurta nakli ile başka bir kadına ait yumurta ve kocasına ait spermin döllmesi ile meydana gelen çocuğu doğurması halinde kadın kendi üvey çocuğunu dünyaya getirmiş olacaktır⁴⁴¹. Bu durumda doğum ile birlikte doğuran ana ile çocuk arasında soybağı kurulmuş olacaktır.

Ülkemizde yumurta nakli 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun ek m.1 ile yasaklanmıştır. Ancak başka ülkelerde yapılan yumurta nakillerine ilişkin hukuki ihtilaflar ortaya çıkabilir. Bu durumda yumurtası nakledilen kadının doğumdan sonra çocuğun kendi yumurta hücresinden ürediğini dolayısıyla kendi genetik çocuğu olduğunu ve doğuran ana ile arasındaki soybağının kaldırılarak kendisi ile çocuk arasında soybağının kurulmasını istemesi durumunda ne yapılacaktır? Bir görüşe göre; genetik annenin ana bakımından soybağının kaldırılarak kendisi ile çocuk arasında soybağının tesisini istemesi mümkün değildir⁴⁴². Çünkü doğum olgusu aksi ispat edilemeyen kesin karinedir ve doğuran kişinin analığının aksi ispat edilemez⁴⁴³. Diğer görüşe göre ise soybağı kan esasına dayalı olarak kurulacağından genetik annenin çocuğun kendi üreme hücresinden döllendiğini ve kendi çocuğu olduğundan bahisle kendisi ile çocuk arasında soybağının kurulmasını isteyebilmelidir⁴⁴⁴. Kanaatimce genetik

⁴⁴⁰ **Keskin**, (İlknur) s.2000.; **Erol**, s. 47.; **Nomer**, (Haluk Nami) s.683 vd. **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.56.; **Metin**, (Etik) s. 96

⁴⁴¹ **Erol**, s. 47.

⁴⁴² **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.58; **Acabey**, s. 218.

⁴⁴³ **Serozan**, (Çocuk) s. 144.; **Acabey**, s. 220.

⁴⁴⁴ **Nomer**, (Haluk Nami) s.683 vd.

anneninin yumurta nakli sonrası doğan çocuk ile arasında soybağı kurulmasını istemesi hakkın kötüye kullanımı olacaktır. Nitekim, genetik anne yumurta nakli yapılırken doğacak olan çocuğun her ne kadar kendi genetik çocuğu olacaksa da bir başkası tarafından doğrulup onun tarafından büyütüleceğini bilerek ve bu durumu kabullenerek yumurta bağışı yapmıştır. Bu sebeple genetik annenin daha sonra çocuk ile arasında soybağı kurulması talebinde bulunması hakkın kötüye kullanımı teşkil edeceğinden ve TMK m. 282/1 hükmü gereği doğuran ana ile çocuk arasında soybağı kurulmuş olacağından bu soybağının iptal edilememesi gerekir. Nitekim bu durum kişinin evlatlık verilmesine onay verdiği çocuğunu daha sonra geri almak istemesi ile benzerdir.

5.4. Sperm Nakli ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Sperm nakli her ne kadar baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasına ilişkin bir konu olsa da çocuk ile ana arasındaki soybağına etkilerinin anlatılabilmesi için kısaca bu konuya da değinmekte fayda vardır. Sperm nakli ya da sperm bağışı üçüncü kişiden alınan üremeye elverişli sağlıklı sperm hücresi kullanılarak döllenmenin gerçekleştirilmesidir⁴⁴⁵. Sperm nakli durumunda çocuğu doğuran kadın anadır. Baba ise kadının evli olması durumunda spermin sahibi olup olmadığına bakılmaksızın babalık karinesi gereği doğuran kadının kocasıdır. Ananın kocası sperm bağışını biliyor ve buna rıza gösteriyor ise TMK m. 2 gereği artık soybağının reddini isteyemeyeceği savunulmaktadır⁴⁴⁶. Fakat bunun aksine sperm nakline gösterilen rızanın hukuka ve ahlaka aykırı bir işleme gösterilen rıza olacağından bu rızanın geçersiz olacağı bu sebeple de ananın kocasının soybağı reddedebileceği yönünde de görüşler vardır⁴⁴⁷. Kanaatimce ananın kocası sperm naklini biliyor ve buna rıza gösteriyor ise artık bu çocuğun kendi çocuğu olmadığından bahisle soybağını reddedememelidir.

Sperm vericisinin anonim olması ve ananın bekar olması durumunda ise çocuk ile ana arasında soybağı doğum ile kurulacağından herhangi bir problem söz konusu olmayacaktır. Ancak çocuğun babasının tespit edilmesi anonim olan bir sperm ile gerçekleşen döllenmede büyük problemler doğuracaktır. Fakat bu durum çalışmanın konusu olmadığından bu hususa değinilmeyecektir.

⁴⁴⁵ **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s.60.; **Kalkan Oğuztürk**, s. 382.; **Metin**, (Taşıyıcı Annelik) s.94.

⁴⁴⁶ **Kırkbeşoğlu**, (Soybağı) s. 62.; **Nomer**, (Haluk Nami), s. 584.; **Serozan**, (Çocuk) s.183.

⁴⁴⁷ **Kalkan Oğuztürk**, s. 387.

5.5. İn-Vivo Embriyo Nakli ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

İn- vivo embriyo nakli; bir erkeğe ait üreme hücresinin yabancı bir kadına ait üreme hücresi ile rahimde (cinsel yolla ya da spermin aşılması ile) döllendikten sonra erkeğin eşine ya da talep ettiği başka bir kadına döllenmiş embriyonun nakledilmesi işlemine denir⁴⁴⁸.

İn-vivo embriyo nakli farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Kocanın üreme hücresi ve yabancı bir kadının yumurta hücresi ile döllenmiş olan embriyonun, kadın eş nakli şeklinde ortaya çıkabileceği gibi evlilik dışı birlikteliklerde kadın partnere embriyonun nakledilmesi şeklinde de ortaya çıkabilir. Kadın eş embriyo nakledilmesi durumunda kadın eş taşıyıcı anne konumunda olacaktır. Ve hukuki açıdan taşıyıcı anne ile aynı durumda olacaktır. TMK m. 282/1 hükmü gereği de doğumu kadın eş gerçekleştireceğinden doğum ile kadın eş ve çocuk arasında soybağı kurulmuş olacaktır. Bu durumda kadın kocasının çocuğunu doğurmaktadır⁴⁴⁹. Erkeğin döllen embriyonun partneri olan kadına nakledilmesini istemesi durumunda da benzer şekilde kadın ile çocuk arasındaki soybağı doğum ile kurulacaktır⁴⁵⁰. Sperm sahibi erkeğin ise çocuğu tanınması gerekecektir.

Evli karı ve kocanın üreme hücreleri ile döllen embriyonun bir başka kadına nakledilmesi durumunda ise embriyonun nakledildiği kadın kelimenin tam anlamı ile taşıyıcı anne olacaktır ⁴⁵¹. Bu durum taşıyıcı anne ile çocuğun soybağı bakımından ortaya çıkabilecek sorunlara taşıyıcı annelik başlığı altında değinilmiştir.

5.6. İn-Vitro Embriyo Nakli (Tüp Bebek) ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Latince bir terim olan in-vitro kelimesi “tüp içinde” anlamına gelmektedir⁴⁵². İn-vivo embriyo nakli ile in-vitro embriyo naklinin en temel farkı in-vivo embriyo naklinde döllenme rahim içerisinde gerçekleşirken in-vitro embriyo naklinde döllenme yapay ortamda bir tüp içerisinde gerçekleştirilmektedir⁴⁵³.

⁴⁴⁸ Çilingiroğlu, Cüneyt, (1993) Tıbbi Müdahaleye Rıza, 1. Baskı, İstanbul, Filiz, s.24.; Ateş, (Mustafa) s.331.

⁴⁴⁹ Erol, s.53.

⁴⁵⁰ Turgut, s. 94.

⁴⁵¹ Çilingiroğlu, 1993. s. 25.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 453.

⁴⁵² Kirkbeşoğlu, (Soybağı) s. 66; Ateş, (Mustafa) s.331.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s.452.; Kamacı, s.97.; Yenerer Çakmut, s.51.; Aydın, (Öztürk) s. 17.

⁴⁵³ Kirkbeşoğlu, (Soybağı) s. 66.; Zevkliler/Acabey/Gökyayla, s. 452.; Yenerer Çakmut, s. 51.; Çoban, Aykut (2009) “Türkiye’de İnsan Embriyosu Üzerinde Araştırma Yapmanın Hukuki Sorunları”, TBB Dergisi, S:86, s:204-248, s.210.

ÜYTE Yönetmeliği kapsamında eşler arasında in-vitro embriyo nakli yasaldır (ÜYTE Yönetmeliği m .4/1-ğ). Fakat in-vitro embriyo naklinin evli olmayan kimseler arasında yapılması veya evli olmakla birlikte eşler dışında başka kimselerin üreme hücreleri kullanılarak döllemenin sağlanması yasaktır. Bu sebeple in-vitro embriyo naklinde soybağına ilişkin herhangi bir sorunun çıkması mümkün değildir⁴⁵⁴. Nitekim, üreme hücrelerinin eşlerden başka kimseye ait olmaması ve doğuran ana ile genetik annenin aynı kişi olması durumunda ana bakımından soybağının tespiti hususunda herhangi bir sorun ile karşılaşmayacaktır. Fakat in-vitro embriyo naklinin yanlışlıkla evli olmayan kimseler arasında yapılması ya da evli olmakla birlikte yanlış embriyonun nakli gibi durumlar taşıyıcı annelik başlığı altında incelendiğinden bu kısımda ayrıca bunlara değinilmeyecektir.

5.7. Klonlama ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Klonlama, bir hücrenin biyolojik olarak kendisinin aynısı olacak şekilde çoğaltılmasıdır⁴⁵⁵. Klonlama basit anlatımla, aynısını elde etmedir. Doğa da çeşitli yerlerde ve tek yumurta ikizlerinde birbirinin aynı olma olgusu vardır⁴⁵⁶. Üreme amaçlı klonlama erkek üreme hücresi olmadan döllemenin gerçekleşebilmesidir⁴⁵⁷. Klonlamanın en önemli özelliği sperm hücresine ihtiyaç duymaksızın döllemeyi mümkün kılmasıdır. Fakat bunun yanı sıra yumurta hücresi olmayan bir kadının da klonlama yöntemi ile çocuk sahibi olabilmesi mümkündür⁴⁵⁸. Bu işlem, bir yumurta hücresinin nükleusu çıkartılarak (enükleasyon) çocuk sahibi olmak isteyen kimseden alınan hücrenin bu yumurta hücresine nakledilmesi sayesinde kişinin kendi genetiklerinin aşılandığı yumurta yardımı ile olmaktadır ⁴⁵⁹. Bunun yanı sıra var olan DNA'nın klonlanması, teknik anlamda kişinin ikizinin meydana getirilmesi de mümkündür.⁴⁶⁰

⁴⁵⁴ Akıntürk/Ateş Karaman, s.345.

⁴⁵⁵ Cin, (Klonlama) s. 127.; Seyahioğlu, İrem/Eraslan Berna Şenel/Hot, İnci/Demircan Y. Tunç/Çetin Gürsel (2007) “Klonlamaya Genetik, Etik ve Hukuksal Açından Yaklaşım”, Adli Tıp Dergisi, C:21, S:2, s:31-45, s.31.; Uyanık Çavuşoğlu, s. 30.

⁴⁵⁶ Uyanık Çavuşoğlu, s. 30.

⁴⁵⁷ Erol, s. 72.; Aydın, İbrahim Hakkı (1999) “Genetik Kopyalama Ekseninde Bilimsel Gelişmelere Ahlaki Bir Yaklaşım”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 14, s:139-168, s. 150. (İbrahim Hakkı)

⁴⁵⁸ Seyahioğlu/Eraslan/Hot ve diğerleri, s. 35.

⁴⁵⁹ Seyahioğlu/Eraslan/Hot ve diğerleri, s. 35.

⁴⁶⁰ Seyahioğlu/Eraslan/Hot ve diğerleri, s. 35.

Avrupa Konseyi'nin İnsan Klonlamanın Yasaklanmasına Dair Protokol'ü ile genetik benzerlik yaratma amacı ile yapılan klonlamalar yasaklanmıştır⁴⁶¹. Türk Hukuk sisteminde ise klonlamayı yasaklayan herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

İtalyan Doktor Severino Antinori, 2002 yılında bir kadının klonlama yöntemi ile 8 haftalık hamile olduğunu duyurmuştur⁴⁶². Ayrıca Antinori, dünya üzerinde daha önce bu yöntemle dünyaya gelmiş üç çocuğun daha var olduğunu da açıklamıştır⁴⁶³. Bu gelişme ile klonlama ile ilgili birçok tartışma gündeme gelmiştir. Fakat insan klonlamaya dair ispatlanmış bir vaka bulunmamaktadır.

Üreme amaçlı insan klonlanması durumunda sperm hücresine ihtiyaç duyulmaksızın yumurta hücresi ile klonlama işlemi tamamlanmaktadır. Haliyle klonlama yöntemi kullanılarak dünyaya gelen bebeklerin baba bakımından soybağı kurulamayacaktır. Bu durum gerek klonlanan bebeğin ruhsal ve psikolojik yapısını gerekse sosyal hayatını kötü etkileyebilir. Bunun yanı sıra klonlamanın başka bir kimseye ait yumurta hücresinin genetiğinin silinip klonlama talep eden kadının hücrelerinin yumurtaya nakli şekliyle gerçekleşmiş olması durumunda yumurta sahibi kadının klon üzerinde bir hak talep etmesi durumunda ne olacaktır? Burada yumurta hücresinin sahibi ile klon arasında genetik bağ olup olmadığına bakılmalıdır. Kanaatimce burada klon ile yumurta sahibi arasında genetik bir bağ bulunmadığından genetik kod ısmarlayan kadının genleri aracılığıyla aşılandığından klon bebek ile yumurta sahibi kadın arasında herhangi bir soybağından da söz edilemez.

İnsan klonlamanın yaygın bir üreme yöntemi olarak kullanılmaya başlanması durumunda soybağına ilişkin sil baştan yeni düzenlemeler yapma ihtiyacının ortaya çıkacağı ve mevcut düzenlemelerin hiçbir şekilde ihtiyacı karşılamayacağı ortadadır.

5.8. Yapay Rahim Projesi ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar

Şu ana kadar bahsedilen tüm üreme yöntemlerinde döllenme nerede, ne şekilde ve kimin üreme hücreleri kullanılarak gerçekleştirilmiş olursa olsun döllenme sonrası oluşan embriyo rahimde gelişip bir kadın tarafından dünyaya getirilmektedir. Fakat yapay rahim

⁴⁶¹ Uyanık Çavuşoğlu, s. 31. Çoban, s.211.

⁴⁶² Donal, P O'mathuna (2002) "What To Call Human Cloning", European Molecular Biology Organization (Embo) Reports, V:3, I:6, p:497-588. s.502.

⁴⁶³ Donal, s.502.

projesi ile kadın vücuduna gereksinim duymadan çalışan yapay bir rahim yardımı ile döllenirilmiş embriyonun gelişip doğması planlanmaktadır⁴⁶⁴.

Gelişen teknolojinin son ürünü olan yapay rahim projesi henüz hayata geçmemiş bir proje olmakla birlikte hayata geçmesi durumunda yüzyıllardır süre gelen doğuran anadır savı çürütülecektir. Yapay rahim projesi; ana rahmine gerek olmadan döllenmeden doğuma kadar bebeğin yapay bir rahim içinde gelişmesini ve bebeğin tüm kalıtsal özelliklerinin saçının, gözünün, boyunun, zekasının vs. gen seçimi sayesinde seçilerek ısmarlama şekilde bebek sahibi olunmasını vaat eden bir projedir⁴⁶⁵.

Bu proje ile bebeğin gelişimini tamamlayabilmesi için gerekli olan rahim, yapay yolla üretilmektedir. Bu da taşıyıcı anneliğin bir adım öteye götürmesi olarak kabul edilebilir. Yapay rahim projesi ile ana ile çocuk arasındaki soybağının doğum ile kurulabilmesi imkânsız hale gelmektedir. Bu durumda çocuğun annesi doğuran (yapay rahim) olamayacağına göre çocuğun annesi genetik olarak yumurta sahibi kadın olacaktır.

Bu projenin hayata geçmesi ile tartışılması gereken bir diğer konu ise; yapay rahimde gelişecek olan embriyoların genetik seçimine olanak sağlanacak olmasıdır. Bu durumda üreme hücrelerinin genetik özellikleri arasından bir ayıklama yapılabileceği gibi istenilen özelliklerin kullanılan üreme hücrelerinin genleri arasında olmaması durumunda gen karışımı ile döllenme yapılabilecektir⁴⁶⁶. Bu durumda ise ana bakımından soybağı nasıl kurulacaktır? Şu an tasarı aşamasında olan bu projenin ne gibi sonuçlar doğuracağı ve hukuk düzenine ne gibi yansımaları olacağı da zaman içerisinde ortaya çıkacaktır. Fakat şu an ki hukuki düzenlemeler yapay rahim gibi bir proje sonucu dünyaya gelecek çocukların soybağının tespitine ilişkin ortaya çıkabilecek sorunları çözmekten çok uzaktır.

⁴⁶⁴ <<https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/bebekler-yapay-rahimde-buyuyecek,fFf1plOmqk67Px6zU0x70w>>s.e.t. 04.09.2023.

⁴⁶⁵ **Carlo, Bulletti/Palagiano, Antonio/Pace, Maria Caterina/Cerni, Angelica/Borini, Andrea/ Ziegler, Dominique De** (2011) "The Artificial Womb" *Annals of the New York Academy of Sciences*, C:1221, S:1, s. 124.;<<https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/bebekler-yapay-rahimde-buyuyecek,fFf1plOmqk67Px6zU0x70w>>s.e.t. 04.09.2023.

⁴⁶⁶ <<https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/bebekler-yapay-rahimde-buyuyecek,fFf1plOmqk67Px6zU0x70w>>s.e.t. 04.09.2023.

6. SONUÇ

Gelişen teknoloji ile birlikte ilerleme kat eden tıp her gün gelişmektedir. Tıp alanında yaşanan bu gelişmeler sosyal, ekonomik, kültürel birçok alanda farklılaşmaları da beraberinde getirmektedir. Hukuk kuralları da şüphesiz toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olmalıdır. Fakat toplumun, sosyal yapısı, dini inançları, ahlak anlayışı gibi temel yargılarının da zamana göre değiştiği unutulmamalıdır.

İnsanlar ve toplumlar ihtiyaçlara göre şekillenir. İlk çağlardan bu zamana bir arada yaşamının kendilerini daha güçlü kılacağını düşünen insanlar kendilerinden üreyenler ile yakın ilişkiler kurmuşlardır. Bu birlikteliğin sebebi kimi zaman duygusal bağlar kimi zaman çoğul olmanın verdiği güç olsa da insanlar için kendi soylarından gelenler ile birlikte olmak her zaman tercih edilen olmuştur. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte değişen aile anlayışı, ilerleyen tıp, korunma ve barınma ihtiyacındaki azalmalar vb. sebeplerle insanlar çekirdek aile yapısına dönüş yapmışlardır. Aile kavramı soybağı esasına dayanan bir yapıdır. Ve kural olarak ana, baba ve onlardan üreyenlerden oluşur. Soybağı terimi geniş ve dar anlamda olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadır. Dar anlamda soybağı az önce bahsettiğimiz ana, baba ve çocuklardan meydana gelen çekirdek aileden oluşurken geniş anlamda soybağı üstsoyları ve onlardan üreyenleri de içerisine alan bir terimdir.

İnsanlığın tarih sahnesine çıkışından itibaren soybağı da var olmuştur. Ana ile çocuk arasında soybağının kurulması öteden beri tespiti kolay doğum olayına bağlı görülmüştür. Nitekim, Romalılar tarafından çocuk ile ana arasında soybağının kurulmasında “mater semper certa es” (doğuran anadır) ilkesi benimsenmiştir. Bununla birlikte doğuran kadın yerine bir başkasının çocuğun anası olarak kabul edildiği de olmuştur. Kutsal metinlerde geçtiği üzere Hz. İbrahim ve Hz. Yakup’un karıları kölelerinin doğurduğu çocukları kendi çocukları olarak kabul etmişlerdir.

743 sayılı Medeni Kanun zamanında soybağı ‘nesep’ kelimesi ile ifade edilmiş ve sahih nesep ve gayri sahih nesep ayrımı yapılmıştır. Sahih nesep evlilik birliği içerisinde doğan çocukları ile kurulan soybağını, gayri sahih nesep ise evlilik birliği dışında doğan çocukları ile kurulan soybağını ifade etmekteydi. Fakat bu ayrım 4721 sayılı Türk Medeni Kanun’da yer almamaktadır.

TMK'nın soybağının kurulması başlıklı 282. maddesine göre ana ile soybağı, doğum ve evlat edinme ile kurulur. Baba ile çocuk arasında soybağı ise TMK m. 282 hükmü gereği tanıma, ana ile evlilik ve babalık hükmü (mahkeme kararı) ile kurulur. Fakat anne ile çocuk arasında soybağının kurulması yalnızca doğum ve evlat edinme ile mümkündür. Bu düzenleme ile kanun koyucunun “*Ana olmak doğa gereğidir. Baba olmak ise medeni kanun gereğidir.*”⁴⁶⁷ düşüncesi ile hareket ettiğini söyleyebiliriz. Ana ile soybağının kurulmasının yalnızca doğum ve evlat edinme yoluyla olabileceğini öngören kanun koyucu ana ile çocuk arasında soybağının başka bir şekilde kurulamayacağını düzenlediğinden baba bakımından öngördüğü tanıma, babalık hükmü, soybağının reddi davası gibi imkanları anaya tanımamıştır. Anaya yalnızca hatalı tutulan nüfus sicilinin düzeltilmesi için dava açma hakkı tanınmıştır.

Anne ile çocuk arasında soybağının kurulmasının baba ile soybağının kurulmasına da önemli etkileri vardır. Nitekim TMK m. 285 ile babalık karinesi düzenlenmiştir. Babalık karinesi gereği çocuğu doğuran kadının kocası ile çocuk arasında doğumla soybağı kurulur. Bu karine ana ile evliliğin sona ermesinden itibaren 300 gün içerisinde doğan çocuk ile eski eş arasında soybağının babalık karinesine dayanılarak kurulacağını öngörmektedir. Fakat çocuğu doğuran kimsenin çocuğun anası olmaması ve çocuk ile arasında genetik bir bağ bulunmaması durumunda dahi doğuran kadının kocası ile çocuk arasında kanun gereği soybağı kurulmuş olacaktır. İşte bu sebeptir ki Yargıtay'ın 06.04.2022 tarihli kararında⁴⁶⁸ çocuk ile anne arasında kurulan soybağının kaldırılması durumunda babalık karinesine dayanılarak çocuk ile baba arasında kurulan soybağının da geriye yürüyeceği ve davanın baba bakımından da bir soy davasına dönüşeceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra çok nadir rastlanmakla birlikte ananın belli olmadığı durumlarda söz konusu olabilir. Özellikle terk edilmiş çocuklarda durum böyledir. Çocuğun babasının belli olması durumunda dahi ana bakımından soybağı bulunmayan çocuk ile baba arasında soybağı kurulamayacağı kabul edilmektedir. Bu durumda baba ile çocuk arasında tanıma ve babalık hükmü yoluyla soybağının kurulması da mümkün olmayacaktır. Çünkü öğretilde ancak anası belli olan çocukların tanınabileceği ve bu çocuklar için babalık hükmü veya tanıma yoluyla soybağı kurulabileceği kabul edilmektedir. Bu durum anası belli olmamakla birlikte babası belli olan çocukların zararına sonuçlar doğurabileceğinden öğretilde eleştirilmekte ve anası belli

⁴⁶⁷ İpek, s.192.

⁴⁶⁸ Yargıtay 2. HD., E: 2021/6068, K: 2022/333, T: 06/04/2022.

olmayan çocukların babasının belli olması durumunda baba ile çocuk arasında soybağının kurulması gerektiği savunulmaktadır.

Soybağının kurulması ile çocuğun kişilik hukuku, vatandaşlık hukuku, aile hukuku ve miras hukuku gibi alanlarda bir takım hak ve yükümlülükleri doğmaktadır. Soybağının belirlenmesi, çocuğun hak ehliyetini ve kişilik haklarını kime karşı ileri süreceğinin belirlenmesi ve bu hakları kimden kazanacağının belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca kan esasına göre vatandaşlık kazanılan ülkelerde soybağının kurulması ile birlikte çocuk vatandaşlık kazanmış olacağından soybağının doğru kurulması önem taşımaktadır. Soybağının aile hukukundan doğan hak ve yükümlülüklerin belirlenmesi açısından da önemi vardır. Nafaka, bakım ve gözetim yükümlülüğü, kişisel ilişki kurma, velayet gibi konularda ve miras hukukundan kaynaklı hak sahipliklerinde de soybağının doğru tespit edilmiş olması önem arz etmektedir.

Kanun koyucu baba bakımından soybağının tespiti açısından “genetik kökene bağlılık” esasını ⁴⁶⁹kabul etmiştir. Ana bakımından soybağının tespitinde ise doğuran anadır demek suretiyle doğum esasını benimsediğini göstermiştir. Fakat TMK m. 282/1 hükmünün emredici nitelikte olup olmadığı tartışmalıdır.

Kanun koyucu anne bakımından soybağını tek bir hüküm ile “Doğuran anadır.” demek suretiyle düzenlemiştir. Fakat bazı durumlarda bebeğin annesi olduğunu iddia eden ve bebek ile arasında soybağının kurulmasını talep eden birden fazla kadın olabilir. Nitekim, bir kadına ait üreme hücresi alınıp başka bir kadının rahmine nakledilip bu kadın tarafından çocuğun doğurulması ve ısmarlayan başka bir kadına çocuğun teslim edilmesi durumunda üç farklı kadın (genetik anne, taşıyıcı anne ve ısmarlayan anne) çocuk üzerinde hak talep edebilir⁴⁷⁰. Bu gibi durumlarda ne yapılması gerektiği hangi kadının anneliğine öncelik verilmesi gerektiği ve çocuk ile hangi kadın arasında soybağının kurulması gerektiği ciddi bir sorundur. Bu gibi durumlarda çocuk ile hangi anne arasında soybağı kurulması gerektiğine ilişkin öğretide farklı görüşler bulunmaktadır.

Doğum esasına kabul eden görüşe göre; çocuk ile ana arasında soybağının kurulmasının tek yolu doğumdur. Doğum ile kurulan bu soybağı reddedilemez ve değiştirilemez. Bu kapsamda TMK m. 282/1 hükmü kesin bir karinedir ve aksi kanıtlanamaz.

⁴⁶⁹ Baygın, (Soybağı) s.26.

⁴⁷⁰ Gönenç, Fulya İlçin (2015) “Yardımcı Üreme Tekniklerinde Hukuki Sonuçları”, Hakeri, Hakan/Doğan, Cahid (Editörler) Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 2014, Ankara, s: 63-82, s.74.

Ayrıca bu görüşe göre kanun koyucu baba bakımından soybağının reddini düzenlerken ana bakımından soybağının reddini, reddedilemez ve aksi ispat edilemez bir karine olduğundan kasıtlı olarak düzenlememiştir.

Kan esasını kabul eden görüşe göre ise; ana ile çocuk arasındaki soybağı her ne kadar doğum ile kuruluyor olsa da bu emredici bir hüküm olmayıp aksi kanıtlanabilen bir karinedir. Kanun koyucunun doğuran kişi ile çocuk arasında doğum ile doğrudan soybağını kurmasındaki amaç, çocuğun nesepsiz kalmasının önüne geçmektir. Bu görüşe göre; doğuran ana ile genetik ananın farklı kişiler olması durumunda kan esasına dayanan analığa öncelik verilmelidir. Ve doğum ile kurulan soybağı reddedilerek genetik ana ile çocuk arasında soybağı kurulmalıdır. Nitekim Medeni Kanunumuzda düzenlenmiş olan aile hukuku, miras hukuku gibi temel konularda kan esasının temel alındığı görülmektedir. Bu görüşe göre, soybağı hükümlerinin de kanun ile uyum içerisinde olabilmesi için ana ile soybağı kan esasına dayanarak kurulmalıdır.

Karma esası kabul eden bir görüşe göre ise hem genetik anne hem de doğuran kadın ile çocuk arasında soybağı kurulmalıdır. Ülkemizde bu görüşü savunan yazar bulunmamakla birlikte aile hukukuna ve miras hukukuna ilişkin hükümlerin hem genetik hem de doğuran ana bakımından uygulanması görüşünü savunan yazarlar vardır.

Gelişen teknoloji ile birlikte çocuk sahibi olmak isteyen kimseler için farklı yöntemler ortaya çıkmıştır. Genel olarak yapay üreme tekniği olarak adlandırılan bu yöntemler sayesinde kişilerin çocuk sahibi olmasına imkân tanınmaktadır. 30.09.2014 tarihli ve 29315 sayılı Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmeliği (ÜYTE) ile bu yapay üreme yöntemlerinden hangilerinin hangi şartlarda kimlere uygulanabileceği hüküm altına alınmıştır. Bu yönetmelik gereği üremeye yardımcı yöntemlerden yalnızca in-vitro embriyo nakli (tüp bebek) yasal kabul edilmiştir. Ayrıca bu tedaviden tıbben uygun görülen evli çiftlerin yararlanması mümkündür. İn-vitro embriyo naklinde anne ve babadan alınan üreme hücreleri dış ortamda döllendirildikten sonra yumurta sahibi anneye nakledilmektedir. Yalnızca döllenme bir tüp içerisinde gerçekleştirilmektedir. İn-vitro embriyo nakli ile bebek sahibi olunması için eşlerin mutlaka sağlıklı üreme hücresi üretebiliyor olması gerekir. Ayrıca kadın eşin mutlaka rahminin olması gerekir. Bu şartları sağlamayan çiftlerin ise in-vitro embriyo nakli ile çocuk sahibi olabilmeleri mümkün değildir.

05/12/2018 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan ‘Sağlıkla İlgili Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun’una eklenen Ek 1. Maddenin 2. Fıkrasıyla taşıyıcı anneliğin her türü yasaklanmıştır.

Her ne kadar hukukumuzda yapay dölleme teknikleri kullanılarak gebe kalmak ve taşıyıcı annelik yasaklanmışsa da internette yapılacak kısa bir araştırma ile onlarca ülkede bu yöntemlerle çocuk sahibi olabilmeyi mümkün kılan turlar ve paketler bulmak mümkündür. Ve birçok kişi bu yollarla çocuk sahibi olmaktadır. Kişiler bu gibi yollarla kanun hükmü ile yasaklanmış amaca kanunun arkasını dolanmak suretiyle ulaşmaktadır. Nitekim bu yola başvuran kişiler daha sonra yalan beyanlarda bulunarak çocuğu kendi kütüklerine kaydettirmekte ve soybağının hatalı kurulmasına sebebiyet vermektedirler. Bunun yanı sıra uluslararası taşıyıcı annelik yolu ile kendi genetik çocuğuna sahibi olan kadınlar, TMK m. 282/1 hükmü gereği çocuğu doğuranın taşıyıcı anne olması nedeniyle kendi genetik çocuklarını kaybetme riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu risk baba yönünden söz konusu değildir. Çünkü babanın babalığının tespitine ilişkin ayrıntılı hükümler getiren kanun koyucumuz babanın babalığını ispatına her zaman imkân tanımıştır. Fakat aynı imkân ne yazık ki anaya tanınmamıştır.

Her ülkenin yapay üreme teknikleri ve taşıyıcı annelik konusuna yaklaşımı aynı değildir. Nitekim, ülkeler hukuk kurallarını yaparken kendi kültürel, sosyal ve dini unsurlarını gözetirler. Almanya, Avusturya, İspanya, Estonya, Fransa, Finlandiya, İzlanda, İtalya, Moldova, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Türkiye gibi ülkelerde taşıyıcı annelik yöntemi ve üremeye yardımcı tekniklerin kullanımı yasaklanmıştır. Bu ülkelerin temel amacı, yapay dölleme ve taşıyıcı annelik yöntemlerinin kullanımı ile ortaya çıkabilecek sorunların ve insan vücudunun metalaştırılmasının önüne geçmek ve çocuk satış gibi insanlık onuru ile bağdaşmayan uygulamaların yaygınlaşmasını önlemektir. Bunun yanı sıra yapay dölleme yöntemleri ve taşıyıcı annelik ile birlikte ortaya çıkabilecek bölünmüş annelik ve buna bağlı soybağı problemleri de bu tür uygulamaların yasaklanma nedenleri arasındadır.

Arnavutluk, İsrail, Gürcistan, Yunanistan, Hollanda, İngiltere, Rusya, Ukrayna ve Yunanistan gibi ülkelerde ise taşıyıcı annelik ve yapay dölleme yöntemleri yasal kabul edilmektedir. Bu ülkelerin yapay dölleme ve taşıyıcı annelik yöntemlerine izin vermesinin altında ekonomik, dini ve sosyal sebepler vardır. Bazı ülkeler ise yapay dölleme ve taşıyıcı

annelik yöntemlerine izin vermekle birlikte bu yöntemlerin kullanımını çok ağır şartlara bağlamıştır. Bazı ülkeler ise bu konuda yasal düzenleme yapmamakla birlikte susmayı tercih etmişlerdir.

Yapay dölleme ve taşıyıcı annelik yöntemleri ile çocuk sahibi olunması durumunda ana bakımından soybağının tespitine ilişkin bir takım hukuki problemler ortaya çıkmaktadır. Nitekim, baba bakımından soybağının tespiti için kanunda öngörölmüş olan imkanlar anneye tanınmamıştır. Uygulamada anne bakımından soybağının tespitinde yaşanabilecek problemler geniş anlamda yapay dölleme tekniklerinin kullanımından kaynaklanmaktadır. Bunlar; taşıyıcı annelik, yumurta nakli, sperm nakli, in-vivo ve in-vitro embriyo nakli, klonlama, yapay rahim gibi alt başlıklarda incelenmiştir.

Taşıyıcı annelik taraflar arası yapılan bir sözleşme ile bir tarafın bebeği taşımayı ve doğumdan sonra diğer tarafa teslim etmeyi taahhüt ettiği, diğer tarafın ise taşıyıcı annenin doğum giderlerini, hamilelik boyunca çalışmamasından kaynaklı ekonomik kayıplarını, hastane giderlerini ve gebeliğe bağlı diğer harcamalarını ödemeyi taahhüt ettiği bir sözleşmedir. Taşıyıcı anneliğin çok farklı görünüm şekilleri vardır. Nitekim taşıyıcı annenin çocuğu doğurma edimini bir ivaz karşılığında yapması kiralık taşıyıcı annelik olarak isimlendirilmektedir. İvaz almaksızın taşıyıcı annenin yumurtalarından üreyen bir embriyonun varlığı halinde yedek taşıyıcı annelik, yalnızca taşıyıcı konumda olup üreme hücresi kullanılmayan taşıyıcı annelere ise ödünç taşıyıcı anne denilmektedir. Taşıyıcı anneliğin çok farklı görünüm şekillerinin olması farklı hukuki problemlerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır.

Taşıyıcı annelik ve yapay üreme teknikleri ölkemizde kanunla yasaklanmış olmasına rağmen uygulamada taşıyıcı annelik ve yapay üreme tekniklerinin kullanılmış olmasına bağlı soybağı problemleri ortaya çıkabilir. Ortaya çıkabilecek soybağı problemlerinden ilki, taşıyıcı annenin sözleşmede belirtilen çocuğu teslim etme edimini yerine getirmek istememesi durumudur. TMK m. 282/1 gereğı, bebeği doğuran taşıyıcı anne ile çocuk arasında doğum ile soybağı kurulacaktır. Bu durumda ısmarlayan anne taşıyıcı anne ile yapmış oldukları taşıyıcı annelik sözleşmesine dayanarak çocuğun kendisine teslim edilmesini talep edebilecek midir? Taşıyıcı annelik sözleşmesiyle taşıyıcı anne çocuğu ısmarlayan aileye teslim etme edimini taahhüt eder. Ancak doğumla değişen hormonlar ile birlikte taşıyıcı anne çocuğu teslim etmekten imtina edebilir. Bu durumda taraflar arasındaki taşıyıcı annelik sözleşmesinin TBK m. 27 kapsamında ahlaka ve hukuka aykırı olduğundan

geçersiz bir sözleşme olduğu ve ısmarlayan annenin bu sözleşmenin ifasını istemeyeceği kabul edilmektedir. Ayrıca bu sözleşme TMK m. 23 kapsamında kişinin içe karşı korunmasının bir sonucu olarak, kişinin kendi bedeninin kullanımını içeren bir sözleşme yapmasının mümkün olmamasından dolayı da geçersiz bir sözleşme olacaktır. Ancak sözleşmenin geçersizliğini ileri sürmek her durumda çocuğun üstün yararına hizmet etmez. Bu durumda olay bazlı değerlendirme yapılarak genetik anne ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına karar verilmesi daha hakkaniyetli olacaktır.

Taşıyıcı annelik yönteminde ısmarlayan ailenin ve taşıyıcı kadının karşılıklı iradeleri doğrultusunda kurulan bir taşıyıcı annelik sözleşmesi söz konusudur. Ancak bazı durumlarda iradeleri olmaksızın bir çiftin üreme hücrelerinden oluşturulmuş olan embriyo başka bir çifte nakledilmiş olabilir. Bu durumda kazara taşıyıcı annelik söz konusu olacaktır. Genetik anne ile doğuran annenin farklılaştığı bu durumda, taşıyıcı annelikten farklı olarak genetik annenin de doğuran annenin de çocuğu teslim etme amacı yoktur. Bu durumda ciddi mağduriyetler ortaya çıkabilir. Nitekim, doğuran ana ile çocuk arasında soybağı doğum ile kurulmuş olacaktır. Böyle bir durumda TMK hükümleri gereği genetik annenin çocuk ile soybağı kurması mümkün değildir. Ancak genetik annenin açacağı nüfus sicilinin düzeltilmesi davası ile çocuk ve doğuran anneden DNA örneği alınmak suretiyle doğuran ana ile çocuk arasında genetik bağ olmadığı tespit edilirse genetik anne ile çocuk arasında soybağı kurulabilir. Fakat önemle belirtmekte fayda var ki nüfus sicilinin düzeltilmesi davası özünde yalnızca hatalı tutulmuş sicilin düzeltilmesine hizmet eden bir dava olup soy tespiti davası değildir. Ancak uygulamada nüfus sicilinin düzeltilmesi davası DNA testi ile sonuca bağlandığından, soy tespiti davası gibi kullanılmaktadır.

Bazen de durum daha karmaşık olabilmektedir. 3. kişilere ait embriyonun taşıyıcı annelik yöntemi ile taşıyıcı anneye nakledilmesi durumunda olduğu gibi. Bu durumda çocuk üzerinde hak sahipliği iddiasında bulunabilecek olanlar; yumurta sahibi genetik anne, doğuran taşıyıcı anne ve son olarak ısmarlayan annedir. Burada yasal mevzuat gereği doğuran taşıyıcı anne ile çocuk arasında soybağı kurulacaktır. Genetik annenin durumu yukarıda paragrafta anlatılan ile aynıdır. Taraflar arasında akdedilen taşıyıcı annelik sözleşmesi TBK m. 27 kapsamında hukuka ve ahlaka aykırılık sebebi ile geçersiz sayılacağından ısmarlayan anne de bu sözleşmeye dayanarak taşıyıcı annenin edimini ifa etmesini talep edemeyecektir. İsmarlayan aile ancak gerekli şartların oluşması halinde çocuğu evlat edinme talebinde bulunabilecektir.

Taşıyıcı annelik sözleşmesi ile çocuğu ısmarlayanın ölmesi, boşanması veya çocuğu istememesi, durumunda ise çocuk ile taşıyıcı anne arasında soybağı doğum ile kurulacaktır. Özellikle doğan çocuğun engelli olması durumunda ısmarlayan aile tarafından çocuğun istenmemesi durumu ile karşılaşılmaktadır. Bu durumda taşıyıcı annenin soybağını reddetme hakkı yoktur. Akıllara taşıyıcı annenin nüfus sicilinin düzeltilmesi davası açması gelebilir. Ancak nüfus sicilinin düzeltilmesi davası daha önce bahsedildiği üzere yalnızca hatalı tutulan sicilin düzeltilmesine hizmet eden bir dava olduğundan kanaatimce burada bu hukuki yola başvurulamaz. Ancak baba bakımından soybağının reddi davasının ana bakımından da kıyas yoluyla uygulanması halinde taşıyıcı anne çocuk ile arasındaki soybağı reddedebilecektir. Soybağı kamu düzenine ilişkin olduğundan ve kamu düzenine ilişkin konularda kıyasa imkân tanınmadığından baba bakımından soybağının reddi davasının ana ile kurulan soybağının ortadan kaldırılması amacı ile kullanılması mümkün değildir.

Çocuk sahibi olmak isteyen kişilerin taşıyıcı annelik sözleşmesi yapmak amacı ile farklı ülkelere giderek taşıyıcı annelik sözleşmesi yapmaları durumunda uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmesi söz konusu olur. Taşıyıcı annelik sözleşmesine ilişkin uluslararası bir sözleşmenin bulunmuyor olması ve AİHM'nin bu alanı devletlerin kendi takdir yetkisine bırakmış olması nedeni ile uygulamada büyük sorunlar yaşanmaktadır. Uluslararası taşıyıcı annelik sözleşmeleri ile dünyaya gelen çocukların vatandaşlık kazanımı, ısmarlayan aileleri ile aralarında soybağı kurulması, taşıyıcı annelik sözleşmesine ilişkin mahkeme kararlarının ve doğum belgelerinin tanınması gibi konularda ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Dar anlamda yapay dölleme kadının rahmine erkek üreme hücrelerinin aşılmasıdır. Dar anlamda yapay dölleme, homolog ve heterolog dölleme olarak ikiye ayrılır. Homolog dölleme evli çiftler arasında yapılan aşılamaı, heterolog dölleme ise evli olmayan kimseler arasında yapılan aşılamaı ifade etmektedir. Homolog dölleme ÜYTE Yönetmeliği kapsamında yapılması halinde yasaldır. Fakat heterolog dölleme yasaklanmıştır. Homolog döllemede soybağının tespiti bakımından bir sorun doğurmamakla birlikte ölümden sonra yapılan aşılamalarda baba bakımından soybağının tespiti konusunda problemler yaşanabilmektedir. Heterolog döllemede ise doğuran kişi kendisine sperm aşılana kişi olduğundan ana bakımından soybağının tespitinde herhangi bir problem ortaya çıkmayacaktır.

Kadının sağlıklı ve bebek geliştirmeye elverişli bir rahminin bulunması fakat sağlıklı yumurta hücresinin olmaması durumunda ise yumurta nakli yöntemi kullanılmaktadır.

Yumurta nakli ile başka bir kadından alınan yumurta hücresi çocuk sahibi olmak isteyen kadına aşılanmaktadır. Yumurta naklinin taşıyıcı annelikten ayrılan en temel özellik taşıyıcı annenin amacıdır. Nitekim, taşıyıcı annelikte taşıyıcı annenin amacı bebeği bir başkası için taşımak iken yumurta naklinde bebeği doğuran kadının amacı doğacak bebeği kendi bebeği olarak benimsemektir. Yumurta naklinde doğuran anne ile çocuk arasında hukuken doğumla soybağı kurulmuş olacaktır. Fakat çocuğun genetik annesi yumurta sahibi kadın olacaktır. Bu durumda doğuran kadın bir nevi evlatlık çocuğunu doğurmuş olacaktır. Yumurta sahibi kadının, genetik annenin kendisi olduğu bu sebeple doğuran ana ile çocuk arasındaki soybağının kaldırılmasını talep etmesi durumunda ise kanaatimce genetik anne çocuğun bir başkası tarafından doğrulacağını bilerek ve bunu isteyerek üreme hücresini verdiği için kendisinin genetik anne olduğundan bahisle çocuk ile arasında soybağının kurulmasını talep edememelidir.

Buraya kadar bahsi geçen tüm bu yöntemler şu anki tıp bilimi ile fiili olarak uygulanan yaygın yöntemlerdir. Ancak bunların yanı sıra klonlama ve yapay rahim gibi teoride var olan ancak uygulaması olmayan yöntemlerden de vardır. Klonlama hücrenin çoğaltılması şeklinde tanımlanabilse de üreme amaçlı klonlama sperm hücresi olmaksızın yalnızca yumurta hücresi ile hücrenin çoğaltılmasıdır. Bu yöntem teorik olarak mümkün olmakla birlikte insan klonlanmasına dair bildirilmiş resmi bir veri bulunmamaktadır. Yapay rahim projesi ise rahim benzeri fanuslar içinde embriyoların gelişmesine ve doğmasına olanak sağlayacağı vaat edilen bir projedir. Ancak yapay rahim projesi yalnızca bir teori olup henüz uygulanabilirliği yoktur. Gelişen teknoloji ile gelecek yıllarda bu gibi üreme tekniklerinin hayatımızın bir parçası olması olasıdır.

Soybağı kişinin kökenini ana ve babasını bilme hakkına hizmet eder. Ve doğru kişilerle soybağı kurmuş olmak herkesin en temel hakkıdır. Baba bakımından nesebin belirlenmesine büyük önem veren kanun koyucu aynı önemi anne ile soybağının kurulması için göstermemiştir. Bu sebeple çalışmada ayrıntılı bir şekilde belirtildiği üzere uygulamada ciddi sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi için kanun koyucunun ana bakımından soybağının kurulmasını ayrıntılı bir şekilde düzenlemesi gerekmektedir. Zira taşıyıcı annelik ve yapay dölleme yöntemlerinin kanun ile yasaklanmış olması bu yollara başka ülkelerde başvurulmasının ya da yasal olmayan şekilde bu yollara başvurulmasını engellememektedir. Anne bakımından soybağının tespitine ilişkin hukuki ihtilafların yargıya taşınması mümkündür. Böyle bir durumda hâkimin TMK m. 282/1 hükmüne göre mi?

Yapılacak DNA testi sonucuna göre mi ana bakımından soybağının tespitine karar vereceği sorunu ancak yapılacak bir hukuki düzenleme ile çözüme kavuşturulabilir.

7. KAYNAKÇA

- Acabey, Mehmet Beşir** (2006) Soybağı Kurulması Genel Olarak Sonuçları (Özellikle Evlilik Dışında Doğan Çocukların Mirasçılığı), İzmir, Güncel Hukuk Yayınları.
- Ağaoğlu, Cahit** (2020) “Karşılaştırmalı Hukukta Sınıraşan Taşiyıcı Annelik ile Taşiyıcı Anneden Doğan Çocukların Yasal Anne- Babalığının Kazanılması Sorunu”, Public And Private International Law Bulletin, C:40, S:1, s:437-480.
- Akalın, Tuğba** (2008) “Babalık Davası”, (Yüksek Lisans), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akar, Kemal** (2015) Soybağının Tespiti, Ankara, Seçkin.
- Akçaal, Mehmet** (2022) Medeni Hukuk, 1. Baskı, Ankara, Yetkin.
- Akıntürk, Turgut** (2011) Türk Medeni Hukuku, Yeni Kanuna Uyarlanmış, İkinci Cilt: Aile Hukuku, 13. Baskı, İstanbul, Legal.
- Akıntürk, Turgut/Ateş, Derya** (2023) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt, 27. Baskı, İstanbul, Beta.
- Akipek, Jale G./Akıntürk, Turgut/Ateş Karaman, Derya** (2021) Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Birinci Cilt, 18. Baskı, İstanbul, Beta.
- Akyüz, Emine** (2021) Çocuk Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Pegem Akademi.
- Altunkaya, Mehmet** (2007) “Tabii Olmayan Yollarla Çocuk Sahibi Olmanın Soybağına Etkisi, Organ ve Doku Naklinde Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Sorunları”, Demirhan Erdemir, Ayşegül (Editör) I. Uluslararası Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Kongresi, 2007, İstanbul, s: 99-119.
- Arpacı, Abdülkadir** (2000) Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler), 2. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.
- Arpacıoğlu, Işıl Tüzün** (2013) “Yapay Döllenenin Soybağına Etkileri”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, C:5, S:1, s.11-20.

- Arslan Öncü, Gülay** (2011) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Özel Yaşamın Korunması Hakkı, 1.Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.
- Atabek, Reşat** (1985) “Yapay Döllenme”, İstanbul Barosu Dergisi, C: 59, S: 7-8-9, s: 616-622.
- Ateş, Bilge** (2016) “Soybağı ve Soybağı Alanında Oluşabilecek Hukuksal Problemler”. (Yüksek Lisans), İstanbul Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü. (Bilge)
- Ateş, Mustafa** (1994) “Nesep Hukuku Yönünden Suni Usullerle Dünyaya Getirilen Çocukların Durumu”, Yargıtay Dergisi, C:20, S:3, s:331- 332.(Mustafa)
- Avcı Braun, Cihan** (2021) "Nüfus Kaydının Düzeltilmesi Davası Mı, Soybağının Kurulmasına İtiraz Davası Mı?", YÜHFD, C:18, S: 2, s:843-859.
- Aybay, Rona/Özbek, Nimet/Ersen Perçin, Gizem** (2019) Vatandaşlık Hukuku, Ankara, Siyasal Kitapevi.
- Aydın Ünver, Tülay** (2011) Ceninin Hukuki Konumu, 1. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayıncılık.
- Aydın, Erdem** (2006) “Taşıyıcı Annelikle İlgili Etik Sorunlar”, Turkish Journal of Obstetric and Gynecology, C: 3, S: 1, s: 19-25. (Erdem)
- Aydın, İbrahim Hakkı** (1999) “Genetik Kopyalama Ekseninde Bilimsel Gelişmelere Ahlaki Bir Yaklaşım”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 14, s:139-168. (İbrahim Hakkı)
- Aydın, M. Akif** (2023) Türk Hukuk Tarihi, 20. Baskı, İstanbul, Beta. (M. Akif)
- Aydın, Melike Belkıs** (2013) “Yapay Döllenme Tekniklerinin Soybağı Hukuku ve Kişilik Hakkı Bakımından Sonuçları”, (Yüksek Lisans), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Melike Belkıs)
- Aydın, Öztürk** (2013) “Üremeye Yardımcı Tedavi Yöntemlerinden Doğan Hukuki Sorumluluk”, (Yüksek Lisans), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Öztürk)

- Aygül, Musa** (2012) “Evlat Edinme Yolu ile Vatandaşlığın Kaybedilmesi ve Kazanılması”, TBB Dergisi, C:1, S:99, s:45-80.
- Aykaç, Alper Can** (2008) “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Evans / Birleşik Krallık Davası (Başvuru No: 6339/05)”, TBB Dergisi, S:76, s:435-479.
- Aytaç, İsmail** (2002) "Yardımcı üreme tekniklerinin nesep hukuku açısından incelenmesi", Adalet Dergisi, C:11, S:5, s:183-199.
- Balkar Süheyla** (2002) “Türk Hukukunda Evlât Edinme”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:1, S:2, s:235-266.
- Başpınar, Veysel** (2003) “Türk Medeni Kanunu ile Aile Hukukunda Yapılan Değişiklikler ve Bu Konuda Bazı Önerilerimiz”, AÜHF Dergisi, C:52, S:3, s:79-101.
- Baygın, Cem** (2002) “Kan Bağına Dayanan Soybağı”, AÜHFD C:VI, S:1–4, s:255–285. (Kan Bağı)
- Baygın, Cem** (2003) “Evlat Edinmenin Sonuçları”, AÜHFD, C:7, S:3-4, s:627-650. (Evlat Edinme)
- Baygın, Cem** (2010) Soybağı Hukuku, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık. (Soybağı)
- Baygın, Cem/Nar, Ahmet** (2023) Medeni Hukuk Dersleri I Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin.
- Baysal, Başak** (2010) Çocuğun Kökenini Öğrenme Hakkı, Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, 1. Baskı, İstanbul, XII Levha Yayıncılık.
- Bozkurt, Canan** (2007) “Taşıyıcı Anelikte Akıl Karıştıran Soru: Anne Kim?”, Güncel Hukuk Dergisi, C: 11, C:47, s:30-31.
- Brahams, Diana** (1987) “The Hasty British Ban on Commercial Surrogacy” Hastings Center Report, C: 17, S: 1, s: 16-19.
- Büyükay, Yusuf** (2009) “Hekimlerin Embriyo Nakillerine Hukuki Sorumluluğu”, II. Sağlık Hukuku Kurultayı, s:111-158.

- Carlo, Bulletti/Palagiano, Antonio/Pace, Maria Caterina/Cerni, Angelica/Borini, Andrea/ Ziegler, Dominique De** (2011) “The Artificial Womb” Annals of the New York Academy of Sciences, C:1221, S:1, s:125-210.
- Cevher, Deniz Sami** (2017) “Bakıcı: Taşıyıcı Annelik ve Yumurta-Sperm Bankacılığı Üzerine” Türkiye Biyoetik Dergisi, C:4, S:2, s:97-99.
- Ceylan, Ebru** (2017) “İştirak Nafakasının Belirlenmesin ile İlgili Seçilmiş Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi”, TBB Dergisi, S:133, s.303-350.
- Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed** (2017) Türk Hukuk Tarihi 2.Cilt, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Cin, Halil/Akyılmaz, Gül** (2023) Türk Hukuk Tarihi, 15. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Cin, M. Onursal** (2003) “Üreme Amaçlı Klonlamanın Cezalandırılabilirliği Üzerine Etik ve Hukuki Argümanlar”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi 20. Yıl Armağan, SÜHFD, C:11, S:1-2, s:127-140. (Klonlama)
- Cin, Onursal** (2005) “Yardımcı Üreme Metotları ve Embriyonun Korunması”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S: 5, s:31-37. (Üreme Methotları)
- Çam, Gülçin** (2013) “Taşıyıcı Annelik ve Soybağı İlişkisi”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:2, C:1, s: 155-171. (Gülçin)
- Çam, Nurhan Serap** (2014) “İslam Hukukunda Yardımcı Üreme Teknikleri ve Taşıyıcı Annelik”, (Yüksek Lisans), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Nurhan)
- Çilenti Konuralp, Ayşen** (2020) “Anne Yönünden Soybağı Tespit Edilemeyen Çocuğun Baba Yönünden Soybağının Kurulması Sorunu”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Dergisi, C:5, S:1, s: 2071-2090.
- Çilingiroğlu, Cüneyt**, (1993) Tıbbi Müdahaleye Rıza, 1. Baskı, İstanbul, Filiz.
- Çoban, Aykut** (2009) “Türkiye’de İnsan Embriyosu Üzerinde Araştırma Yapmanın Hukuki Sorunları”, TBB Dergisi, S:86, s:204-248.

- Dardağan Kibar, Esra** (2011) “Uluslararası Özel Hukukta Soybağı ve Velayete İlişkin Sorunlar.” Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 8, S:1, s:541-560.
- Demir, Remzi** (2017) “Üreme Hakkına İlişkin Tıbbi Müdahalelerde Rıza”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:13, s:56-102.
- Dindar Kübra Nur** (2020) “Taşıyıcı Annelik Yolu ile Doğan Çocuğun Soybağına Uygulanacak Hukuk ve Kamu Düzenine Etkisi” Fasikül Dergisi, S: 132, s:13-32.
- Doğan, Vahit/Yılmaz, Alper Çağrı/Ayhan İzmirli, Lale** (2022) Türk Vatandaşlık Hukuku, 15.Baskı, Savaş, Ankara.
- Donal, P O’mathuna** (2002) “What To Call Human Cloning”, European Molecular Biology Organization (Embo) Reports, V:3, I:6, pp:497-588.
- Dölen, İsmail** (2013) “Tıbbî Açından Fetüs, Embriyo, Kürtaj ve Düşük (Abortus) Nedir?”: Ankara Barosu Yönetim Kurulu (Editörler) V. Sağlık Hukuku Kurultayı, 1. Baskı, Ankara, Ankara Barosu Yayınları.
- Dönmez, Zeynep** (2018) “Kökenin Tespiti Talebinin Temel Haklarla İlişkisine Yönelik Bir Değerlendirme”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C: 9, S: 36, s: 171-195.
- Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan** (2022) Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku, 23. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan/Gümüş, Mustafa Alper** (2023) Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku, 18. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Dural, Mustafa/Sarı, Suat** (2023) Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanun’un Başlangıç Hükümleri, 18.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Duran, Hümeysra** (2007) “Babalık Davası”, (Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun Karaahmetoğlu, Şeyda/Aydın Ünver, Tülay** (2019) "Ana ile Çocuk Arasında Kurulan Soybağının Reddi", Üskül Engin, Zeynep Özlem (Editör), Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları.

- Dutertre, Gilles** (2007) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, 1. Baskı, Ankara, Avrupa Konseyi Yayınları.
- Ekşi, Nuray** (2016) “Mahkeme Kararlarında Sınıraşan Taşıyıcı Anneliğe İlişkin Hukuki Sorunlar”, Public And Private International Law Bulletin, C: 36, S: 2, s:1-51.
- Engel, Martin** (2014) “Cross-Border Surrogacy: Time for a Convention?, Family Law and Culture in Europe: Developments, Challenges and Opportunities; Proceedings of the Fifth Conference of the Commission on European Family Law”, Boele, Woelki/Dethloff/Gephart, (Editors),2014, Intersentia.
- Er, Ünal** (2019) Sağlık Hukuku, 2.Baskı, Ankara, Savaş.
- Ergüneş, Seda** (2012) “Yapay Döllenme”, İstanbul Barosu Yayın Kurulu (Editör), Sağlık Hukuku II Sempozyumu, 2012, İstanbul, s:167-178.
- Erkan, Mehmet Akif** (2002) “Yapay Döllenmenin Hukuki Sonuçları”, (Yüksek Lisans), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erol, Yasemin** (2012) Yapay Döllenme Yöntemleri ve Taşıyıcı Annelik, 3. Baskı, Ankara, Yetkin.
- Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin/Özakman, Cumhur/Sarıal, Enis** (1986) Aile Hukuku, 3.Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Genç Arıdemir, Arzu** (2009) “Tanıma Yolu ile Kurulan Soybağı”, Prof. Dr. Zahit İmre’ye Armağan, 1. Bası, İstanbul, Der Yayınları, s:1-38.
- Gençcan, Ömer Uğur** (2011) Aile Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Yetkin. (Aile)
- Gençcan, Ömer Uğur** (2023) Nafaka Hukuk, 3. Baskı, Ankara, Yetkin (Nafaka)
- Günay, H. Mehmet** (2008) Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayrımı, İstanbul, Nun Yayınları.
- Gödekmerdan, Bahar** (2012) “Milletlerarası Özel Hukukta Soybağının Kurulması”, (Yüksek Lisans), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gölcüklü, İlyas** (2021) “Milletlerarası Taşıyıcı Anneliğe İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:1, s: 835-865.

- Gönenç, Fulya İlçin** (2015) “Yardımcı Üreme Tekniklerinde Hukuki Sonuçları”, Hakeri, Hakan/Doğan, Cahid (Editörler) Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 2014, Lefkoşa, s: 63-82.
- Gülova Özsoy, Sibel** (2012) “Meta Olarak Annelik”; Ülman, Yeşim Işıl/Genç, Savaş Volkan (Editörler), Biyoetik Araştırmaları, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye Biyoetik Derneği Yayını, s: 299-312.
- Günel Yıldırım, Hülya** (1996) “Tıpta Yapay Döllenme ve Hukuki Sorunlar”, (Yüksek Lisans), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, Gülin** (2014) “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”, AÜHFD, C:63, S:3, s: 479-507.
- Güriz, Adnan** (1974) “Evlilik Dışı Birleşmeler ve Bu Birleşmelerden Doğan Çocuklar Türk Hukuku ve Toplumunu Üzerinde İncelemeler”: Güriz, Adnan/Benedict, Peter (Editörler), Türk Hukuku ve Toplumunu Üzerine İncelemeler, 1.Baskı, Ankara, Türkiye Kalkınma Vakfı Yayını.
- Hakeri, Hakan** (2015) “Taşiyıcı Annelik”, Hakeri, Hakan/Doğan, Cahid (Editörler) Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu, 2014, Lefkoşa, s:83-92.
- Hatemi, Hüseyin** (2023) Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku, 10. Baskı, Ankara, On İki Levha.
- Hatemi, Hüseyin/Kalkan Oğuztürk, Burcu** (2016) Aile Hukuku, 5. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık.
- Helvacı, Serap/Erlüle, Fulya** (2022) Medeni Hukuk (Medeni Hukuka Giriş, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku), 8. Baskı, İstanbul, Legal Yayınevi.
- İltaş, Yiğit** (2021) “Taşiyıcı Annelik ve Soybağı Meselesi”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:16, S:201-202, s:1013-1054.
- İpek, Nurcan** (2015) “Roma Hukukunda Hısımlık”, MÜHF- HAD, C:22, S:1, s:167-203.

- Kahraman, Semra/Karlıkaya, Güvenç** (2009) Ovulasyon İndüksiyon, 2. Baskı, İstanbul Memorial Hastanesi Yardımcı Üreme Teknikleri Merkezi.
- Kalkan Oğuztürk, Burcu** (2012) Türk Medeni Hukukunda Biyoetik Sorunlar, 2.Baskı, İstanbul, Vedat.
- Kamacı, Mahmut** (2008) “Embriyon Nakillerinde Oluşan Nesep (Soybağı) Sorunları”, İkinci Sağlık Hukuku Kurultayı, Ankara, Ankara Barosu Yayınları, s: 93-110.
- Karadeniz Çelebican, Özcan** (2020) Roma Hukuku, 18. Baskı, Ankara, Turhan.
- Karakaş, Fatma Tülay** (2013) “Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar”, AÜHFD, C:62, S:3, s:729-759.
- Karasaç, Eda Gülsüm** (2022) “Ceninin Yaşama Hakkı” AÜHFD, C:71, S:3, s:1051-1097.
- Keskin, A. Dilşad** (2020) “Bölünmüş Annelik ve Ana Yönünden Soybağının Reddi”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 5, S: 1, s:1989-2016. (Dilşad)
- Keskin, İlknur** (2015) “Yardımcı Üreme Teknikleri- Etik ve Hukuk”, İstanbul Medipol Üniversitesi Yaz Dinlencesi Akademik Sohbeti-4, Üreme Toplantı Sunumları ve Tartışmalar, s:127-137.(İlknur)
- Kılıçoğlu, Ahmet M.** (2022) Aile Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Turhan. (Aile)
- Kılıçoğlu, Ahmet M.** (2022) Medeni Hukuk Temel Bilgileri, 8. Baskı, Ankara, Turhan. (Medeni)
- Kırkbeşoğlu, Nagehan** (2016) “28.02.2008 Tarihli İsviçre Federal Mahkemesi Kararının (BGE 134 III241) Çevirisi ve Kökenini Öğrenme Hakkı ile İlgili Genel Bir Değerlendirme”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, C:7, S:24, s:199-225. (Kökenini Öğrenme Hakkı)
- Kırkbeşoğlu, Nagihan** (2006) Soybağı Alanında Biyogenetik ve Hukuk Sorunları, İstanbul, Vedat Kitapçılık. (Soybağı)
- Kızır, Mahmut** (2009) "Türk hukukunda evlat edinme." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:17, S:1, s:151-184.

- Koschaker, Paul** (1951) Modern Hususi Hukuka Giriş Olarak Roma Hususi Hukukunun Ana Hatları, Ankara, Sevinç Matbaası (Çeviren: Ayiter, Kudret (1975) AÜHF Yayınları, C:8, S:1, s.83-98.
- Kurt, Leyla Müjde** (2011) “Ceninin Malvarlığı Hakları”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:2, S:1, s:177-209.
- Tahiroğlu, Bülent/Erdoğan, Belgin** (2023) Roma Hukuku Dersleri, 17. Baskı, İstanbul, Der Yayınları.
- Turhan, Turgut/Bilge Tanrıbilir, Feriha** (2017) Vatandaşlık Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin.
- Metin, Sevtap** (2012) “Sağlık Hukuku Makaleleri II, Yörüngesinden Çıkan Tabiat: Etik, Sosyal, Psikolojik ve Hukuki Görünümleriyle Taşıyıcı Annelik”, İstanbul Barosu Yayın Kurulu (Editör), Sağlık Hukuku II Sempozyumu, 2012, İstanbul. (Taşıyıcı Annelik)
- Metin, Sevtap** (2019) Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk, 1. Baskı, İstanbul, Betim Kitaplığı Yayınevi. (Etik)
- Nomer, Ergin** (2022) Türk Vatandaşlık Hukuku, 30.Baskı, İstanbul, Filiz. (Ergin)
- Nomer, Haluk Nami** (2000) “Sunı Döllene Dolayısıyla Ortaya Çıkabilecek Nesep Problemleri”, M. Kemal Oğuzman Anısına Armağan, C:1, S:1, s:545-594. (Haluk Nami)
- Oğuzman, Kemal/Dural, Mustafa** (2013) Aile Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Oğuzman, M. Kemal/Seliçi, Özer/Oktay Özdemir, Saibe** (2021) Kişiler Hukuku, Gerçek ve Tüzel Kişiler, 20. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- Öğüz, Tufan** (2017) “1926’dan Günümüze Medeni Kanunumuzun Soybağı Düzenlemeleri”, Medeni Kanun’un ve Borçlar Kanun’unun 90. Yılı Uluslararası Sempozyumu, C:1, s: 329-332.

- Öktem Çevik, Seda** (2016) “Çocuğun Anne ve/veya Babası Haricindeki Kişilerin Nüfus Siciline Kaydedilmesinden Doğan Sorunların Değerlendirilmesi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:22, S:3, s:2105-2130.
- Özbay, İbrahim/Aksan Nar, Şerife** (2010) “Son Yasal Değişiklikler Çerçevesinde Tanımanın İptali Davası ve Bu Davada Uygulanacak Usul”, EÜHFD, C:14, S:3- 4, s: 187- 226.
- Özdemir, Hayrunnisa/Ruhi, Ahmet Cemal** (2024) Çocuk Hukuku, 6. Baskı, Ankara, On İki Levha.
- Özer Taşkın, Özden** (2020) “Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi”, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:6, S:1, s:239-262.
- Özsunay, Ergun** (1998) “Hayatın Başlangıcı ve Sonuna İlişkin En Önemli Hukuksal Sorunlar”, Bülent Davran’a Armağan, :1-58. (Hayat)
- Özsunay, Ergun** (2002) “Rights of Embryo and Foetus In Public and Private Law, International Academy of Comparative Law” XVIth International Congress of Comparative Law, 14-20 July 2002. (Rights)
- Özsunay, Ergun** (2009) “Taşıyıcı Annelikle İlgili Hukuksal Sorunlar”, Ankara Barosu Yayın Kurulu (Editörler) II. Sağlık Hukuku Kurultayı, 2009, Ankara, s:57-85. (Taşıyıcı Anne)
- Öztan, Bilge** (2015) Aile Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Ruhi, Canan/Ruhi, Ahmet Cemal** (2017) Nüfus Davaları (Nüfus Kayıtlarına İlişkin Düzeltme Davaları) Ankara, Seçkin.
- Sarıbaş, Azime** (2019) “Soybağının Kurulması ve Hükümleri”, (Yüksek Lisans), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Savaş, Esra** (2019) “Tıp Hukukunda Taşıyıcı Annelik”, (Yüksek Lisans), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Serozan, Rona** (2003) “Yeni Medeni Kanun’un Çocuklara (Soybağı Hukukuna ve Çocuk Haklarına) İlişkin Düzenlemesi”, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp’e Armağan, C:2, S:1, s: 499- 516. (Soybağı)
- Serozan, Rona** (2017) Çocuk Hukuku, 2. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık. (Çocuk)
- Serozan, Rona** (2022), Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku, 9.Baskı, İstanbul, XII Levha Yayıncılık. (Medeni Hukuk)
- Seyahioğlu, İrem/Erdoğan Berna Şenel/Hot, İnci/Demircan Y. Tunç/Çetin Gürsel** (2007) “Klonlamaya Genetik, Etik ve Hukuksal Açısından Yaklaşım”, Adli Tıp Dergisi, C:21, S:2, s:31-45.
- Storow, Richard F.** (2010) “Travel into the Future of Reproductive Technology”, City University of New York (Cuny) Cuny Academic Works, Umkc Law Review, V:79, I:2, pp:294-307.
- Söğütü, Özlem** (2022) Roma Özel Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Süleyman, Sıraç/İşleyen, Mehtap İpek** (2018) “Türk Hukukunda Soybağının Kurulması”, İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:4, S:1, s:105-120.
- Şahin, Nurten Zeliha** (2016) “Yahudi ve İslam Hukuku Açısından Yardımcı Üreme Tekniklerinde Donör Kullanımı”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, C:14, S:28, s:137-158.
- Şensöz Malkoç, Ebru** (2014) “Milletlerarası Özel Hukukta Boşluk: Taşıyıcı Annelik,” Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, S:25, s:90-93. (Taşıyıcı Annelik)
- Şensöz Malkoç, Ebru** (2015) “Uluslararası Taşıyıcı Annelik Sözleşmesinden Doğan İhtilaflarda Uygulanacak Hukuk”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C:35, S:2, s:13-49. (Uygulanacak Hukuk)
- Şimşek, Ayşe** (2013) “İslam Hukuku Açısından Taşıyıcı Annelik”, (Yüksek Lisans), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (İslam Hukuku)

- Şimşek, Ayşe** (2014) “Yapay Döllenme Tekniği Olarak Taşıyıcı Annelik: Hukuki ve Biyoetik Açıdan Değerlendirilmesi” *Journal of Intercultural and Religious Studies*, C:6, S:1, s:27-60. (Yapay Döllenme)
- Tek, Gülen Sinem** (2012) “Türk Hukukunda Kadının Vücudu Üzerinde Tasarruf Yetkisini Sınırlayan Düzenlemeler”: İstanbul Barosu Yayın Kurulu (Editörler), Sağlık Hukuku Makaleleri II, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları.
- Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sancakdar, Oğuz/Önok, Rıfat Murat** (2021) *İnsan Hakları El Kitabı*, 9. Baskı, Ankara, Seçkin.
- Thapa, Jwala D** (2011) “The ‘Babies M’: The Relevance of Baby Manji Yamada v. Union of India (UOI) and in the Matter of Baby ‘M’”, 2 *Journal of Indian Law and Society*, V:83, I:99, pp:103-145.
- Turan Başara, Gamze** (2016) “Çocuğun Biyolojik Ana- Babasını Öğrenme Hakkı” Bodur, Emel/Turan Başara. Gamze (Editör), *Evrensel Hukuk İlkeleri Işığında Türk Medeni Hukukunda Değişimler Sempozyumu*, 10-11 Haziran 2016, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi. (Çocuk)
- Turan Başara, Gamze** (2016) “Miras Hukuku Bakımından Ceninin Durumunun Değerlendirilmesi”, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:1, S:2, s:389-410. (Miras)
- Turan, Ramazan** (2020) “Soybağının Reddi Davası ve Yapay Döllenme, Tüp Bebek ve Taşıyıcı Annelik Hallerinde Soybağının Belirlenmesi ve Reddi”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C:15, S:168, s:1651–1662.
- Turgut, Cemile** (2016) *Yapay Döllenme Taşıyıcı Annelik ve Soybağına İlişkin Hukuki Sorunlar*, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- Turgut, Cemile/Işık, Göksu** (2018) “Türk Medeni Kanunu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Kapsamında Taşıyıcı Annelik”, *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:4, S:7, s:221-240.
- Turhan, Turgut/Bilge Tanrıbilir, Feriha** (2017) *Vatandaşlık Hukuku*, 4. Baskı, Ankara, Yetkin.

- Turp, Ahmet Berkız/Güler, İsmail/Bozkurt, Nuray/Uysal, Aysel/Yılmaz, Bülent/Demir, Mustafa/Karabacak, Onur** (2018) “Infertility And Surrogacy First Mentioned On A 4000-Year-Old Assyrian Clay Tablet Of Marriage Contract İn Turkey” *Gynecological Endocrinology*, C:34, S:1, s:25- 27.
- Tutumlu, Mehmet Akif** (2009) *Teorik ve Pratikte Boşanma Yargılaması Hukuku C. II*, 2.Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Türkmen, Ali** (2013) *Hasta ve Hekim Hukuku*, 2. Baskı, Samsun, Adalet. (Ali)
- Türkmen, S. Ahsen** (2017) “Milletlerarası Özel Hukukta Taşıyıcı Annelik”, Öztekin Gelgel, Günseli/Giray, Faruk Kerem (Editörler) *Milletlerarası Aile ve Çocuk Hukukuna İlişkin Seçilmiş Makaleler*, 2017, İstanbul. (Ahsen)
- Mortazavi, Sarah** (2012) “It Takes a Village To Make a Child: Creating Guidelines for International Surrogacy” *100 The Georgetown Law Journal*, s:2249-2274.
- Ungan Çalışkan, Hazal** (2016) “Bırakınız Taşısınılar: Taşıyıcı Anneliğe Güncel Bakış”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C: 22, S:1, s:489-510.
- Uyanık Çavuşoğlu, Ayfer** (2006) “Devletler Özel Hukukunda Döllenme Sonucunda Dünya’ya Gelen Çocuk ile Ana ve Babası Arasındaki Nesep İlişkinine Uygulanacak Hukuk Sorunu”, *Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, S: 17–18, s:1-32.
- Uyumaz, Murat** (2014) “Soybağı Davalarında Usule İlişkin Hükümler”, (Yüksek Lisans), *Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Üçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal** (2023) *Türk Hukuk Tarihi*, 25.Baskı, Ankara, Turhan.
- Ürem, Müge** (2012) “Kadın Vücudu ve Etik Sorunlar”, *İstanbul Barosu Yayın Kurulu* (Editör), *Sağlık Hukuku II Sempozyumu*, 2012, İstanbul, s: 79-102.
- Ünver, Yener** (2015) “Ceza Hukuku Açısından Taşıyıcı Annelik”, *Tıp Hukuku Dergisi*, S:8, s:291-341.

- Wellens, R. David** (1968) “Human Artificial Insemination: An Analysis and Proposal for Florida” University of Miami Law Review, C:22, S: 4, s: 952-977.
- Whittaker, Andrea** (2016) “From ‘Mung Ming’ to ‘Baby Gammy’: A Local History of Assisted Reproduction in Thailand”, Reproductive Biomedicine & Society Online, V: 2, pp: 71-78.
- Yakut, Esra/Çağlayan, Aygöl Gözde** (2018) “Osmanlı Hukukundan Günümüze Evlât Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:26, S:1, s:11-46.
- Yenerer Çakmut, Özlem** (2010) Soy Bağının Belirlenmesi ve Ceza Hukukunda Çocuğun Soy Bağını Değiştirme Suçu, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.
- Yıldız, Sevil** (2020) Roma Hukukunda Soybağı Kurulmamış Çocuğun Hukuki Durumu, 1. Baskı, Ankara, Yetkin.
- Yılmaz, İsmail Sinan** (2002) “Dünyadaki Uygulama ve Mevzuatımız Açısından Kiralık Rahim “Surrogate Motherhood”, (Yüksek Lisans), İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü. (İsmail Sinan)
- Zengin, Mehmet Ali** (2012) Biyoloji Uygulamaları ve Tıbbi Müdahaleler Karşısında İnsan Haklarının Korunması, 1.Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Zevkliler, Aydın/Acabey, Beşir/Gökyayla, Emre** (2000), Medeni Hukuk, Giriş, Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Zevkliler, Aydın/Ertas, Şeref/Havutçu, Ayşe/Gürpınar, Damla** (2018) Medeni Hukuk (Temel Bilgiler), 10. Baskı, Ankara, Turhan.
- Zeytin, Zafer** (2015) “Üreme Tıbbı, Soybağı ve Hukuki Sonuçları”, Tıp Hukuku Dergisi, S:8, s:211-232.

İNTERNET KAYNAKLARI

<<https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/bebekler-yapay-rahimde-buyuyecek,fFf1plOmqq67Px6zU0x70w> >s.e.t. 04.09.2023.

Allen, Anita, University of Pennsylvania Law School Penn Law: Legal Scholarship Repository, Privacy, Surrogacy and the Baby M Case,
<<https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/glj76&div=50&id=&page=>> s.e.t. 01.09.2023. s. 1760.

Dölger, Murat Volkan (2021) “Organ ve Doku Nakli, Taşıyıcı Annelik ve Sperm Bağışına İlişkin Düzenlemeler Getiren Kanun Teklifi Hakkında Değerlendirme” <<https://www.researchgate.net/publication/349533359>> s.e.t. 25.09.2023

<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877c0-b124-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=7151#step-2>> s.e.t. 28.09.2023.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48069913> s.e.t. 25.10.2023.

Yurdakul, Cem, Academia, Yapay Dölleme,
<https://www.academia.edu/35738125/YAPAY_DÖLLENME> s.e.t.11.05.2021.

Unicef, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme,
<<https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-Haklar%C4%B1na-Dair-S%C3%B6zle%C5%9fmeleri>> s.e.t. 25.09.2023.

Şıpka, Şükran, Türk Hukuk Sitesi, Taşıyıcı Annelik ve Getirdiği Hukuki Sorunlar,
<<http://www.turkhukuksitesi.com>> s.e.t. 25.05.2023.

Yılmaz, İbrahim (2014) “İslam Aile Hukukunda Nesebin (Soybağının) Reddi”, Marife Dergisi, <http://İsamveri.Org/Pdfdrgr/D02420/2014_1/2014_1_Yilmazı.Pdf> s.e.t. 15.09.2023, s.32. (İbrahim)

YARGI KARARLARI

Ahrens/Almanya, AİHM, Başvuru No: 45071/09, T: 22/3/2012.

AYM, E:1987/1, K:1987/18, T:11/09/1987.

Boeckel ve Gessner-Boeckel / Almanya, AİHM, Başvuru No: 8017/11, T: 07/05/2013

Evans/Birleşik Krallık, AİHM, Başvuru No:6339/05 T: 10/4/2007.

Mennesson/Fransa, AİHM, Başvuru No: 65192/11, T: 26/06/2014.

Paradiso ve Campanelli / İtalya AİHM, Başvuru No: 25358/12, T: 27/1/2015.

S.H. Ve Diğerleri/Avusturya, AİHM, Başvuru No: 57813/00, T: 3/11/2011

Yargıtay 2. HD., E: 2021/6068, K: 2022/333, T: 06.04.2022.

Yargıtay 20. HD., E: 2015/12913, K: 2015/11576, T: 20/11/2015.

Yargıtay 20. HD., E: 2015/3983, K: 2015/9817, T: 21/10/2015.

Yargıtay 20. HD., E: 2016/5962, K: 2016/8775, T: 10/10/2016.

Yargıtay 20. HD., E: 2016/6768, K: 2016/8339, T: 03/10/2016.

Yargıtay 20. HD., E: 2017/5789, K: 2017/3581, T: 24/04/2017.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu E: 2011/2-884, K:2012/197, T:16/03/2012.

